

MAGYAR NŐK

ÍRTA

GAAL MÓZES.

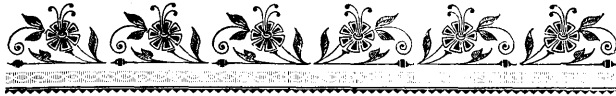

BUDAPEST.

AZ ATHENAEUM IROD. ÉS NYOMDAI R. TÁRS. KIADÁSA.

1897.

Az Athenaeum r. társulat könyvnyomdája.

AZ OLVASÓNAK.

Lelki nagy kívánság szülte ezt a munkát. Sok ideje forgattam elmémben, meg-meghánytorgattam: lesz-e, aki vélem megtegye az utat, bejárja az avart, s virágot keressen a sok százados sírhalmokon, virágot, mely tetsző a szemnek; virágot, melynek mérges a gyökere, bódító az illata.

Meghallgatják-e sajátóságos történeteimet, melyek annyira különböznek a mai édeskés-savanykás, ideget bolygató történetektől? ... Pedig valójában múlt és jelen között a női lelkekben változás nem esett.

Dévaj nevetés veri fel az ódon várak asszonyházait is, szól a vergina húrja, finom ujjai pengetik a vár kisebbik asszonyának, nemes szolgálóleányok karcú alakja lebben dali, ingerlő tánczra, míg a harcban fárad, a végvárat védi pogány-török ellen a vár ura...

IV

Hímző rámájára kifeszítve a bársonyt, a selymet, áttöri arannyal, ezüsttel a szorgalmas kéz, s míg künn viaskodik az októberi szél az eperfa sárguló levelével... sző az ifjú leány agya bohókás álmokat vagy eltelik méla vágyakozással a bizonytalan jövő iránt.

A fegyverterembe lopózik a hitves, látta harczba készülő édes urát, s valami hősi elszántság hirtelen megszállja: pánczélt ölt keblére, omló szőke haját sebtlen összeköti, sisakkal borítja, aczél-idegei megfeszülnek a hófehér bőr alatt, amint kezét reá teszi a kard drágaköves markolatára... harczba kíséri élete párját.

Ostromlott várfalról égő rózsét dob le a negyedik, az ötödik, s omló vér láttára elfelejti női mivoltának gyarlóságát, a hazaszeretet, a hitvesi hűség, az időnek láza hőssé avatja. És látom lelkem szemeivel a szelíd apáczát, a mint napról-napra forgatja a tollat serényen a színes ablakon át szűrődő bűvös világításban... írődeákjaként harczias korának... eltemeti álmát, világi örömek lelkét nem illették s nem illettik soha.

Királyi pompában romlott erkölcsökkel fogyasztja a másik életét nagy léhán, s uralma alatt egy átkos szenvedélynek, soha fel nem buzdul nagyobb, szentebb czélért, csak a hiúságnak vásárát óhajtja, s milliók romlásán még egy könyvet sem ejt...

Itt vagytok előttem mozgó alakjai rég letűnt időknek... Ti szépek, nemesek, hiúk, önzők, szentek,

erős támaszai koronás uraknak, gonosz megrontói néha az országnak, hívek a szív utolsó dobbanásáig, s elvetemültek a jólétben, balsorsban...

Amint lelkem szemeivel nézlek, valami melegség árad el szívemben, zsong-bong agyam minden idegszála, ha még egyszer élve láthatnálak mind-mind, s oda állíthatnálak a magyar leányok színe elé mondván:

— íme ezek voltak a ti őseitek, hazám leánya^!
Nem vontam fejökre jámbor elfogultsággal glóriát, életre szólítám, hogy képét lássátok a múltban a magyar nőnek, s ha mi szépet láttok, ha mi magasztosát, az örök igazság törvényét megértve: legyetek méltóak hozzájuk.

Ó, mert elhigyjétek, szükség vagyon erre, soha nagyobb szükség, mint most napjainkban, holott a szeretet forrása oly hamar kiapad a szívben, s a nők iránt való tisztelet helyét a léha pajtáskodás maszлага megrontja. Az igaztudásnak fegyverét nem adják a leány kezébe, hogy megvívja harczát a nehéz életnek; hogy kezét nyújtván a szerető férfiónak, elmondhassa büszkén:

— Feleséged leszek; jóban-rosszban részem kive-szem melletted, s mikor gondok bántnak, meg-megsimogatom homlokod redőit, édes szóval téged jobb kedvre derítlek; *feleséged* leszek ennek a szép szónak igaz értelmében, s tőled ez életben el nem tántoríthat sem a hízelgőknek ő színes beszéde, sem a sors csapása. Együtt örülünk majd, a családi élet fejlődő csemetéit

VI

gonddal ápolgatva és nem adjuk e tiszta örömet az egész világnak gyönyörűségéért... mert ez a kis világ egészen a miénk.

Bohó, édes álom lelkemet megszállja, hogy belémarkolok olykor a szívekbe, könnyet kifakasztok, mosolyt varázsolok, s elhintem a magvát az igaznak, jónak s az örökké szépek a ti szívetekben, édes magyar hazám leányai.

Kezdem, hallgassátok!

TARTALOM.

	Lap.
Sarolta	1
A szent királyleány	10
Egy szelíd apáczta	19
Kozgonyi Cziczelle	26
Czillei Borbála	34
Szilágyi Erzsébet	40
A bölcs fejedelemasszony	52
Széchy Mária	62
Bornemisza Anna	135
Munkács várának hős asszonya	145
A zsidói úrnő	201

URAK jöttek a Duna mellől, Taksony vezér fejedelmi szállásáról Gyulához, az erdélyi vajdához, sürgős ügyben, háztűznéző szándékkal.

Négy szép hófehér lovat hoztak czifra szerszámostul ajándékba, s a fejedelemnek atyafiságos üzenetét:

— Hallotta a fejedelem, hogy volna Gyulának egy hajadon lánya, a dicséretes szép tulajdonságokkal ékeskedő Sarolt, a ki ma-holnap már eladó számba megy, mert tizenkettedik évét betöltötte. Ezért küldött minket Taksony a Duna mellől, mert-hogy Gyeics fiának hitestársul szemelte ki. Jó hajlandósággal légy szándé-

kunk iránt erdélyi vajda, azon kérünk téged, mert nem megvetendő ország fejedelmét vallhatod vejedül. Felelt emberséggel Gyula vezér erre:

— Kedvem szerint való Taksonynak szándéka, leánykérő szavát meg is megértettem. Gyeicsről, a fiáról, hallottam néhanap, nyíllövésben ügyes, a lovat megüli magyarán s ivásra nincs hajlandósága, tanácsban is okos, a mint híre tartja, de leányom kedvét illendő kitudnom, mert vajki erős ő, pedig gyermek, azért szállásom legyen a szállásotok, s nyájam tápláljon, kenyeret sütünk nektek, a míg visszaindítunk a kellő felelettel.

Sarolt nem vala ott, szögsárga lován a nyulakat kergette Fehérvár vidékén, mert nagy kedve telt a férfi multságban, s ritkán heverészett selyem sátorában a dagadó párnán, ölbe rakva kezét tétlenül.

Szilaj volt, mint a harmadfüves csikó, gyorsan váltott esze, s nyomós vala a szó, melyet csengő ajka kiejtett. Lángoló szemének egy-egy villámlása megfélemlíté az erdélyi urakat, s váltig mondogatták:

— Hadúr elhibázta, leánynak teremte, pedig férfiúnak lelke szállott belé a büszke leányba.

A hajnali csillag feltámadt az égen, mikor hazaérkezett Gyula szállására.

Hivatta az apja:

— Fiam, urak jöttek messze a Dunától, Taksony fejedelem küldötte éretted, látni kíván téged —

— Miért nem jött maga Gyula szállására, hogyha látni kíván — felelé a leány.

— Elküldi a fiát, Gyeicset, ha megtudja apád feleletjét. Feleségül kéret a fiának, Sarolt. Én odaígérlek, mától hetednapra útra elindítom a háztűznézőket. Kedved ellen van-e?

— Nincsen kedvem ellen, te parancsolsz velem.

— Jól van, gyermek, jól van. Gyeicsről jót hallottam, Árpád vére, vitéz, s Tisza-Duna mentén nagy az ő hatalma, nagyobb mint az enyém, s még ennél is nagyobbra nőhet, ha megsegíti Hadúr.

A gyermekleánynak tüzet fogott arcza erre a szavakra. Fejedelmi széken asszonyok közt első lesz túl a Királyhágón, nagy Magyarországon. Harcedzett férfiak levéve kucsmáik, úgy süvegelik meg, mint uroknak hitestársát, nagyasszonyt, fejedelemasszonyt. Ha vadászni indul, száz kopó csahol az erdők sűrűjében, szolgák szorítják a berket, nemes urak veszik körül s megcsodálják ifjú karjában az erőt ...

S mielőtt lefeküdt, felveté szemeit a csillagos égre, a Hadak útjára, melyről csodás rege olyan szépen beszél Csaba királyfinak szomorú sorsáról s így fohászzkodék fel:

— Hadak ura isten, sorsomat te intézd; férfiút adj mellém, a kit megbecsülök, s a ki engemet is meg tudjon becsülni.

Öreg dajkájának pedig ezt mondotta:

— Beszélj te anyámról, a görög leányról, szeretett-e engem, mikor sírva mentem hozzá, s megöleltem mind a két karommal ... Beszélj öreg dajkám!

A sátor ponyváját félrehúzta s nézett a csillagok közé, hallgatta anyjáról a sokszor elmondott mesét és megtelek fekete szeme csillogó könnyel ... mert szomorú volt a mese ... anyja korán meghalt, sokat epekedett ...

Fejedelemné lett nagy Magyarországon.
Kezéhez békéltek a hatalmas vajdák s Gyeics

szállása megtelt vidám magyarokkal, kiknek immár nem volt messze idegenben harczkeverő dolguk. Ráértetek mulatni, nem kabola-tejet, hanem magyar föld termetté tüzes bort ittanak ormótlan kupákból és éltették Gyeicset, kit Hadúr kegyelt, mert feleségül hozzá Saroltot rendelte.

— Be más ez az asszony, mint a többi ... — mondák egymás között a mulató vajdák. — Minap egy vadkannak torkába verte be vashegyű lándzsáját; múlt héten röptében nyíllal lelőtt héját; éjfélig, s azon túl viradatig mulat, s nem megy a fejébe a tüzes bor gőze.

Szólalt meg egy másik:

— Láttam haragudni, hallgassa kegyelmetek, vajda uraimék. Holmi nemes ember a Vértes aljából egyik szolgáját csekély hiba miatt szinte agyonverte a legelő szélén. Fejedelemasszony arra vette útját, s korbácscsal a gazot megcsúfolta szörnyen, hej de a szemével még jobban megverte. Soha azt a szemet én el nem felejtem.

Gyeics fejedelemnek hódolt Magyarország. Karja hatalmával megfékezte a vajdákat, de ő maga is meghódolt — Saroltnak.

Tanácsát úgy vette, mintha parancs volna, mert okosnak, előrelátónak tudta feleségét, szíve hajlandóságát boldogan érezte, s gyermekei gondozásában megbízott.

Hogy a vajdák néha föl-fölszógtak a renyhe békesség miatt, s kedvük szottyant menni zsákmánytermő hadba, ingadozott Gyeics: megengedje-e, vagy ne?

Sarolt szólott közbe:

— Ha vére felpezsdül az erős vajdáknak, nosza vadat üzni elég nagy a róna, erdő is akad tömérdek,

hanem eszeveszett módon kalandozni, s újfent bajt szerezni, mint Zsolték, Taksonyok, azt ingyen se engedd. Szívem a Hadúré, ő az igaz isten, de a keresztények nagyon sokan vannak; hozzájuk békélni szükséges.

— Gyeics rázta a fejét:

— Hadúrt el nem hagyom! Erről szó se légyen!

— Hadúrt én sem hagyom — felelé Sarolt, — de égető tűz száll meg, ha tovább is ujjat húzunk a szomszédal, keresztény nyugattal.

— Papok készülődnek hozzánk, ez a hír jár hetek óta, kik azt az új vallást Hadúr ellenére hirdetni akarják. Kardélre hányatom —

— Megállj, fejedelem! — inté az okos nő — hebehurgyán ne tégy semmit magadnak kárára, ország romlására. Papokat ereszd be, hallgassa meg a nép, édesedjék hozzá, jobb szemmel néz reánk a nyugati szomszéd. Ez az én tanácsom.

— De Hadúr? ...

— Nem bánthat, hívei maradunk. Előbbre való Magyarország sorsa, mint Hadúr haragja. Valamit gondoltam ...

— Hallgatom, feleség!

— Vojk nő napról-napra, esze tűz, megemésztt mindent. Boldog vagyok, ha reája nézek, mert eszembe jut a te álomlátásod, uram, és én hiszek abban.

— Krisztus hirdetője lesz, ország királya, mint az idegenek országában hívják a vezért, és megváltoztatja, erőssé teszi az országot utánam, ezt az álmod láttam.

— Úgy lesz, a mint láttad ... Papot kell meléje állítani, tudós, jó erkölcsű papot, nevelje királylyá, nyissa meg előtte a tudásnak titkát ... Többet tud-

jon, mint mi ... Ő a szemünk fénye, legyen kincse a magyar hazának.

S úgy lőn, a miképen Sarolta óhajtotta.

Jött egy híres püspök csehek országából, híre megelőzte: úgy hívták Adalbert. Kolostorba üzte a csehek vadsága, öt évig emészté lelkét a nehéz gond, zsolozsma éltette, a könyveket bújta, mikoron meghallá, hogy Magyarországon Gyeics nem ellensége az idegen papoknak.

Eljött, s íme megnyílt előtte a fejedelem szállása. Hallgatták bölcs tanításait; hallgatta Sarolt és Gyeics is, de legkivált Vojk, a fejedelem szemrevaló fia.

Hő lelke felitta a szelíd tanító igéit mohóan, s míg anyja és apja maradt továbbra is titkon Hadúr híve, őt ez a tanítás újjá teremtette — anyja öröme, apja szép álmának beteljesültére.

Sarolta kívánta, hogy a püspök a fejedelmi háznak apraját és nagyját megkeresztelje.

Gyeicsből így lett Géza; Saroltból Sarolta, Vojkból pedig István, az első szent király.

Mindezt így kívánta a férfiú-lelkű Sarolta, bár titkon Hadúrhoz esengett keresztény létére; de anya volt, kinek minden szeretete, minden reménysége István vala, az ő nagyra termett fia.

Hányszor elnézte őt, mikor ifjú karját edzé nyilövéssel, dárdahajítással; térde nekifeszült, lába földbe süllyedt, kipirult az arca ...

— Árpád vére vagy te! — monda lelkesedve. Erős lesz a kezed, hogy a vajdák között megmaradj elsőnek.

Elnézte tanácsban, szakállas vének közt, a kik aggaskodva föl-fölhánytorgatták, hogy mit cselekesznek ország szerin az idegen papok; s öreg szívek megtelt gyűlölettel, haraggal és hangos átokban tört ki a kebelökből. István szót a szóval bölcsen vére vissza:

— Útját fergetegnek egy ember nem állja, bizony száz sem állja; zápor kebeléből százszor száz csepp hull le, van-e, a ki mindazt tenyérrel felfogja, hogy az ugar mohón föl ne ihassa és a magot élesz-sze, mely el vagyon hintve? ... A mag el van hintve, csirát fog, kipattan, s nőni fog, mert Isten akarja... Ellene senki nem tehet már, s ne akarjon tenni, mert ujjat velem húz! ...

— Álom teljeseedik ... dicső fiam, álom, immár fejedem a koronát is mintha látnám anyaszemmel ... gondola Sarolta s szívében ujjongott.

A mi erő, szilajság volt Gyula leányában, mind, de mind fölolvadt az anyai szívbem s lőn a szeretetnek színaranya belőle, s csordultig megtelek vele az anyai szív.

Hadúrt imádta még, ámde kegyelmébe ajánlá fiát annak az istennek, kiről annyit hallott, kinek létét sejté, de kit nem ismert meg.

Elbetegesedik Géza fejedelem. Naphosszat üldö-gélt szellős sátorában, s fontolgatta: vájjon minő lesz a sorsa fiának és országának? ...

Hűséges hitvese melléje ült és gondjait elúzte fejedelmi urának:

— Jó magot hintettünk a fiú szívébe, bő aratása lesz abból az egész országnak. Mi megtérünk

szépen Keveházába, s aluszsuk az álmot, mely vég nélkül való, hogy a másvilágon vadat üzzünk hangos erdőn, ha igazat mond Hadúr papja, a táltos; az ország gyepelőjét átadod Istvánnak, s reá bízod, milyen utón haladjon. Ne féltsd őt, fejedelmi uram! Csak még egyet tégy meg.

— Mivel tartozunk még a fiúnak, hitvestársam?
— kérdező halkán az elgyöngült Géza.

— Asszonynyal, hitvessel.

— Igaz ... igaz, immár én is gondoltam rá.
Vajdák közül egyik —

— Ingyen sem gondolnám, hogy itt vegyen asszonyt. Idegen országból, keresztény nőt hozunk, ki benne táplálja a Krisztus vallását, s legyen a munkában erős szívű társa; erre van szüksége országodnak.

— Zokon vennék itthon a vajdák ...

— Megszokják... Idegen asszonynyal újabb buzgóságnak építjük meg fészket a magyar szívekben. Eddig sem bántad meg, ha reám hallgattál ... Szeretem Istvánt és szeretem az ifjú hazát, Géza; mind a kettőnek a jóvoltát arányzom.

Így történek aztán, hogy fényes követség indult idegenbe, s feleséget hozott Istvánnak: a bajor herceg hajadon leányát, Gizellát.

Odaadták bizony, hogyne adták volna a fél elmés magyar nép leendő királyának. Kapocsnak tekintek kelet s nyugat között, békesség zálogának.

Azzá vált valóban az első, koronás király asszony, ki előtt térdét meghajtotta a szilaj magyar úr, a vajda s a jobbágy.

Saroltának vágya beteljesült mind ... mind.

Elkísérte urát Keveházába, midőn megtért Hadúrhoz, megsiratta igaz szíve szerint, mert erős kezű volt, s neki édes társa.

Még látta István fején a pápai koronát, s mintha álom volna: a kútforrások mellett az áldozó kövek helyett épültek kőből rakott templomok és zsolozsma zengett immár nem Hadúrnak, hanem az új Istennek, kinek lába elé áhítattal borult a megtért nemzet.

S mikor elközelgett a végső órája, magához kérette dicsőséges fiát, a koronás királyt, fejére tette áldólag a kezét és azt mondta neki:

— Anyai szívemnek drága kincse voltál, légy országod kincse és nemzedet atyja; kezedet áldva-áldják a késő unokák, én szerelmes fiam ...

És boldogan halt meg az első magyar királynak édes anyja.

IDEGEN országban szent zsolozsma-szóval fölmagasztalt magyar királyleány, hadd tűnjék föl még egyszer glóriafényes fejed, szólaljanak meg a legendák, az erény és istenfélelem, a jóság és emberszeretet dicsérő énekei ...

Mintha bűgna az orogona, s fölcsendülne a hívők ajakán a templomi ének, aztán elhallgatna, hogy megkezdje csodatörténetét a szent királyleánynak a komoly arcú pap, kinek derekát fehér kötél övezi s ezüst szálakkal tarkáit szakálla mellére simul, Pelbárt atya, a híres-neve-

zetes ferenczrendi barát.

Ímhol következik, lemme.

hallgassátok keresztényi türe-

»Adaték Isten különös jóságából ez bűnös világra II. András magyar királynak egy csodálatosan szép és szelíd magzat, kinek neve lőn a szent keresztségben: *Erzsébet*.

Bíborban születtek, bársonyba takarták, aranyos bölcsőben ringaták királyi cselédek, s nagy öröme telek benne a jámbor királynak, pedig ingyen sem tudá minémű sorsra választotta el az Úr ...

Mert vajmi titkosak az Úrnak rendelkezései!

Elhintetek a gyermek szívében Isten keze által a jónak magva; ez a mustármag, melyből kikelendő a legszebbik virtus: az emberszeretet.

Aranynak, ezüstnek maszlagja meg nem fogta szívét, színes cifrasága a királyi udvarnak el nem kápráztatta szemét, valameddig gyermekorban Magyarországon volt, irigység, kevélység soha nem bántotta.

Pedig kevélységgel teljes úrasszony volt Gertrudis, az anya, haj szomorú emlék maradt utána; áldást nem mondott rá a magyar nép ajka sok idő múltán sem.

Hófehér galamb volt a királylány szíve, epe nélkül való minden gondolatja, ártatlan szándéka.

Történek, hogy jöve szép Thüningiából sok czifra levente, atyafíságos volt Grertrudis velők, fogadta szíves indulattal, meg is mutatta nekik kincsházát, vendégségben őket úri módon tartotta, s elküldötte velők legkisebb leányát, Erzsébetet, messze idegenbe mátkául, hadd legyen eladó kort érve Thüningi Lajosnak a hitvestársa.

Régi ígéret volt, beváltották híven.

Ez is, az is gyermek, majd felnőnek együtt, egymáshoz törődnek; míg hajlós a vessző, egymáshoz fonódik. Káprázatos fényű ruhát, arany-ezüst marhát

temérdeket adott a hívságos királyasszony véle mátkajándékol, mert ne mondja senki, hogy a magyar királyleány üres kézzel került idegen országba.

Így akarták, így lett.

Isten keze alatt van az ember mindenütt, fűszál meg nem görbül, hernyót el nem tiprunk, szikla nem reped meg, az egy napig élő állat sem pusztul el az ő híre nélkül. Jónak, nyájasnak és szelídnek maradt meg, s hajadonkort érve, szépek közt is legszebb, jók közt is legjobb volt a magyar királylány, kiben nagy kedve telt jegybéli mátkájának, Thüningi Lajosnak.

Elszakadt, az igaz, szülőhazájából, de az ő hazája nem ez a világ volt múltó örömeivel, kicsiny bajaival, hívságos voltával, hanem az a jobbik, hova felesengett a lelke, a szíve gyakorta imában:

— Világ Megváltója, bűnösök ótalma, én szívem szerelme, hozzád vágyakozik én csüggeteg lelkem az öröm perczében, a bánat órájában; te vagy a Szeretet és te vagy a Jóság betlehemi jászol isteni lakója, én édes Jézusom...

Királylány jóságát nem értették meg az idegen országban a fizetett szolgák, hideg atyafiak, bizony hites ura sem értette őt meg, mert ember erejét meghaladó vala.

Beteglátogatni, koldust felsegíteni hogy jutna eszébe azoknak, a kiket a szerencse karja hímest vánkosokon ringatott mindétig?... Kik a földi öröm mérgét ízlelték csak, nem érthetik meg az éhezők panasztát, hideg téli fagytól dermedők reménykedésére nincsen azoknak vigasztaló szavuk.

Nézzétek ... nézzétek ezt a királyleányt!

Ott hagyja a kastélyt titkon, hogy a nyomorultak kunyhóiba menjen könyvet letörülni szenvedők arczáról, az öröm napjának sugarát lopni be, hol örömtelenség a nappal s az éjjel ... Az egyiknek pénzt ad, a másiknak ételt; bélpoklos homlokát ő harmatkezelével végigsimogatja; koldusasszonytól a félholt gyermeket átveszi s keblén melengeti, mintha az ő édes magzata lenne az.

Íme, földre szállott a Jóság angyala; szárnya lebbentését földi ember ingyen sem hallja meg, szavát sem veheti, de a hova betér, onnan szégyenkezve sompolyog ki a bú fátyolos alakja; fényességgel telik meg a kiseded hajlék, s az áldó szavakat, ha még oly gyöngek is, meghallja valaki odafenn az égben ...

Ínség pusztít, a legrettenetesebb minden ínség között: éhhalál.

Szedi áldozatját könyörtelen módon, de a kastély népe ügyet sem vet erre. Nekik van mit enniök, más-sal nem törődnek.

Csak Erzsébetnek fáj a szíve erősen. Ennek a jó szívnek vájjon ki mérhetné meg a szomorúságát?

Menne segíteni, od'adná mindenét, utolsó falatját osztaná ki a halállal küzködők között, de nem szabad. Megtiltották neki, kémkednek reája, hogy nyomban besúgják a grófnak:

— Íme, újra járja hitvestársad a szegények útját; nyavalyát csempész be az ínségeseknek büzhödt viskójából.

És a királyleány szíve föl-földobog:

— Üdvözítöm, hiszen te tanítottál az emberszeretetre. Bölcsék legbölcsőbbje bekötött szemű gyermek te hozzád képest, vaktában cselekszi badar elmével, a mit tesz.

Összekuporgatja az ételmaradékot, s mikor nem láthatják, indul vele emberszerető útjára, hogy az éhhaláltól legalább egy ártatlan gyermeket megmentsen. Kötényébe rejtve azt, megy ki a várkastély ajtaján.

Hideg van künn, még a tél javában áll, lábai alatt a hó csikorog s arczát metszi a szél.

Elébe lép férje, a ki lesett rája:

Hova mégy?

Ereszsz tovább, férjem, a Jézus nevében?

— Mit viszel? Mutasd meg!

Oh csodák csodája!

Ételmaradék helyett *rózsák* illatoznak, harmatos szép rózsák a jámbor úriasszony kötényében.

— Bocsáss meg, vétkeztem ... eredj tovább utadon, Isten választotta ... Menj a szegényeknek megvigasztalására s jaj annak, ki rólad gonosz rágalmat ejt.

Hitnek szép virága, be megtelik égi illattal a kételkedő szív, légy áldott ... légy áldott! ...

És ezóta járták a grófi palotát a koldusok. Alamizsnát esdő szavukat fölfogta valaki, üres kézzel őket el nem bocsátotta.

Történek pedig egy napon, hogy eljött kenyeret koldulni egy szegény nyavalyás, fekélyes sebekkel teljes ember ... sírva járult Erzsébet elébe, nem is pana-

szólva sok szóval az ő baját... csak odarokadt a palota-küszöbre.

Erzsébetnek szíve megesett rajta és fölségélte a nyavalyást, belefektette patyolat ágyába, mert *embernél*-nézte s kínját megértette.

Nosza a besúgók szaladnak a grófhoz:

— Bizony, gróf, rosszul tetted, hogy ellágyultál minap, lásd a magyar királylány, a te hitvestársad, gonoszat rejteget ő asszonyházában, siess íziben és te szemekkel lássad!

Siet a gróf, siet asszonya házába, szelíd arcán kigyul a haragnak lángja:

Kit rejtegetsz, asszony?

Jámbor uram, senkit!

És olyan ártatlan Erzsébetnek arcza.

Széthúzza a gróf az ágy selyem kárpitját és — az Üdvözítőt látja ott, töviskoszorúval megvérzett a feje és a szenvedések szenvedése arcán ...

A gróf térdre roskad és elkezd zokogni.

Erzsébet fejét mintha dicsfény koszorúzná.

Olvastátok úgy-e régi krónikákban, hogy a koronáját vesztett király messze elbújdosott komor rengetegbe, s átkozta az Istent, miért hagyta őt el? ... Erdők vadja lett a czimborája s gazdag lakomák helyett csak gyökér táplálta, s fanyar gyümölcse a vadalmának, vadkörtének, kökénybokornak, csipkerózsának. ... Hallottátok úgy-e? ...

Még czudarabb sors várt a magyar királylányra, mikor férje elment a Szentföldre harcolni Krisztus sírjáért vad pogányok ellen. Elment, s vissza nem jött.

Erzsébetet akkor elűzték hazulról, árva gyermekei ruhájába fogóztak, s apjuk hajlékából szegényebben az útszéli koldusnál mentek ... mendégéltek faluról falura, városról városra.

Ha ezt tudta volna a büszke Gertrudis! ...

Thüringia grófi asszonya koldus lett, szegényebb a legszegényebbnél. A világ azt hitte, de ő másképen vallotta. Megtanult dolgozni, sárkunyhóban lakva, szőr ruhát öltve a királyi termetre, szorgalmas két keze tűt forgatott és orsót, dolgozott magáért, másokért, s megosztá sanyarú falatját a még szegényebbekkel.

Mert a ki dolgozni tud, az nem szegény és nem szájalomraméltó.

Ha leteríté szomorú fátyolát az este a sürgőmozgó világra, s Erzsébetnek kiesett kezéből a kenyérkereső tű — letérdelt a kunyhó vert földből taposott padlójára és így imádkozott:

— Üdvözítő Jézus, légy ezerszer áldott, mert szegénynyé tettél, s közelebb juttattál magadhoz, Úr Jézus, árvák és özvegyek vigasztalója! ...

És az a sárkunyhó, fölért palotákkal, mert belé költözött az Úrnak malasztja, az áldások áldása: a megalégedés!

Hol a betegeknek sóhajtása fölszáll s vívódik a test a halállal: egy kórházban tölté utolsó éveit a testi irgalmasság legszebb munkájával: ápolta a sínylődőket.

Az emberi jószág egész teljessége kellett ehhez. Örvideni könnyű az örvendezővel, do a haldoklónak végső pillanatát megkönnyíteni vajmi nehéz munka.

Nehéz talán nekünk, gyarlóság rabjainak, neki gyönyör volt az. ...

Keze érintése megszüntette az életemésztő belső forrását, szeme pillantása áldássá változtatta a halállal vívódók nehéz átkát, szava megtérítette az istentagadót.

Nem az embereket, hanem az Isten-embert szolgálta édes alázattal.

Hívták: jöjjön haza, királyi fény várja Endre országában, s annyi esztendőnek keserűségéért megvigasztalódik. Sírva rimánkodtak a követségbe jött fényes magyar urak, ékes szavakkal festették a kívánatos földi boldogságot, a mi még reá vár — de ő nem ment haza.

Haza? ... Hol volt a hazája? Ez a siralom-völgy talán, melyben hívságos zarándoklás a rövid földi élet? ...

Oda tért meg ifjan az örök hazába, hol a koldus és király, a szegény és gazdag, a szolgálta és az úr mind, de mind egyformák.

Az Úr magához szólította szolgálóleányát.

Illat, csoda-édes illat áradott ki testéből napokig, hetekig... Bénák meggyógyultak, vakoknak visszatért látásuk, kik odazarándokoltak hűlt teteméhez a megdicsőültnek. Ezren meg ezren kísérték koporsóját Marburgba, s Ion a sírja szent zarándokló hely századokon által.

Emlékezete lőn a *hitnek forrása*, a mely ki nem apadt, hanem buzgott, buzgott századokon által s buzog mind maiglan.

A mit meg nem adott királyok hatalma, dús-gazdagok kincse, a mit a világnak sokra tartott minden dicsősége nem ad meg az embernek: milliók hálája,

milliók imája dicsőíti ma a marburgi szentet, a magyar királylányt.

Ki nehéz keresztjét kínnal hordja — imhol a szent példa: buzduljon föl rajta, s értse az Isten-embernek legfenségebb parancsát:

Szeresd felebarátodat, mint tenmagadat!

Ámen!«

A régi időknek legendája így szól Magyarországi Szent Erzsébetről. Elmondám hívséggel.

TÁVOL a hívságos világtól, erdőkoszorúzza bérez alján rejtőzködik-a dömések kolostora. Kegyes király rakatta kőfalát, melyre futó virág felkúszott, hogy védő lombjaival betakarja, nincs lőrés falán, harczos idők vihara megkiméli, imádkozni tér ide a levante, hogyha nagy bűn nyomja a lelkét vagy meghasonlott a világgal, betelt a hívság külső czifraságával.

Szegény emberek zörgetik meg kapuját, kiket az urak elűztek, -s itta Jézus Krisztus nevében megkapják az alamizsna-fillért, barna

kenyeret, a föld termését, a mi kell a mindennapi élethez.

A kolostor kertjében az Úr szelíd szolgálóleányai szorgoskodnak némán, nem is földi buzgósággal, hiszen előttük az élet nem kívánatos cél, csak siralomvölgye, melyből kivágyakoznak. Arczuk sápadt, szemökben csodálatos szelíd fény, sarútlan lábuk nem érzi a kavics szúróságát, ruhájuk fekete... nagyon igénytelenek.

Nem világi csalódás térítette őket e csendes hajlékba, hogy a kitombolt szenvedély ütötte seb itt lassankint behegedjen, hanem korán fölébredt és sem ezen, sem a másvilágon el nem alvó szent kívánság: Krisztus jegyesei hívek a síron túl is.

A kertajtón most lép be egyik. Olyan szép az arcza, pedig nem az élet pirossága festi, vonásai megfinomultak, csaknem látjuk az erek kék vonalait, melyek homlokát, kezét kusza utakon behálózzák. Nagyon fáradt, leül a padra, ölében összeteszi két kezét, szemei lecsukódnak. A napsugár játszik vele, mint egy beteg virággal, melynek szirmai sóvárogják a nap éltető csókját és mégis elfonyadnak idő-nap előtt.

A fa levelén megpihen a tarka pillangó, egy napos életének örömében fürdik, libegtetni hímes szárnyát; az ágak között csicseregnek a madarak. Övük a tavasz, övük a nyár, s őszt végén tovaszállanak új tavaszt keresni idegen országban, holott ugyanannak a jóságos Istennek napja festi színaranyra a pusztá homokját s ad búbájos színt a virágok szirmának.

Susogj halkán szellő, ringasd álomba a szelíd, fáradt apáczárt ... Hadd álmodják a kolostor kertjében üdvösséges, szép álmot! ...

Hallgassátok meg az apácza történetét mozgalmas idők leányai, kik előtt a kolostor világa olyan komor: élők sírja, vágyak kőkoporsója, hova néhányat közületek ifjúi rajongás forratlan gondolata, néhányat a sötét kétségbeesés úz, ha van még annyi éltető hit a szívében, hogy Istenhez forduljon!

Azt a szelíd apácztát *Ráskai Leánanak* hívják.

Megadatott néki isten különös adományaképen a *tudásnak* vágya, melytől idegen volt a női lélek nagyhosszú időkig. Harczkedvelő apái zordon viszálykodásban, féktelen mulatozásban élték le életöket. Egyiket orvul, másikat a harcz mezején szúrták le; anyái pedig házi ügyes-bajos foglalatosságaiknak-közepette, hol nagy, hol meg szűk móddal éldegéltek: lelki kívánságuk kicsiny, örömeik hétköznapiak valának. Ünnepnapon meghallgatták a papok szent beszédeit, s hitőkben épülve,, mától holnapra terjedt ő tervezgetésök.

Vala pedétig akkoron egy bölcs és okos szerzetes, jámbor életű, nagy tudományit, ki naphosszat a régi könyveket bújta, híres tudósoknak, derék egyházatyáknak diák írásait emlékezet okából másolgatta, szent-életű mártírok ritka szép legendáit írogatta.

Bölcs ember volt és nemes szándékú, nem magára, nem is arra az arasznyi létre gondolt, mely osztályrészéül jutott neki, hanem a jövendőre. Erős buzgalmának soha semmi hasznát bizony ő nem látta, de nem is kívánta látni.

A gyermek-leányka ennek a bölcs atyának szavain buzdult föl az ifjúkornak minden áldozatra kész lelkesedésével, s azt az életet, melynek czélja mások tanítása, kiszínezte csodaszépen.

Dolgozni másokért ...

Ímhol az édes Idvezítő példája, ki emberré vált,

hogy szenvedjen érettünk, közéje vegyült a gyámoltalanoknak és tanítá őket emberszeretetre. Örök szép példa, mely a jó és nemes lelket rabul ejti ellenállhatatlanul.

Tanult a leányka. Új világ nyílt meg előtte, melyről fogalma sem volt a többi leányoknak, kik előtt az írott betű titka megfejthetlen maradt világéletükben, a kik meghallgatták a szent beszédek, s a mi szívökben az áhítatos tanításból írmagul megmaradt, az volt lelkök kincse... elég a földi boldogsághoz, de vajmi kevés az igaz tudáshoz.

Ivott a forrásból, mely örök szomjúságra kárhoztatja a belőle ivót, mert a ki egyszer hörpintett belőle, az egész forrást szeretné kiinni, pedig ez a forrás kimeríthetetlen.

Kolostorba vonult.

A hűvös czellának színes ablakán beszűrődő napali fény ott találta őt a tölgyfa íróállvány előtt, s ott találta az esti szürkület. Előtte az írott könyv, melyet drága pénzen hozatott a tudós pap idegen országból, s oda adta Ráskai Leának, hogy mások lelki épülésére — másolja le.

Istent dicséri ezzel a munkával. Oh százszor jobban dicséri, mint az, ki vezekel önmagát ostorozva, bőjtölve, vagy fél napig, fél éjszakán át a templom hideg kövén térdel s elmondja százszor, el ezerszer az Urat dicsőítő, könyörgő, bűnbánó imákat; jobban dicsőíti azoknál, kik szenvedőket mennek vigasztalni a halál órájában, mert ő ezer meg ezer szomjas léleknek nyit meg újabb forrást, melyből nehéz órában vigasztaló reményt, a jó sors örömében alázatos mérsékletet merít.

A halvány arczon kigyúlnak a rózsák, a mint festi a kezdőbetüket, izgatja belső tűz, gondolatok,

felmagasztaló érzelmek támadnak lelkében, mikor a könnyű lúdtollal végig szánt, gyöngysor betűket rajzolva egymás végtében a sárgás-fehér pergament-lapon.

Századok nemes napszámosa, hadd gyűljön mindaz a fény, mely belopózik a komor kolostorba, a te szép fejed körül, vonjon glóriát köréje! E múlandó földi élet legnagyobb kincse: a jövőért dolgozni, mely nem a miénk, hanem a másoké. Karddá válik a toll a leggyöngébb kézben is, ha mesterileg forgatja, s eljön majd az idő, mikoron a daliás alakok testi erejökkel törpékké zsugorodnak, ha gyarló az elméjük; a gyarló, törekeny tetet óriássá teszi az elme fényessége.

Napról-napra, hétről-hétre, hónapról-hónapra, évről-évre forgatta az a szorgalmas kéz a tollat, lassan teltek a lapok ... azok a lapok, melyekre századok multával reá rakódik a por, melyeken a betűk elmosódnak: s mégis kegyelettel veszszük kezünkbe, törjük magunkat, hogy kibetűzzük, mint beszélő tanúját a múltnak, emlékéit annak a nyelvnek, melyről nekünk, szerencsésebb idők gyermekének, olyan együgyű fogalmunk vagyunk.

Legendák hősnőinek egyszerű története, nem teszi ragyogóvá a merész képzelet, nincsen benne idegbolygató szenvedély, mely follobbant és, mint a gyorsan terjedő méreg, elsorvasztja a tetet és lelket. De van *hit* bennök, mely a szívbe nyúlik alá, gyökere az élet gyökerével egy, s meg nem rendül még a halál félelmetől sem ... Ennek a hitnek dicsőítése szólal meg a Ráskai Lea történeteiben.

Hősökről szól merész röptű dala sok nagy költőnek, de e hősök a halál gondolatával oly ritkán tudtak megbékülni: vergődve kínos betegségben görcsösen kapaszkodtak az élet gondolatához ... Csak élni ...

élni! ... Hideg a sír, kétségbeejtő az elmúlás gondolata... A síron túl a pokol iszonyata, az örök kínlódás, ha kinek nem tiszta a lelkiismerete ...

Óh a mártírok, kikről a halvány arcú szerzetes nő írt, nagyobb hősök!

— Jövel földi szenvedés, óh jövel! Még nincs csordultig a kínszenvedés pohara, óh hadd ürítsem ki, mert bizony az én édes Üdvözítőmet megittatták epével, oldalába lándzsát vertek, fejére töviskoszorút fontak, kezét-lábát vasszöggel általszegezték ... En édes Üdvözítőm, adj részt nekem is a te szenvedéseidből, hadd dicsérjem a te isteni türelmedet a jajságos földi kínok elszenvetésében s legyen méltó arra, hogy téged színről-színre láthassalak! ...

És írván a legendákat, szíve megtelek nem földi, hanem földöntúli gyönyörűséggel, felmagasztosodék a romlatag testű apácza... Nincs földi öröm, mely fölért volna az övével.

Benépesült a cella azokkal, kiknek történetét írta, megnépesült feje fölött a boltozat, s isten ege mosolygott le reája ... hallotta a szeráfok és cherubinok zenéjét, mely időtlen nagy idők óta dicséri a világ Alkotóját, kinek egy szavára a Semmiből lett a Mindenség ... Letekintett reá Isten jobbja felől az édes Üdvözítő s hallá e szelíd szótát:

— Kedvem telik benned, mert terjeszted az emberszeretet vallását, tisztalelkű leányzó. Áldott a te munkád, mert nem magadért teszed ...

Jött az ősz lombtépő szelével, virághervasztó hideg éjjelével.

Isten tudja, hányadik ősz már, mióta a halványarcú apácza ide került.

Nem számítják e csendes falak között olyan ag-gaskodással az idő múlását, mint ott künn a világban. Az ezüstszál nem rezzenti meg, midőn kezdi tarkázni a holló-hajat, az első redő nem vet árnyat a leiekre, nincs csiszolt tükörlap, mely elárulja, nincs hízelgő szó, mely észrevegye a szemek szépségét, a termet karcsúságát, a mosoly édességét.

... Porból lettünk, porrá válunk ...

És eljön az az idő, mikor a kolostor tornyának kisebbik harangja majd megszólal, talán szokatlan időben. A czellák csendes lakói leborulnak a térdeplő köre és elmondják az imát a »haldoklók üdvösséges életéért« ...

A fáról lehull egy levél ... a fa tovább él, új levelet hajt tavasszal... Ki venné észre, hogy mikor melyik hullott le. Egyszer le kell hullania mindeniknek.

Lea arcza sorvad, csak a szemében van a régi, lelkes tűz. Nem panaszkodik senkinek, hiszen nem szenved. Az ő elmúlása csendes lesz. Ha a kolostor nyitva felejtett ablakán orvul be talál süvíteni a szél, kioltja a mécsest ...

A halál keze végigsimítja arczát s ő mosolyogva alszik el ... tovább álmodik arról, a mi imette megbűvölte őt: az üdvözítőről.

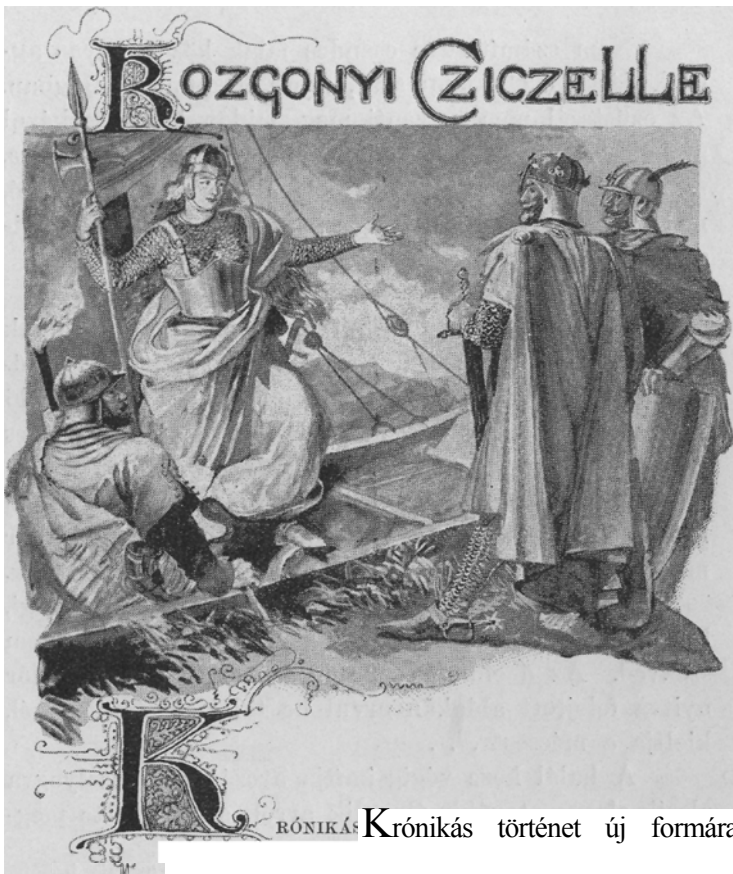
Künn zúg az ős haragos szele, tépi a fák hervadt lombjait ... benn a kolostor czellájában mintha a mennyei kar zengéné:

»In paradiso ...«

Egy névtelen hőssel kevesebb van. Csakhogy neki nem emel kőből vésett emléket a hiú utókor.

A kolostor rideg kriptájában virág sem nő.

Gyöngéd keze finom vonásai hívebben őrzik emlékét, mint arany-betűs, elporladó kő-oszlop.

szabva arról az asszonyról, Rozgonyi párjáról, a ki néhanapján azt gondolta magában, hogy a hitvestársnak, ámbátor csak asszony, ott vagyon a helye édes ura mellett még a csatában is.

Szentgyörgyi szép lányát igazi szerelem fűzte jó urához, Rozgonyi uramhoz, nem apai jusként szállott rá kelletlen ez a kötelesség, a mint hogy legtöbbször asszonyt a fiúnak, férjet a leánynak atyafiságos megegyezésből varrottak nyakába,

mert a gyöngye gyermek hogy is tudhatná azt: ki méltó hozzája.

Öreg szem megnézte, bölcs ész meggondolta, és közakarattal egybe boronálták. Isten jóvoltából éltek, a mint tudtak. Otthon ült az asszony, harcban járt az ura; ez a hazát védte, az a házat vitte s szent volt a békeség.

Ilyen idők jártak a hitvestársakra sok századon által. Mondom, hogy Cziczelle, a szöghajú leány, ugyancsak szerette hites urát, el sem is tagadta asszony-szeméremmel, hanem nyilvánvaló dolognak mutatta.

Történt Zsigmond idejében, hogy Galambócz várát ostrom alá fogta a nyugtalan török. Mióta kedvezett Nikápolynál néki a szerencse, bizony föl-föllátogatott északra, s ráveté szemét arra az országra, melyet négy jókora folyó szel nyolczfelé, s ott végződik, hol a Kárpátok ormára száll a vándor felhő néhanap nyugodni.

Ihon hírmondó jön Rozgonyi várába s mondja nagy sebtében:

— Zsigmond király táborba száll, Galambóczot fölmenteni, oda, a ki magyar, s híve a királynak, mert a kontyos tarral meleg csata készül.

— Elő a paripát, hozzátok a pánczél, kócsagtollat a sisakba, sarkantyút, ezüstöt, mind a két sarkomra! Lóra mind a legény, csak annyi marad hon, mennyi itthon kell az asszony őrzésére! ...

Parancsolja az úr, jó Rozgonyi uram. Meg sem rezzen szíve a hír hallatára, hiszen a háború idegen nép ellen mindennapi dolog.

Lótást-futást látja az ifjú menyecske, megtudja a hírt is. Dehogyan mond ellene, dehogyan tartóztatja édes, deli urát, a magyar királynak hűséges jobbágyát; csak hadd készülődjék, gyöngyös koszorúba szedjen hírvirágot, ország öröme, az ő szívének is gyönyörűségére.

Jó Rozgonyi készül. A fegyveresházban szolgálak sűrögnek-forognak. Falról lekerülnek a nemrég pihenő szeges, örves buzogányok; fenik, élesítik a lándzsák hegyét, mellpánczélok csillognak, zörögnek a vasing apró szemecskéi, sorra adogatják a sisakokat, tűzik belé a kerecsen-tollat, kinek a minő van.

Egyiknek sem olyan az arcza, mintha az orra vére akarna megindulni. Harczi tűz a szemben, harczi vágy a szívben.

Egyszer csak befordul a komor terembe a vár asszonya is.

Nosza bizony, ide hozta őt az asszony-kíváncsiság, vagy az, hogy urától nehéz lesz a válás, látni szeretné itt is.

Pánczélinget keres, ezüst színűt, fénylőt, előszedi sorra, egyet föl is próbál. Nyilván csak tréfából.

— Édes uram, mondja csak kegyelmed, vajjon jól áll-e rajtam?

— Hiú portéka vagy, Szentgyörgyi magzatja ... Bizony jól áll rajtad ... Csakhogy szorít talán? ...

— Nem ez, egy csöppet sem.

Aztán kardot köt föl, drágakővel rakott markolatú kardot a baloldalára.

— Hát ez a kard hogy fest az én oldalamon?

— Lerí onnan, lelkem, asszonykéz ne bántsa a vérontó szerszámot ...

— No lám, pedig bizony nem érzem, hogy nehéz volna. Könnyebb a tollnál is.

Végül a sisakot teszi föl fejére. Holló haját szépen összeszorítja az, egy-két selyem fürt még kiválik alóla, körülengi arcát, mely tele mosolylyal, édes mosolyával a hű szerelemnek.

— Készen van kegyelmed, szívem uram, mert én készen vagyok ...

— Hogy-hogy? Csak nem ...

— Nézzen az udvarra, Muczit kantározzák, tüzesvérű állat, rég nem ültem hátán. Zsebemben a nádméz, ma kijut belőle a derék állatnak.

— Elkísérsz a vámig, de miért nem maradsz hon? A könyöklőről elláthatsz odáig, honnan a kanyargó út visz Galambócra, Zsigmond táborába.

— Kicsi itt a vámig, kisebb Galambózig, ha ott lehetek a kegyelmed oldalán, még ott sem hagyom el, sehol sem hagyom el ...

— Asszony, asszony, mire gondolsz? ... Magyarország nyelve rólad beszél holnap ...

— Hogyha kedve tartja, hadd beszéljen rólam. Nem mondhatnak rosszat az olyan asszonyról, a ki hitestársát elkíséri ... Beszéljen rosszat arról, a ki örvend, mikor férjét hívja a királyi parancs, és az asszony titkon örvend a veszedelemnek, mert sötét a lelke és romlását várja a gazdának. Vigyen el magával kegyelmed!

Ez édes, hű szavakra fölmelegedik a jó Rozgonyi szíve. Harczok mordsága azt morddá nem tehetette még. Büszke az asszonyra. Nincs ennek párja széles e hazában — gondolja magában.

Együtt indultak el a csatába; galamb a párjával, hogy sassá változzék s körmös oroszlánná a csata tüzeben, hitvestársa mellett a hőslélkű asszony.

Zsigmond király nem akart hinni a szemének, mikor Rozgonyinét megpillantotta.

Honnan ő jött hozzánk, a cseh, német földön, rokkát forgatott az asszony nép vagy szépen ciczmázta magát, míg a férje eljárt idegen földekre: a császárt kísérte vagy az ellenséget szorította.

Nem is hagyhatta hát szó nélkül a dolgot:

— Jó hívünk Rozgonyi kemény sereggel jött. Nincsen párja az ő szép bandériumának. Ihol ni, ő maga hordja a buzogányt, felesége szeme tele tüzes nyíllal ... Vigyázzatok, még minket is megsebez ...

Visszavág az asszony:

— Felséges királyom, az olyan nyilakkal ma már nem lődöznek, ... nem is ejtnek sebet, mint akkoron tették, mikor felségedet még a pánczéling sem védhette meg tőlük.

— Nesze neked, király! gondolták magukban a magyar urak.

— Dicsérem az eszét, Rozgonyi uram, a kegyelmed feleségének; meg tudott felelni magyarán. De a mondó volnék, ha Galambócz falát mászsa meg a sereg, s tüzes kévék hullnak, dobogni fog a szív a pánczéling alatt.

— Ember ő magáért! Bölcsen tudta, hogy nem úri vadászatra jöttünk, hanem törököt rontani.

Zsigmond bizakodott, hogy a törököt a várból kifüstöli. Szakállas ágyúkkal töretni kezdte a falakat egyszerre két felől: a szárazról és a Dunáról. Hajók és dereglyék lepték el a széles folyó hátát, Ilyen sokadalmat aligha látott még Rácország.

De bezzeg helyt állott emberül a török. Agyúszóra ő is ágyúszóval felelt, s alig férhetett a vár közelébe magyar hajó.

Ott volt Rozgonyiné is a Duna hátán, nem is a férjével, kit a király mellé szólított a veszély, hanem egymagára húsz elszánt vitézzel.

Törette a falat, czélba vétette a vár falán örökdő török katonákat s buzdítá híveit, mintha nem is felesége volna csupán a temesi bánnak, hanem maga a bán.

— Czélba azt a bástyát, Kemény Péter uram! Ni, már ingadozik, egy-két golyóbissal a Dunába döntjük! — így hangzék a szava érczesen, keményen.

Az ágyú eldördül, a bástya megreped, egy fele leomlik, s a Duna mély toroka elnyeli azonnal, hanem azért Galambócz vára áll, akkor is áll, mikor fekete fátyolát szétteríti az éjszaka és Zsigmond királyt serege javával a szárazra, ellenséges földre szorítja a török.

Vele van Rozgonyi és a magyar urak. Tanács-talanul a parton ögyelegnek s éjjeli tanyát fogni egyiknek sincs kedve, mert ravasz a török, hahogy orvul rajok csap az éjjeli órán, hej gonosz végok lesz.

Egyszer már híre kelt a király halálának, mikor Nikápolynál megcsúfolta őt és kényes lovagjait a hitetlen tar. A Dunán pedig egy-egy bárka úszkál, az is a part felé veszi útját. Fáradt az evezős karja, az áldatlan napnak sok fáradalmát ki is kell pihenni.

Egyik fél a másról vajmi keveset tud. Majd ha fölsüt a nap, elválík, mi történt a magyar királyival.

Sötéten hömpölyög a haragos Duna. Meghábortották ő csendes futását; száz meg száz szép bárkával végigszántogatták, füstölgő, sístergő bombával etették, vérrel megittatták, holttesteket dobtak hullámkarjaiba ... azért haragos.

Csapkodja Galambócz falait, de ártani nem árt-hat a szürke köveknek, melyekre rárakták a vár erős alapját.

Örtüzek gyúlnak ki az innenső parton, melléje telepednek az ostromló népek ... Kevés a szó, az is kedvetlen.

Hát ott az a gálya merre veszi útját? ... Hova igyekszik? ... Mit keres a Duna túlsó partján?

Asszonykéz vezeti a kormányrudat, az asszonyt pedig hitvesi szeretet nem hagyja nyugodni.

Hasztalan kiáltják:

— Térj vissza, szép asszony, török kézbe kerülsz s megadod árát a férfi-bátorságnak. Hej, gonosz a török kéz. Százszor megátkozza, a ki súlyát csak egyszer érezte is.

Rozgonyi Ciczelle hallja a szót, de nem hajt reá. A pánczéling alatt erősen dobog a szív, annak a beszéde jobban érdeklí őt:

— Uradért jöttél el hazulról, siess hozzá! Ha rabság vár reá, jobb sorsra te se számíts, édesebb lesz, hahogy megosztozol vele... Asszonyész is tudhat szépet kigondolni s nagyot cselekedni... Mentsd meg az uradat! ...

Bübájos beszéd ez, melytől a hű nőnek támad csodálatos, hősi bátorsága.

A kívül megosztja az élet örömét, azért ne sajnálja fölládozni akár az életet sem; mert nem a boldogság, hanem a szenvedés az igaz szeretet próbatüze.

Az irgalmas ég is felhőt ölt magára, elbúvik a hold és tovább siklik csendben az asszony gályája.

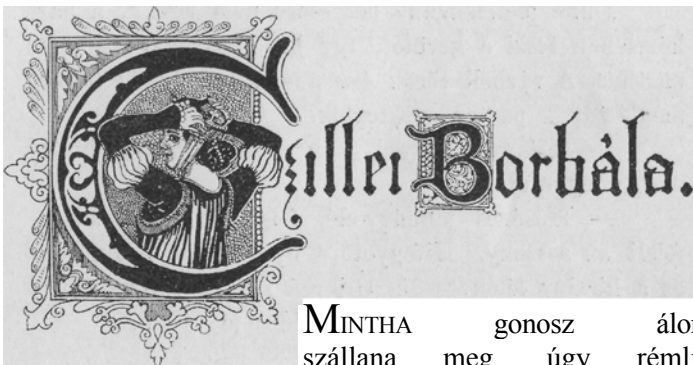
Duna mellékágán, hol észre nem veszik, a part közelében teszi a kerülőt, így jut nagysokára a túlsó parthoz. A várbeli török észre nem vehette, de bezzeg meglátták a parton veszteglők.

— Kié az a gálya? — kérdezi Zsigmond király nagy megindulással.

— Hűséges jobbágyodé, felséges királyom! — feleli az asszony. Kifogyott a nyilam, de megmaradt ez a kicsiny lélekvesztő. Ülj reá menten! Kegyelmed is uram, temesi bán uram, én édes jó uram!

Így esett, nem máskép. Ekképen olvastam régi krónikákban. A hős magyar asszony megmenté királyát, meg a hitestársát. A ki el nem hinné, olvassa el azt a királyi levelet, melyet Zsigmond király nevével írt alá, s illendő sorokban ékes latinsággal pergammentpapírra vettetett íróniájával.

Hitvesi hűségnek, női hősiségnek vajmi szép példája.

MINTHA gonosz álom szállana meg, úgy rémlik föl alakod a múltnak sűrű homályából, Cillei Borbála! ...

Te szépséges asszony, kit a sors kiszemelt, hogy fejedre tegyen császári, királyi koronát, vállaidra pedig termeim palástot akaszson, s milliók hódolatával ve-
gyen körül ... beszélj, idézlek a sírból! ... Mondd el, mit cselekvél Zsigmond felesége, császári, királyi uradnak méltatlan társa! , . .

Árnyalakod megpihen-e a prágai kriptában? Nem űznek-e el onnan a kényes királynék, mikéntha belpoklos volnál? ... Te hűtelen, gonosz, jövel és vallo-
mást tégy előttünk, igazságos légy most, mert a míg éltél, az igazságot lábbal tapostad! ...

... Cillei Hermannak, a hatalmas úrnak voltam én leánya. Szépnek tartott anyám, el is kényeztetett, s fejemen nem grófi, hanem császári koronát látott hiú elbizakodottságában. Szolgák vettek körül, alázatos szolgák, a kik minden kívánságomat parancsnak tekintek.

Úgy mondták: az élet földi gyönyörűség, drága minden percze, föl kell azt használni. Papok kegyes oktatása, mártírok példája soha meg nem hatott. Oda, hol én laktam, a Czilleieknek büszke kastélyába, nem jutott föl a panasz, az ínségnek szavát fülem nem hallotta.

Mikor meghallottam, nem érthettem meg.

Csak élni ... csak élni! Úszni a gyönyörnek tengerében, míg az eltemet magában: ez volt minden vágyam. Édes, hívságos vágy ... elperzselte lelkem szárnyát, s lehúzott a trónról, hová szépségem feljuttatott — a sárba.

Kezemért esengtek szép dali leventék, hercegek és grófok, régi nemzetségek sarjadékai, kastélyok urai. Szívem nem szólalt meg, ha megszólalt volna is — oda nem adtak volna szüleim. Hanem egy napon jött Magyarország királya, Zsigmond. Gyermeke voltam még, de szemébe tűntem, hosszan nézett engem, eljegyzett magának, koronával kínált ... és nekem ez kellett. A fény, mely fölébe emel millióknak ... Almom elrabolta, mint a kis gyermekét a cifra játékszer ... Kellett nekem, ... pedig hahogy belenéztem volna a szívembe, az mást mondott volna ...

Zsigmondot szeretni nem tudtam, s mégis Isten előtt botorul, hiúság rabjaként esküvém, hogy hűséges, igaz hitvestársa leszek, pedig jól tudtam: Zsigmond nekem nem kell, de a koronáját a fejemre teszem, s oda ülök melléje a trónra ...

A korona fényt szór sárga arany-hajamra, vakítóvá teszi arczom hamvas pírját, s gyémántnál szikrázóbb tüze- lesz szememnek.

Élni ... élni vágytam! ... A királyné élni jobban tud, mint más gyarló asszony, kit férje eltemet

egy ódon kastélyba s olvasót pergetve, papokkal vitázik naphosszat: vajjon melyik igaz, a *kehely* vagy *ostya*? ...

Így lettem nemsokára Magyarország királynéjává ... Bohó egy ország az! Zsigmondot, a királyt, rabságba vetette, mert korláton túlmént hatalma, s ellene mondott a törvénynek ... s előttem meghódolt alázattal, mikor megjelentem az ország urai előtt királyi pompában. Koronát tettek a fejemre és elneveztek jobbjágy-tisztelettel *ország nagyasszonyának*.

Négy esztendő múlva császárrá lett Zsigmond, római császárrá, s fejemen királyi és császári korona ragyogott ... Több kell-e halandó asszonynak? ...

Milliók szolgáltak, országok feküdtek porban előttem, s a mi fényt a világ adhat, részemmé lett; s a mi gyönyört kínál a múlandó élet, az kelyhét kínálta ... S én mohón ürítem, ... mohón, telhetetlen ...

Hadd járja országa dolgait a császár, mit törődtem vele. Édes multságban apróztam föl a hosszú éveket, hogy perczekké váltak. Zsolozsma nem kellett, unott volt az óra, míg a kápolnában világ romlottságáról, pokol tüzeréről, másvilági kínról beszélt az udvari püspök ... Édesebb volt nekem a csók, mint az áldás. Elmém ki nem fáradt, ha a *holnap* örömeinek gondját hánytorgatta.

S ha utamba állott hitványságom egy-egy élő bizonyága: alkalmatlan szolgálta vagy fecsegő udvari ember ... hirtelen csak eltűnt, soha meg nem látták.

Ki tette? ... A falak mély börtön fenekén jól tudtak hallgatni.

Sugdostak titokban a szép császárnéről és eljuttott hírem a császár fülébe. Vártam őt Pozsonyba, azt izente, ott lesz virágvasárnapján. Indultam elébe

... de el nem fogadott. Csábító szép szóval kérleltem őt utóbb, hazudtam, hogy mindaz, mit rólam besúgtak neki, csak koholmány.

Nem hitte.

Hetednapra küldött Váradra bűnöm vezekleni, koldus-rongy volt ruhám, a bársony és selyem helyett szürke köntös, lábamat fölsérté az út köve, papok irgalmából jutott eledelem: száraz kenyér, s böjttel nehezített napok várakoztak reám. Küldtek a templomba, szent László sírjához könyörgő imára ... Térdeltem a hideg kő-térdeplőn, olvasót morzsoltam, a szájam is mozgott, de nem volt imádság, hanem boszú... átok...

Gonoszság szállott meg, ördög czimborája lettem volna, csakhogy vége szakadjon e megaláztatásnak. Nem láthatott bele senki a szívembe, mert iszonyú tervek fogamzottak ott meg, hanem képmutató színeshedéssel, megadással hordottam a megalázkodás mezét.

Magyar urak járultak Zsigmondhoz, kérték, hogy irgalmazzon meg a bűne-bánó magyar királynénak. Zsigmond gyöngye volt, mint teljes életében, hajlott kora mián a kérő szónak így lett foganatja reá, s nekem megbocsátott.

Élni ... élni vágytam; fékevesztett mohó kívánság fogott el újra százszoros erővel. Tisztesség, becsület mind hiú czafrang, eltéptem, lábbal tapostam, s így fogant meg bennem a gyilkosság szándéka.

Zsigmond elnehezédék, betegség verte le lábáról, Prágában mulattunk akkor az udvarral. Olasz orvos élt az udvarnál, titkos mér eg-keverő. Hivattam magamhoz, ígértem aranyat, mennyi csak kell neki, csak adjon biztosan ölő mérget, melynek nem lesz nyoma. ... Nem sikerült tervem. Hú volt Zsigmond éték-

fogója, hiába ígértem hízelgő szavakkal neki gazdagságot, udvari tisztséget.

Várnom kellett, várnom.

Beteg volt a császár, megöli ma-holnap a testi szenvedés — erre vártam, s titkon számítani az órát. Levelet váltottam gyakorta Ulászlóval, a lengyel királylyal, ki bűnömben társam s uramul kiszemelt titkos kegyeltem volt. Együtt osztozunk majd a koronán, trónon, csak Zsigmond ne légyen ...

Iszonyú vallomás ... Legyen immár elég!

Bűnöd büntetését mondd el romlott lélek, meri; az Igazságnak keze hatalmasabb, mint a trón és az ember hatalma.

— Zsigmond tudott mindent, látni sem akart már, leányát hívatta, engem eltiltott a beteg-ágya mellől. »Hitvesnek nem hitves, anyának rossz anyja, s kereszténynek pogány« — ezt mondta felőlem. Prágából Znaimba mentünk. Budára sietett, hol hű magyarjait akarta még látni. Ez volt a romlásom, mert a cseh föld tele volt Zsigmond-gyűlölőkkel, a morvák hívei voltak Zsigmondnak.

Engem elfogatott — ő másnapra meghalt.

Átok volt a búcsúszava hozzám, s ez az átok erősen megfogott, mert a rabság kínját mikor fölvaltatták újra szabadsággal, utálat fogadott mindenütt; arcomra sütötte bélyegét a gonosz lelkiismeret, a szépségem rózsái mind elvirágoztak, s városról városra bujdostam, míglen a lengyel föld fogadott be, királyi szeretöm alamizsna-pénze táplált, haj, de a fény többé nem volt osztályrészem.

Miről mind a világ nem tudott, éreztem mardosó kínjait enyhítványságomnak. Álmok rettentettek, melyek éji órán vankosaim közül föl-fölriasztottak, s futottam

a hideg termék hosszú során előlük ... Mámor nem segített, a gyönyör nem altatta el, mint pokolbeli tűz sorvasztott belülről, nem segített rajtam sem isten, sem ember.

Vázak csörgő keze tapsolt, ha mulattam, s halálfej hajolt le, kérte ajkain csókját, s ölelő karokként hideg kígyók tekergőztek nyakam koré; és nem tudtam immár *imádkozni sem*, kiapadt szívemből a hit és alázatosság. Csak a halál segít... a halál — s azon túl?...

Rettentő kilátás, ha nőm üres mese a jóknak megjutalmazása és a gonoszak büntetése ... A pokol félelme kísért végórámon ... Iszonyút szenvedtem, s kínomnak nincs vége, nem lesz soha vége ... soha ... soha ... soha! ...

A nemes cselekedetek örökké nyíló virágok, melyekhez késő nemzedékek lelki nagy örömmel térnek vissza; a gonoszság intő példa, melytől késő nemzedékek utálattal fordulnak el.

Szilágyi Erzsébet.

MESEMONDÓ ajkkal hadd beszéljek róla, szőjje édes álmát lelkem Hunyadi Mátyásnak a szülőanyjáról, Szilágyi Erzsébetről ...

... Egyszer volt, hol nem volt, valamikor régen, ott, hol a Cserna vize a síkságon malomhajtva végigsiet a bérezés Erdélyben, ott élt Magyarország legnagyobb vitéze, jó Hunyadi János.

Híres sem igen volt, gazdagnak sem mondták, mikoron megkérte Szilágyi Mihálynak szép hajadon hűgát: Erzsébetet.

Kérte, s odaadták.

— Van egy szál jó kardom, azzal megszerzem a tisztességet, monda; ily harcos időkben szükség van erős karra és bátor szívre.

Kisdéd udvarházban éltek nem nagy vigassággal de igen boldogan, mert értették egymást és nagyon szerették az egyszerűséget.

Királykoronáról, országhatalomról ingyen sem álmodoztanak, hadd törjék magukat kincsért, hatalomért az elégedetlenek.

Harczos idők jártak Erdélyországban, török martalócok betörték hol itt, hol ott és Szilágyi Erzsébet haj! sokszor búcsúzott el úgy édes urától, hogy nem tudta: vájjon öleli-e újra, megmutatja-e neki elsőszülött fiát, a kékszemű Lászlót, s nyáresti órán kiül-e majd vele a tornácra, vagy a büszke várnak könyöklőjére s beszélnek a család apró gondjairól? ... Hányszor fölfohászkozott:

— Én édes Istenem, a te erős kezed legyen a védelme az én jó uramnak; vértelmezze hős keblét menyeyei jóságod, mert éretted küzd s a haza jóvoltáért a pogány török ellen. Szellő szárnyaira kapta a hitves fohását, fölvitte a magasba, s hófehér szárnyára tette angyaloknak, hogy ők vigyék feljebb, egészen odáig, hol az ember-sorsot bölcsen elintéző Isten trónja vagyon.

Ment a hős, vissza is jött, s hozott magával ritka ajándékot: hősi becsületet hadi zsákmány helyett.

Egyszer csak hallotta Hunyadi Jánosné, hogy a hitvestársa nevét emlegetik szerte az országban; mind népesebbé lőn a hunyadi vár, régi nemzetségek büszke sarjadéki jöttek udvarolni, elsőnek tekintek a legjobbakk közt is, haza gyámolának, a trón oszlopának; s a csatlósok száma, a várbeli népé nagyon szaporodott.

Nagy volt a tisztesség, de a szelíd hitves el nem bizakodott. Egyszerű volt a ház, egyszerű az erkölcs, nem hivalkodó a ruhában, ételben. A gyermek László is immár növekedék.

Mikoron Kolozsvárt járna az urával, ott adott életet második fiának, Mátyásnak. Nem királyi pompa

fogadta a fiút, de királyi öröm sem lehet nagyobb és igazibb, mint volt a szülék boldogsága.

Ezt a két gyermeket tartotta kincsének Szilágyi Erzsébet.

Anya édes gondja, féltő szeretete benne testesült meg, a miként vigyázta testüknek épségét, lelkük fejlődését. Apránkint, lassankint szépen fejledeztek, nem nagy úr módjára, hogy később szolgának tartsák a világot, s egyébre ne legyen vágyakozásuk, mint úri kedvtelésre.

A nagyszony szíve örködött fölöttük s mintaképül állott előttük az apjok.

Szívökbe elhinté a szeretet magvát, s ha mi fölburjánzott: irigység, nagyravágyás, gonddal irtogatta. Tudós papot hívott udvarába, a nagyhírű Vitéz Jánost, s diák-tudományra kapatta mind a kettőt, kiváltképen pedig Mátyást. Ennek a fiúnak csodás nagy esze volt, ezt kiműveltetni volt az anya okos szándéka.

Így ért el ifjú kort László, az idősebb. Mint az ifjú sas a szárnyát próbálgatja, őt is vont a valami a csatába; apja mellett törni a pogány erejét, védeni a hazát, ezért buzdult föl.

Elment török ellen. Jó Szilágyi Erzsébet imádságába foglalta őt is; az otthon maradót, Mátyást, beczézte, s mesélt az apjáról és Lászlóról sokat a gyermeknek.

Csak arról hallgatott, a mi úgy fájt neki: nem beszélt a gonosz, az irigy urakról, kik Hunyadi János nagyra emelkedését görbe szemmel nézték.

Az ártatlan gyermek szívébe ne hintsen korán el gyomot az édes anyai kéz! Korán fészkelődik be az ügy is oda, hogy megkeserítse s a gyermek-örömet gonosz kézzel széttépje.

Ország kormányzója lett Hunyadi János. Csak kezét kellett volna kinyújtania, hogy a koronát elérje s a fejére tegye. Kezét nem nyújtá ki, nem volt az ő szíve hívságos, sem elméje rendbontó. Igaz, becsületes, magyar jobbágy maradt, s hitvestársának sem jutott eszébe, hogy titkon fölbiztassa, nem gonosz szelleme, jó angyala volt ő hatalmas urának.

Édes szeretettel ölelte szívére, ha megjött a harczból, s beszámolt neki a sáfárkodásáról: gazdaságintéző, háztáj-rendbentartó, tisztaságkedvelő magyar asszony maradt, kihez az utolsó jobbágy-szolga is bizalommal járult, mert nehéz napokban érezte jóságát.

A kised családnek mérhetlen boldogság jutott osztályrészéül.

Íme László már apja nyomdokaiba lépett, minap az Al-Dunánál kitüntette magát, jobb karján sebet is kapott, olyan büszke volt reá, mint a hát éves Mátyás arra a diák-levéltre, melyet írt, Sok érett elméjű, diák tudományit literátus is megirigyelhetne volna.

Ha együtt ültek az estebéd mellett s pihent a nagy vezér elméje a kormányzói gondoktól, kardforgató kezét önkéntelenül is imára kulcsolta s úgy adott hálát fölbuzgó szívvel a jóságos Istennek, hogy őt családjában megáldotta.

Fényes égből csap le olykor váratlanul az Isten-ostora. Nagy Hunyadi Jánost gonosz ragadós betegség szállottá meg, ott feküdt Zimonyban, lovas szolga vitte Temesvárra a hírt feleségének:

— Siess, nagyasszonyom, a kormányzó halálán van.

Az első nagy csapás ekkor sújtotta a boldog

hitvestársat. Ott termett Zimonyban Mátyással, ott várta szomorú arczczal őt László.

Isten rendelését zúgolódva nem fogadta. Némely napok múlva fölvette a gyászfátyolt ... elkísérte ura földi maradványát Gyulafehérvárra, s mikéntha bal-sejtelem szállottá volna meg, közel akart lenni elsőszülött fiához, Lászlóhoz.

Nándorfehérvárnak volt már kapitánya a huszonhárom éves hős, az ő kezére bízta apja az országnak kulcsát.

— Miért aggódom, édes anyám? — kérdezte gyakorta Mátyás az özvegytől. — Kitől félted László bátyámat? Kard van az oldalán, megfelel ő magáért ...

Felelt rá az özvegy:

— Fiam, árváim ti, meghalt gondviselő apátok, most már az én tisztem, hogy megőrizzelek az ármánykodástól. Balgatag elmémnek nincsen nyugovása, míg nem láthatom őt is szemtől szembe. Őt és téged, Mátyás, csak a Mindenlátó tudja, mennyire szeretlek! ...

Temesvárra jutottak, ott érte őket a hír, hogy Czillei Ulrikot összekonczolták az urak, mert orvul rátámadt Hunyadi Lászlóra.

— Mi lesz ebből? ... Mi lesz? ... töprengett az özvegy, hosszú éjszakákon kerülte az álom...

A király nagybátyja halt meg László miatt, s a király még gyermek, ki a besúgókra hallgat, a besúgók pedig ellenségei mind Hunyadi Jánosné két árvájának... Istenem, te légy az özvegy megvédője, árvák megtaltalmazója! ...

Újabb hírt akart tudni, nem volt nyugodalma. El akart indulni nyomban Nándorfehérvárra, hogy oda boruljon a király lábához s kérje bocsánatát. Hiszen az ő fia nem vétett Czillei Ulriknak, a többi

úrnak sem, tegyen igazságot a koronás király, kinek kell tudnia, mi volt országának az ő megboldogult ura.

Nem kellett mennie, maga jött a király fényes kísérettel Temesvárra, véle jött László is és számos igaz híve a Hunyadi-családnak.

Város kapujánál fogadta az özvegy talpig feketében, fájdalmas arczczal, s le akart borulni, hogy kegyelmet kérjen hős fia számára.

Az ifjú királynak megesett a szíve; mutatni sem merte, hahogy érezte is boszúságát. Főlemelte a nagy hős özvegyét, szóval vigasztalta s monda, hogy az elmúltat elmúltnak tekinti s fiát nem illeti vád a gyilkosságért, nem illet vád senkit.

Ezt mondta a király, az urak hallották s a király szavában mind megnyugodtak, csak az özvegynek nem volt ez elég, csak az anyai szív félelme maradt meg.

Szerette volna elvinni két árváját messze... messze, a hunyadi várba, ott elzárkózni velők, hogy színét se lássák soha a királyi udvarnak, hogy maradjanak mindig az övéi ...

Bohóság volt talán! Bohóságnak mondta László is anyjának aggodását, meg-megvigasztalta fiúi szavával, tiszta lelkiismerete nem félt büntetéstől.

A király fülébe ment az özvegy aggodása, meg akarta őt egészen nyugtatni, s a templomban Isten oltára előtt feszületre tevén kezét, esküvel esküdte, hogy boszút nem vészen Czillei Ulrikért; még többet is megtett: anyjának fogadta Hunyadi János özvegyét, testvéreinek az özvegy két árváját. Szép biborköntössel ajándékozta meg új testvéreit ...

Most már nyugodt volt az özvegy? ...

Nem ... nem, még most sem volt, de eltitkolta.

Oh az anyai szem mélyebben belelát a jövőbe, mint más ember szeme.

Akkor sem nyugodott meg, mikor az ország büszke nádorának hajadon leányát eljegyezte László; a Gara családnak szép virágát, Máriát ígérték oda feleségül Hunyadi Lászlónak. Gara nádor pedig a király akaratának legfőbb mozgatója.

Hogy is fenyegetné veszély akkor Lászlót a király udvarában?

Mind a világ így gondolkozott, csak az édes anyja nem.

Közbe nem léphetett, mert nem volt éretlen gyermek az ő fia, tettét maga meglátolja, szívére is hallgat, s vonta őt valami Budára, szerette Máriát.

Ki láthatott volna bele a szívekbe, a gazság, álnokság műhelyébe, holott lánczot kovácsoltak, pallost köszörültek! ... A királyi udvar lényaló szolgálói félttek Hunyadi Lászlótól, mert apjától maradt kincsét és hatalmát irigyelték tőle ...

Összesúgtak-búgtak:

— Az apa szerezte, a fia hasznát is kívánja majd látni ... Nyilvánvaló, hogy szemét a koronára vetette; nem is lesz az nehéz, mert van módja reá, csak akarnia kell; talpon áll fél ország egyetlen szavára ... Vigyázzatok urak s vigyázz te is király, mert urat cserélhet ma-holnap a sárga korona!

Gonosz, gyalázatos fülbeségés volt ez. Mikor először hallotta a fiatal király, megremegett tőle a szive, elsápadt az arcza, a szó tövise fennakadt szívében, beletört, ott maradt és fájt neki nagyon. Hitte, nem is hitte, gyermek volt még félig, férfúnak gyenge, akaratát pedig korán elernyesztették tanácsadói, hogy változzék bábbá s legyen takarója mások hitványségának.

Nem hiába féltette Szilágyi Erzsébet mind a két árváját, de kiváltkép Lászlót Budától, a királyi udvar veszedelmes levegőjétől.

Vadászatra hívta V. László a két Hunyadi-fiút. Jöjjenek Budára, fényes multság lesz, az ország színejavát gyűjti össze a magyar király. Hunyadi két fia, az ő két testvére hogy is maradhatna el onnan.

Ártatlan multság, ősi magyar virtus kitűnni a vad üzésében; hogy a király hívja, ez meg hízelgő, tanúbizonyosága az ő kegyelmének ...

Nyilvánvaló dolog, hogy a király szava parancs ...

— Bizony el kell menni oda, édes anyám! — ezt mondotta László, s biztatta az öccsét, hogy csak készülődjék.

Hát az édes anya?

Ürügyet keresni elméje ki nem fáradt, hogy ott-hon marasztalja őket:

— Szépen megköszönjétek a király kegyességét, írjátok, hogy bizony szívesen mennétek, de sok elintézni való maradt apátok halála után; írjátok meg, hogy kór emészt engemet, magam mellett látni végső kívánságom; írjátok, az őszzel mind felköltözködünk téli mulatásra a budai várba ... írjátok ... írjátok, édes istenem, írjátok akármit, de ne menjetek föl, mert ha én titeket ott tudlak, megemészt az anyai bánat ... László, fiam, szólj hát, úgy-e nem hagyod itt anyádat, kinek miattad az álom nem barátja? ...

— Anyám, el kell mennem! Mátyás maradjon itt vigasztalására, de én az országot s a királyt szolgálom, nekem ott kell lennem, mert ha elmaradok, az

udvar rossz nyelve újabb gyanút kohol. Szemébe nézek én jóbarátnak, ellenségnek egyaránt, bűn nem nyomja a lelket, nem bánthat a király; az esküszava szent, azt még a koronás uraknak sem szabad megszegniök.

Fiatal volt László, romlatlan szívű és tapasztalatlan, bízott a királynak esküjében, heves ifjú-tüze vonzotta Budára, vele ment Mátyás is; Szilágyi Erzsébet egyedül maradt balsejtelmeivel.

A szép ifjú hősnek szőkefürtű fejét hóhérpallos vágta le a Szent-György terén király parancsára, Mátyást is elfogták s mindazokat, a kik hívei voltak a Hunyadi-háznak.

A száraz krónika-író becsületes szíve is föllázad, mikor ezt leírja, mert a múltak bűne igazságot keres az utódoknál.

Mikor sebes szárnyán eljutott a hír az özvegyhez, lesújtá, megtörte, bőven kipatakzott mélységes fájdalma; kínját föl nem éri a gyarló szó, kínjánál csak lelke ereje volt nagyobb.

Az anya hőssé lett.

Mert csodálatos a női szív, titkát meg nem érti, ki csak úgy könnyedén vizsgálja, s minden nőt egyformának tekint az örömnak és fájdalomnak érzésében.

Erőt csak a férfiúnak tulajdonítanak, pedig a szenvedés hamarébb elcsüggeszti a férfiút, mint a nőt; istenkáromlásra hamarébb vezeti, s a kétségbeesés romlásába viszi ...

Szilágyi Erzsébet az anyai fájdalomnak terhe alatt nem roskadott össze. Panasz-szóval nem telt meg az asszonyház, könnyörögni sem ment a gyáván Prágába menekülő király után, hogy visszasírja egyetlen mag-

zatát, a rab fiúcskát, hanem férje lelke szállott most beléje s igazságot kért — a nemzettől.

Kincses házát megnyitotta, sereget fogadott, hadd álljon talpra az ország, melyet teljes életében védett vitéz karral a nagy Hunyadi János, adjon a nemzet igazat az árvának.

Miért futott el a király?... Van-e isten és ember előtt becsülete annak, a ki szavát adja s egy esztendő múlva megszegi a hitét?... Az a király vétette le fejét Hunyadi Lászlónak, ki bátyjaként szívére ölelte s bársony köntöst adott neki ajándékul, ki akkor is futott az országot fenyegető veszély elől, mikor László vitéz Nándor falai közt daczolt a pogánnyal! ... Igazság, miért borul el égi arczod? ...

Fegyverre magyarok!

Kanizsai, Rozgonyi haza szöktek a budai vár börtönéből, kezükről lepattant a bilincs, kardot szorongatnak, s nincs Magyarországnak olyan igazlelkű köznemese, ki Szilágyi Mihály zászlói alá nem sietne, hogy jussát kivívja törökverő Hunyadi János tisztos özvegyének.

Talpon állt az ország.

Nem Szilágyi Mihály haragos szavára, hanem az anyának hősi elszántságára történt ez. Nem is arra vágyott, hogy a rab Mátyásnak fejére koronát tegyenek apja érdeméből, neki csak az ő édes egyetlen árvája kellett, Prága városából kívánta őt haza, hadd vigasztalja meg azért a másikért ... azért a dali szép fiúért, kire a gonoszok sorsa várt, pedig oly tiszta volt a lelke, mint a hófehér galamb.

— Adják vissza Mátyást! ...

Titkos hírmondóval izentetett neki Prága városába. Féltő anyai gond bölcs tanácsát küldte, hogy

csak bizakodjék, várja türelemmel sorsát, mert édes anyjának addig nem lesz álma, pillanatnyi nyugta, a míg ki nem váltja. Gyermekek még, a gyanú nem vethet rá árnyat, mellette az ország; s az ellen, ki rabul vitte őt, fölzúdult az ország, azt még utóléri Isten büntetése.

Bűne büntetését el nem kerülhette a menekvő király. Hol híveket sejtett, gyilkosokra talált, nem is látta többé országát, ott maradt a »cseh földben«.

Szól a mese tovább, immár nem szomorú... színes selyemszállal szövi a képzelet. Beszél Magyarországra ifjú királyáról, a *prágai rab*-ról, s a prágai rabnak ő édes anyjáról, Szilágyi Erzsébetről.

Hozzák már Prágából. Elejébe tódul az ország határához ezernyi-ezer nép, hadd lássa mielőbb nagy Hunyadi fiát.

Siet elejébe az édes anya is nagy boldogságának tenger érzelmével, nem az ifjú *király* kell az ő szívének, hanem csak a *fia*, ki miatt kesergett, ki miatt évődött egy esztendő óta, kihez elszállott epedő imája mindennap de százszor ...

Ott jönnek ... messziről porfelleg gyűrűzik, a nap sugarai csillognak a fényes páncélos ingeken ... libeg-lobog a toll a sisakok csúcsán, karcsúlábú mének dobogása hallik ... Ott középujt Máttyás ...

Gyermekeket mutat az arcza, férfit a szeme ... Nem, nem, ez a szem is gyermekivé válik, midőn megpillantja szülő édes anyját, nyergéből lepattan, elejébe szalad — és a fényes urak, a marcsona hősök szeme könybelábad arra, a mit látnak.

A ki édes anyját így tudja szeretni, abból igaz apja léssen a nemzetnek.

Ezren kiáltották, bérczek visszazúgták:

— Éljen Mátyás király!

De az anya-szívben minden húr ezt zengé:

— Fiam, édes fiam!

Eddig szól a mese a Mátyás anyjáról.

ÍRE JÁRT a felvidéken, hogy a király-helmecki vár kisebbik asszonya, Lórántfy Zsuzsanna korát meghaladó tudással ékeskedik.

Sajátságos egy leánygyermek volt, megszerette korán a tudós könyveket, s a nevelésére odahívott prédikátornak nem kellett ezerféle furfanggal reákapatni őt az olvasásra, írásra, nem is kellett őt a virágénekektől, melyek a jámbor szívnek a megmételvezői, eltiltani, mert íme, mikéntha kinyilatkoztatás volna, elméje hirtelen fölfogta a betűk értelmét, könnyen forgott kezében a lúdtoll, formásak voltak a betűi s lelke idegenkedett a hiábavaló világi dolgoktól.

Valának pedig akkoron nagyon kedveltek a vallásos tárgyakról való vitatkozások. Valamire való papi embert el sem lehetett képzelni anélkül, hogy tollat ne forgatott volna.

Ha ki protestáns volt, a maga vállalásért buzo-

gott erősen, s a katolikusok sem maradtak hátra. Jobban ízlett az úri embereknek még a falat is, ha egy kis vérfölpezsdító disputációt tálaltak föl hozzá.

Más leány-gyermek mese mellett nőtt fel, naponta elvégezte lelke jóvoltáért a szokásos imádságokat, kedvét lelte virágok ápolásában, kezes sólymok kitanításában, megülte a lovát is, szívesen elpengette verginája húrját s szőtt a dallamhoz ábrándos álmokat, melyek bizony nagyritkán valósulhatnak meg, de hát a gyermeknek játék kell ...

Bezzeg Lórántfi Zsuzsanna nem ezekben találta a kedvét.

Hiszen no, megtanult ő minden házi dolgot, ügyes vala a csipkeverésben, értette a módját a szövésnek, a virágokkal is szívesen elbabrált, járta a hűvös erdőt, de legboldogabb akkor volt, ha egy-egy jó könyvvel bevette magát a toronyablakba, s el-elgondolkodott a vallás nagy kérdései fölött.

Büszke volt reá az anyja, mégis mondogatta:

— Fiúnak való az, kiből püspök készül, Zsuzsika ...

— Hagyja, édes anyám, mind fölfogja elmém, s nem terheli meg, mert gondolkodni tanít a mi Gondviselő apánkról, kiben vagyon nekünk, gyenge férgeknek, mi erősségünk. Vajmi nagy-erős táplálék a szívnek, léleknek a jó könyv. Ha úgy adná Isten, hogy módomban állna, bizony minél több embert reá kapatnék a tudomány kedvelésére, mert a földi dolgokban való szegénység örvendetesebb dolog, mint a lelki sötétség.

— Vigyázz, gyermek, vigyázz! — feddé az okos szülő, — ha a könyvek eltöltenek téged, bizony-bizony még pártában felejtenek téged, pedig ...

— Annak sem vallom kárát. Isten rendelése a jó hitvestárs.

Mikoron így beszélt és így gondolkodott, csak tizenöt esztendő múlt.

II.

A tudós leányasszony nem vénült pártában, sőt nagyon fiatalon vitték el a háztól. Nem kisebb ember jött el érte, mint Rákóczy György uram, a sok vagyonú, régi familiából való, s a kiből később Erdélyország fejedelme lett.

Hogyne adták volna oda a leányt, mikor a vőlegényt okos, magamérséklő embernek ismerték. Ilyen férfitának az oldalán az asszony nagy esze nem kelt irigységet, hasznát veheti annak sok-sok ezer ember. A véka alá rejtett gyertya elalszik, a hol világíthat, ott soknak világít.

Előbb Kolozsvárott, majd Gyulaféhevárt lakott Rákóczy György, a fejedelem. Nagy volt az udvara, sok úr látogatta, a bennvaló nemes cselédek hamar megismerték a fiatal fejedelemasszonyt.

Negédes tréfák, léha mulatozások bezzeg nem valának akkor napirenden, mint néhai való Báthori Gábor udvarában, no meg Bethlen Gábor idegen származású felesége idejében. Nagy dáridók, álarczos multságok, ízetlen tréfával föleresztett dorbézoló ivás-evések idegenek voltak a fejedelemasszony komoly leikétől.

Pedig megtehetette volna, mert megvolt a módja. Takarékos ember, ügyes vagyonszerző vala Rákóczy György; megvágotta a sáfárait, számon kérte tőlük:

mit s mikor adnak, vesznek, s a kincstár megtelt rövid idő alatt.

Ha pedig az ország állapota harczba szólította, bízvást elmehetett, titkos besúgó szolgálkat nem kellett ő nagyságának tartania, hogy meglessék a fejedelemszony élete folyását, hanem a helyett kezébe adta feleségének az ország kormányát, s megnyugodott minden cselekedetében.

Sokat adott a szavára, s nem volt oka egyszer sem, hogy megbánja.

Így történt akkor is, midőn Magyarorszáiban megint csak fölsírt a protestánsok régi panasza az elnyomatás miatt; mikor a bécsi kormány ország alkotmányával, törvénnyel nem törődve, zsoldos katonákkal megtöltötte a várakat, s azok vad pribékek módjára zsarolták nemcsak a népet, de a nemes urakat is ...

Lórántfi Zsuzsanna szívét bántotta a protestánsok sanyarú állapota... hiszen ezt a vallást vallotta ő is a magáénak, magyar lelke is volt, magyarul erezett.

Az Erdélyországba húzódó magyar urak főtámogatója a fejedelemszony volt; szóvá ő tette mind sürgetőbb hévvel, hogy mozduljon meg az ő férje is, mert tovább tűrni nem lehet.

Kishitű, bátortalan volt a fejedelem, tömérdek ürügygyei állott elé, de a hitves minden ürügyet leczáfolt, hadi készülődésre buzdítgatta, idegen országok fejedelmeivel váltott leveleket, s útját egyengette a Rákóczy György fölkelésének.

Ki tudná mindazokat a finom szálakat kitudni nagy idő multával, melyek a harcz megindításának szövedékét alkották? ... Országos tanácsból

nyugovóra térve, hányszor fogadta így Rákóczyt a felesége:

— Isten ellen való véték ez a késlekedés! ... Nem árthat az országnak, nem kegyelmednek sem. Híre-neve mellett lesz az utánunk következő nemzedék előtt becsülete is, ha följegyzik majd Rákóczy Györgyről: megvédte a sanyargatott protestánsokat, áldassék a neve.

Oh az asszony gyakran nagy elhatározások sugalmazója, kiváltkép pedig az olyan asszony, mint Lórántfi Zsuzsanna volt.

III.

Míg a fejedelem hadban járt, Erdélyországot Lórántfi Zsuzsanna kormányozta. Nem kell úgy érteni, hogy ott voltak a tanácsurak, azok intézkedtek, s a fejedelemasszony aláírta a nevét; ő maga is belepillantott az iratokba, ismerte a legbonyolultabb ügyeket, végére járt az igazságnak, s nem egyszer bámulatra ragadta az okos tanácsurakat.

Kora reggel már talpon volt, a háztartás nehéz gondját megosztotta nemes asszonyaival, szigorúan fölügyelt arra, hogy mindenki teljesítse kötelességét. Az ügyes-bajos emberek előtt nem volt elzárva a fejedelmi palota, valaminthogy a fejedelemasszony ajtaja is megnyílt. Meghallgatta a panaszkodók szavát, útját szegte az udvarbeliek igazságtalanságának, mert meg nem feledkezék soha arról, hogy kárhozatos, istennek nem tetsző dolgot cselekszik, a ki megvonja hathatós támogatását a megkárosodott igazságtól.

Való igaz, hogy a nyugtalan elméjű és kapzsi

udvari emberek a fejedelemasszonyt valami túlságosan nem kedvelték; azoknak sem volt ínyére az ő pontossága és rendszeretete, kik az ország dolgát fölös haszonnal akarták a maguk javára kiaknázni, de a jók és becsületesek méltóképen meg tudták becsülni.

A nemes házak leánygyermekai úgy mentek udvarbeli szolgálatra, mintha iskolába mentek volna; tisztos, erkölcsös és fölötte hasznos dolgot tanultak ott, s mindnyájukat olybá tekintette a fejedelemasszony, mintha az ő leányai lettek volna.

Ma az ország tanácsában elnökölt, sommás perekben hozatott végzést, a porta adóját intézte el, a férjétől jött újabb megbízásokat teljesítette; délután nemes leányait oktatta, Keresztúri Pál urammal disputáit a felől, hogy miképen kell György úrfival a komolyabb tanulást megkedveltetni; közben ráért arra, hogy a gyulafehérvári professzorok ajánló leveleit olvassa el azoknak a szegény diákoknak az instáncziája ügyében, kik alkalmasok volnának a külföldi egyetemek látogatására, de nincs módjuk reá, mert szegények.

Mindezt lelkiismeretes gondossággal elvégezte, s ha mi jót véghez vihetett, hálát adott érte Istennek.

Kiváltképen az iskolák, első sorban a gyulafehérvári iskola ügyével szeretett foglalkozni. Nem volt előtte nagyobb becsülete a tanácsuraknak, mint a tudós professzoroknak vagy lelkes prédikátoroknak; egy-egy újabban megjelent disputációs munkával elfoglalkozott hetekig, bőkezűen segítette az írókat, hogy műveiket kinyomtassák, sőt ő is tollat ragadott, írt könyvet a protestáns vallás egynémely tantételének védelmére.

Kicsinyes kedvtelésnek ezt vájjon ki nézné? ... Nem erre a könyvre volt szüksége a korabeli tudós világnak, de nagy szüksége volt egy fejedelemasszonyra,

ki a tollforgató embereket meg tudja becsülni, kedvet éleszt azokban, kiket az Isten megáldott elmébéli tehetséggel, de mert mindenfelől közönyösséget tapasztalnak, hát inkább hozzá se fognak az írás mesteriségéhez.

A kis ország fejedelemszonya jó példát adott, a tehetős urak, úri asszonyok e példa után indultak, ki belső sugallatból, ki a divat után indulva, s egyik-másik azért is, hogy kegyébe férközzék Lórántfi Zsuzsannának.

Hány kiváló szellemű ember köszönhette a fejedelemszony anyagi támogatásának azt, hogy a közép sorból kiválva, végezte iskoláit, kiment a németországi egyetemek egyikére-másikára, ott becsületet szerzett a magyar névnek, és tudásban gyarapodva, ízlésben finomulva visszatért, hogy szolgálja a magyar tanítás a magyar tudomány ügyét; ...

Történt pedig mindez abban a korban, mikor még a tehetős urak sem igyekeztek arra, hogy gyermekeik sokat, de még hogy elegendőt is tanuljanak, hanem selejtes, felületes ismeretekkel hozták haza fiaikat az iskolákból, otthon csakhamar reákapatták az ivásra, lármás mulatozásokra, vadászatra, s legfőbb gondjuk az volt, hogy lehetőleg szerencsésen összeházasítsák.

Azért nagy légyen minden időben a Lórántfi Zsuzsanna nevének tisztelete, mert a sorsadta magas polczon észrevette a szerény tudósokat, s megnyitotta a tudás csarnokát a szegény ifjak előtt is ...

Mikoron pedig Rákóczy fejedelem győzelmes csatáinak híre bejárta Erdélyországot, s vérmes reményekkel telten fölbiztaták sokan a fejedelmet, hogy immár egy kissé nagyobbra is lásson, szerezzé meg

a magyar királyi koronát: a bölcs asszony igazabb és okosabb tanácsadója volt férjének, mint a férfiak.

Mélyebben beelátott a nagy eseményekbe, jobban kiismerte azokat a titkos veszélyeket, melyek érhetik úgy férjét, mint Erdélyországot, s mindent elkövetett, hogy e szándékról lebeszélje urát.

Hívságos lélekkel be nagyon kapott volna a magyar királyságon; asszony-szív könnyen hajlik, ha fényről, nagy udvartartásról, koronáról van szó... koczára vet mindent a fölemelkedés vágyától elragadtatva... Lórántfi Zsuzsanna bölcsebb asszony volt.

Ezt írta férjének:

— A linczi béketraktába menjen be méltóságos férjem uram, mert a miért fölvette a protestánsok ügyét, azt el is érte, lévén a kondíciók tisztességesek. Miről egynémely tanácsúr szót tett minapában, hogy tovább is folytassa a háborúskodást, azt én, mint hűséges hitestársa, ingyen sem javallom. Csélcsap, változó a szerencse kereke, ma fölemeli reményén fölül, holnap leforgatja, s akkor vajmi kárát vallhatja ennek a jó ügy, meg Erdélyország is. A kevesebbel, ha biztos, azt tartom, elégedjünk meg, s homokra reményünk várát ne építsük. Hozza vissza méltóságodat a jó szerencse minél előbb Gyulaféhérvárra. Egynémely örendetes dolgot lát, kiben kedve telik. Fiunk, György, szépen halad elő a hasznos tudományokban. Méltóságos férjem uramat áldja meg az Isten tartós egészséggel és szerencsés végzéssel.

Rákóczy György hallgatott a felesége tanácsára és a császárral megkötötte Linczben a békét.

IV.

A két évig tartó hadjáratból visszatérő fejedelem a legnagyobb rendben találta országát, mintha nem is asszonykézre bízta volna a fejedelmi pálczát.

Néhány évvel utóbb meghala Rákóczy György, s helyébe fiát, II. Rákóczy Györgyöt választották Erdélyország fejedelmévé.

Lórántfi Zsuzsanna gyászt öltött s mindhalálig le sem vetette. Ott maradhatott volna a fejedelmi udvarban, nagy tisztelet környezte, fia illendően megtudta becsülni szigorú erkölcsű, nemes gondolkodású anyját, sőt az ország kormányzásából is kivehette volna részét, de őt a hatalom nem kábította el, szerényen meghúzódott sárospataki várában, s élt annak a kedvetelésnek, mely őt mindenha a legboldogabbá tette: fölvirágoztatta a *sárospataki főiskolát*.

Jótevője volt a törekvő ifjagnak, fölistápolója a tudománynak. Fölös kényelmet magától és udvartartásától megvont, s anyai szíve vérzett, midőn meghalotta, minő kalandos tervet forgat a fejében fia. Erdélyország vérmes reményű ifjú fejedelme.

— Bizony jó végre nem jut vele, édes fiam uram, — írja neki, — mert a micsodás az ember sorsa, jobb megelégedni a meglevővel, s hívságos álmok után vajmi veszedelmes kapkodni.

Egyébként nem elegyedett a dolgába.

A mit anyai szíve előre látott, fájdalom, hamar bekövetkezik: II. Rákóczy György nem lett Lengyelország királya, lebukott Erdély trónjáról is.

Hol maradt tőle édes anyjának bölcsesége.

Kalandos asszonyok története zajos, változatos; a szerencse úzi velők játékát, föllobbanó szenvedély viharja korbácsolja életük sajkáját; magasra fölemelkednek s gyakran magasból buknak alá: a Lórántfi Zsuzsanna csendes élete munkában gazdag, zajos eseményekben szegény.

Korán családi tűzhely, országos és házi gondok, a jótékonyásznak titokban való gyakorlása: öreg korának napjai tanulságban gazdagok, szívének kertjében még késő ősszel is virágok nyíltak: soha el nem hervadó virágai a lelki békességnek.

Bölcs asszony volt és jó asszony volt: ez az ő élete történetének rövid foglalata.

HOMOKNAI Mária, Széchy Gryörgyné nagyasszony korholja legidősebb leányát, Máriát, mert újra panaszkodott Mihálykó János prédikátor uram, hogy a bibliai történet elől megszökött, s az udvarbíró hajadon leányával lement halászni a murányi várból.

— Prédikátor uram nem ok nélkül panaszkodik, leány, bizony istent káromló ez a te gonoszságod. Vaj' mikor térsz a jó útra? ... Úgy tudd meg, a bástya toronyba záratlak harmadnapiglan éh-szomjan, ha ...

— Anyámasszony nem viselné el a szíven, ha meghalnék — feleli Mária ... aztán szép pisztrángokat fogtam, apámuram este érkezik haza, nagyon szereti a pisztrángokat.

— Ott a sok renyhe cseléd, azokat küldhetted volna ...

— Az ám, elihognak-vihognak délelőig, nem fognak pisztrángot. Most az egyszer ne is nehezteljen módfelett asszonyanyám. Holnap elmondom az istenfélő Zsuzsanna történetét prédikátor uramnak, ha csak egy hibát is ejtek benne, tépje meg a fülem, de nem prédikátor uram, hanem asszonyanyám.

A nagyasszony elfordult. Haragudni akart a gyermekleányra, mert bizony reá szolgált, de mikor kifog rajta a nyelvével.

— Úgy legyen, most eredj a leányházba, negyednapig még csak az udvaron se lássalak ...

— De ha apámuram haza talál jönni ...

— Hallgass!

Kürtszó rivalgott.

Erős Murány várának fölvonó hídját leeresztették nehéz lánczaikon a falőrző legények, csörömpölt az, csikordult a vert vasból készült sarok, s beléptetett ötven csatlóssal György úr, a házigazda.

A ki először csimpaszkodott a háziúr nyakába — Mária volt.

Széchy György megsimogatta a csodaszép gyermekleány rózsás arcát, mintha kezes báránka lett volna s gyönyörködve nézett reá. Bizony így látva őt, senki el nem hitte volna, hogy egyenesen Balogvárából jött s egyik atyjafiának az udvarházát ragadta el istentelen módra. Átkozták is úton, útfélen, de galamb mit érthat az éles körmű ölyvnek? ...

— Apámuram lelkem, bezzeg fogtam én kegyelmednek sok szép pisztrángot ...

— Ne te ne! ... Ugyan bizony, hát gondoltál reám? ... Jó gyermek vagy. Nem hiába ...

Akart még valamit mondani, de elnyelte. Nyilván ezt forgatta az elméjében:

— Nem hiába szeretlek téged a legjobban, mintha nem is leány, hanem fiú volnál.

Estebédnél együtt ült az egész család. Fölül az asztalfőn Széchy György urain levette nehéz prémes bekecsét, ingujjban, jobbra a nagyasszony, balra tőle Mária s így sorjában a többi.

A nagyasszony szóvá tette Mária újabb istentelen cselekedetét, Mihálykó prédikátor uram erős bizonygatásokkal erősítette, de György, a nagy úr, elkaczagta magát.

— Oda se neki ... Jól esek a pizstráng, prédikátor uram majd elimádkozza a leány vétkes mulasztását. Előbb való annál, hogy Komádyt kiheppenttem a váradaljai majorból ... Verekedtünk is az alsó hídnál, holmi gaz pribékek támadtak meg orvul, reánk törtek a szárazvámnál, vagy hatot levágtunk belőlük hamarosan, a többi még most is szalad ... hahaha!

Mária kipirult arczczal hallgatta. Sötétkék szemével csaknem elnyelte apját, az araszos vállú, bika nyakú, boltozatos mellű atlétát, kitől az udvarnép, meg az egész környék, de talán az országban minden teremtetett állat, ember rettegett.

Mikor a kisebb leányok az »öreg asszony«, Kalára néni imádságát buzgón morzsolgatva lefeküdtek a cizfrán faragott ágyba, s csakhamar lefogta szemöket az álom, Mária nem tudott aludni.

— Kalára néni, valamit szeretnék kérdezni!

— Aludjál, babám, gyermeknek édes tej az álom.

— Híres nagy vitéz uram apám, úgy-e? Ország nádora is lesz belőle, mi?

— Az az ... csak sokan —

Hirtelen elhallgatott az »öreg asszony«, azt akarta nagy okatlanul mondani, hogy sokan haragudnak reá.

— Irigylik ő kegyelmét, Széchy György nagyuramat.

— Pedig olyan jó, mint a harapás kenyér. Beazép volna, ha nagy-nagy úr lenne belőle, s mi elköltöznénk Pozsonyba, szép úri házba, fölvenném a bársony szoknyát, tennék kárbunkulus fülbevalót, megirigyelnék az úri dámák.

— Hívságos a te elméd, kis szolgám; az Úrnak a jámbor szolgáló leány tetszik; több zsolozsmát, kevesebb arany-ezüst klenodiumot; istennek tetsző, jószágos cselekedet való az asszony-állatnak.

— Igen, ha már öreg, mint Ka-

— Ejnye, mordózom, mindjárt megneheztelek ... aludjál! ...

Mária nem szólott többet. A mécses halvány fénye reá ömlött szelíden dús fekete hajára, elborította az -egész vánkost, arczán rózsák gyúltak ki, a szívében ébredező vágyak, az életkedv, a dicsőség vágya... Az ájtatos öregasszony ingyen sem gondolta, minő gondolatok kergették egymást a gyermekleány agyában.

Pedig ha tudta volna is, bizony haragra nem gyúl ellene, hiszen olyan szép és olyan okos. Szeméfénye a büszke, durva apának, a szigorú erkölcsű, gongoskodó anyának.

II.

Elment apjával s a vendéгурakkal vadászni a rengeteg kiterjedésű Széchy-birtok erdeibe. Soha szebb-

nek tetsző látvány, mint a tizennégy-tizenöt éves Mária volt! Hegyomláson, szakadáson, árkon-bokron keresztül vágatott, férfi-módra, asszonyi bájjal megülte a lovat, s veszedelmes fegyverré vált kezében a vashegyű dárda.

Dicsérték őt, irigyelték az apját, s vigasztalgták, ha néha nagyelbúsultában fölpanaszolta, hogy a Gondviselés magvát szakasztotta híres-nevezetes famíliájának, mert csak leány gyermekeit tartotta életben.

Bizony fiúval ért föl Mária.

Immár az anyja sem panaszkodott reá, mert reá járt a keze a hímzőmunkára, megdagasztotta a tésztát, megsütötte a komlós kenyeret, bezzeg nem ragadt az ínyhez, olyan omlatag és könnyű volt, hogy csupa kívánság vala enni belőle.

Az udvari literátus diák nem győzte magasztalni éles elméjét, s a szépen csengő magyar versek, ékes rigmusok iránt való fogékonyságát. Bizony, ha pajkosabb nóta került sorra, attól sem futott el tettetett szemérmességgel. Kaczagott, ha a részegeskedőket csúfolta az énekmondó.

Egyszer azzal állított haza Széchy György, hogy levelet kapott Bethlen Gábor uramtól, az erdélyi fejedelemtől. Nagy tisztesség érte a familiát, mert a nagyszű s még nagyobb hatalmú fejedelem olyanformát írt, hogy szíve szerint való dolognak tekintené, ha a Széchy és Bethlen familia között szorosabb kapcsolatot húznának.

— No, feleség, mit szólasz te ehhez a szándékhoz?

— Tisztesség volna, de ki legyen a vőlegény?

— Bethlen István uram, az ifjabbik; unokaöccse a fejedelemnek. Tanult ember, idegen országban

ette a tudomány kenyerét, mondják, szemrevaló, okos fiú, bölcs a tanácsban, s korához képest Erdélyországnak első emberei közé tartozik. Neki ígérte Déva várát a fejedelem, merthogy eleitől kezdve nagy gondja volt reá. Ha reá nem adja fejét a házasságra, még a fejedelmi buzogányt is az öcscse kezébe nyomja vala, úgy mondják.

— Hiszen csak úgy legyen, mint te kegyelmed mondja, mert isten után szép elméje van a mi leányunknak, gyengébb fajta úr mellett nem szeretném látni, túljárna az eszén.

— Annál maradunk hát. Készítsd elő a gyermek elméjét szép asszonyi szóval, mert nekem ínyem szerint való ez a házasság. Holnapután Terebesre indulok, ott lesz találkozásom a fejedelem embereivel ebben az ügyben, mire visszajövök, nyélbe ütjük.

Úgy is történt. Harmadnap viradóra lóra ültette udvarnépe egy részét a hatalmas úr s azzal búcsúzott el Máriától:

— Szépen megférj asszonyanyáddal, gyermek, mert valakit hozok magammal, a ki jól megver, ha majd neki nem fogadsz szót.

— Majd a szemébe nézek én annak a valakinek, apámuram. Se púpos ne legyen, se kancsal, mert isten bizony úti laput kötök a talpára.

Gyermek volt még, játékszert ígértek, játékszámbe vette; ha az Isten, meg édes szülői úgy rendelték, hát felesége lesz annak a valakinek. Kívánja-e a szíve vagy nem, azt nem kérdezték tőle, maga sem kérdezte a szívétől. Csak annyit hallott Kalára nénitől, hogy szép város Gyulafehérvár, Katalin asszony, a fejedelem ifjú felesége vidáman mulat az erdélyi úrasszonyokkal, czifra udvarnépséggel, messze jár a

híre a sok traktának, maskara-bálnak, síp és dobszónak, muzsikának. Többet lát ott, szebbet is, mulatságosabbat is, mint Murány várában, hol sok a böjti prédikáció, gyakori a ruhamosás, ritka a dáridó, mert istenes, józan a nagyasszony.

Egy hónapja volt már távol hazulról az apa. Máskor fél esztendő alatt is alig látták egyszer, azért nem nyugtalankodott senki. A nagyasszony éppen oly erős kézzel vezette a ház kormányát, mint a zordon várúr.

Szép remény nyel, jó kedvvel ment el, házasságkötő szándék vitte, arról a gyermekéről akart gondoskodni, a kit legjobban kedvelt.

Szeptember közepe táján történt, esős, kellemetlen napon, mikor a murányi kaput egy lovasszolga megzörgette.

— Nyissa ki kegyelmed szaporán, Kelemen bátya!

— Te vagy-e, András?

— Én vagyok ... én ... Gonosz hírral jöttem.

Oda van az úr ...

Sietett a nagyasszonyhoz s hebegve, tördelve mondotta el a szörnyű esetet:

— Terebesen mulatott az úr, azt mondta múlt este, no fiúk, holnap megnézzük a barkóváraljai erdőt, feles számú őz van, úgy mondja az udvarbíró. Elmentünk, ott is fogtunk tanyát éjszakára, mert messze elvetődtünk Terebestől. Az úr egy csűrbe feküdt le, friss szalmát hintett a földre, mi pedig egy kőhajtásnyíra a mezőn tüzet gyújtottunk, s a mellé heveredtünk. Reggelre kelve nem látjuk Léthy Miklóst, sem Varga Jánost, a kik az úrra régebb idő óta haragot tartottak ... Futunk a csűrbe, hát az úr ott fekszik a szalmán, arczczal a földre borulva; szólítgatjuk, nem

mozdul, közelebb lépünk, vérit látjuk a szalmán, megfordítjuk — hát három sebet látunk a testen, — vége volt, megölte az istentelen Léthy Miklós.

Ekkor látta Mária, hogy minő lélek lakozik az ő édes anyjában. Nem sírt jó magával tehetetlenül napokig-hetekig, hanem hős lélekkel elhallgattatta fájaldalmát. Nyomban intézkedett, hogy szolgák keljenek útra, hozzák haza Murányba az úr holttestét; levelet íratott a literátusokkal mindenfelé, hogy kézrekerítsék a gaz gyilkosokat; rendeletet osztogatott ki a várnagyoknak; prókátorokat hivatott Murányba, hogy özvegyi jussát a rokonok ellen megvédjék; ráért Eperjesről, Kassáról híres mesterembereket hivatni, hogy megkészíttesse az ékes érczkoporsót, verset rendeljen a poétánál, majorjaiba szétküldte szolgálait, hogy a szárnyas jószág közül fölös számmal tömjenek a halotti torra ... No meg a murányi sírbolt helyreállítására is kőművesek, kőfaragók kellettek, bizony azokat is a Szepességéből hozatta, mert nem illenék, hogy a familia becsületén csorba essék.

Országgraszoló szép temetése volt Széchy György uramnak. Megsiraták vala igaz szívok szerint a felesége, a leány-gyermekei, kiváltkép Mária, a ki apjában eszményképét látta az erősakarátú férfiúnak...

Sajnálkozána módfölött az egybesereglett nagy urak is, pedig valójában így gondolkoztak:

— Sok ember kezéből kiragadá a falatot néhai való Széchy György, azért csapott le a fejére ilyen hirtelen a balvégezet ... Nyugodjék porában ...

A Mária házasságáról egyelőre hallgattak.

III.

Egy esztendő telt el.

Sok levelet váltott ez alatt Széchy Gryörgyné Bethlen Istvánnal. Nem voltak ezek a levelek édes csevegések, hanem alkudozások, mind a ketten tudni akarták, hogy mit kapnak, mit adnak; mennyi lesz a móring, miféle várak, birtokok kerülnek a fiatal házasok kezére, mert tudnivaló dolog, hogy a házasság komoly dolog s egész életre szól.

Végre elindula Váradról a fejedelem unokaöcscse, István gróf, számos nemes szolgálával Murányba, hogy szemtől-szembe láthassa ifjú menyasszonyát.

— No, leányom, nyájasan fogadd Bethlen urat, s el ne riaszd magadtól! — inté a komoly anya Máriát.

— Illendőképen várom, asszonyanyám, — fogadkozott Mária, s bár nem mutatta, eltelt nagy vára-kozással.

— Vajjon lesz-e olyan, mint boldogult apám-uram? ... Olyan parancsoló a tekintete, olyan erősen megtermett, cseng-e úgy a hangja; úgy fest-e a lovon; tisztelik-e, félnek-e a szolgálái tőle is ... Nyájás arczú, erős bajuszú... magas homlokú... Tud-e jól inni?...

Ezer apró kérdés motoszkált a bohó gyermek agyában... a játékszert várta, immár egy álló esztendeje beszéltek róla, de még nem mutatták meg neki.

Az »öreg asszony«-tól az nap reggel, mikorra várták Bethlen Istvánt, tízszer is megkérdezte:

— Jól áll-e ez a tengerzöld ruha rajtam? ...

Nem igen kurta-e a szoknya? Jól fésülte-e hátul? ...
Nem kell-e majd szégyenkezni a vőlegényem előtt,
a ki Gyulafehérvárott pipes udvari dámákhoz szokott.

— Híváságos az elméd, Széchy György leánya ...
vigyázz, nagy veszedelmedre egykoron ne váljon.

— Asszonyanyám megengedhette volna, hogy
föltegyem a törökköves nyakláncot, hiszen olyan szé-
pen áll ...

Megérkezett az erdélyi ifjú.

Egész rakás néppel jött, csupa víg ficzkókkal,
azok majd fölveszik a murányi vár csendjét, sok szé-
náját, zabját elpusztítják a nagyasszonynak. Bezzeg
ezzel nem takarékoskodik most, hadd tudja meg Beth-
len István, ki lesz az anyósa.

Illemtudó nyájas szóval fordult Máriához Beth-
len, s megfogva a kezét, becsületes arczát arczára
emelte. Szelíd kék szeme volt, meleg a tekintete:

— Ha szívesen veszed, egy-két napig itt ma-
radok ebben a szép sásfészekben, melyben egy szép
galamb —

— Ha galamb? — vágott közbe a leány s ő is
a szemébe nézett az ifjúnak.

— Legyen hát virágszál —

— De tüskés is lehet.

— Az én kezem eldurvult a gyeplő-száron, a
kard markolatán, föl sem karczolja azt, nem hogy
megsebezné a rózsza tövise. Szívesen látsz-e itt Széchyné
leánya?

— Kérdezze meg asszonyanyámtól kegyelmed!

— Ő fiának szólít. Szólíts te uradnak!

— Megkérdem a paptól, s ha ő megengedi ...

— A míg megengedné, szólíts hát Istóknak, ezen
a néven hív fejedelmi bátyám.

— Hát a szép fejedelemné? — kérde incselkedve a murányi rózsa tövises ajakkal.

— Mulatós ángyomat vajmi ritkán látom ... Nem húz hozzá a szívem: idegen ő még, s az is marad a Bethlenek bérezés hazájában.

— Nagyon szépnek mondják és veszedelmesnek, igaz-e?

— Te, Mária, nála ezerszerre szebb vagy, s nekem veszedelmesebb ...

— Kegyelmed kitanult az ángya udvarában, sima a beszéde —

— A szívem ép maradt, s helyén van az eszem. Csak mióta téged megláttalak, félek —

— Megálljon kegyelmed, ne mondja azt, hogy fél; a kit isten férfúnak teremtett, az ne ismerje a félelmet.

— Ott tán nem ismerem, vagy ha ismerném is, letagadnám, de itt, ha a te szemedbe nézek ... már bottal sem versz el a murányi várból. Híntóba ültetlek, hat lovat fogok be, s úgy viszlek Váradra ...

— Váradra?... Nem Gyulafehérvárra? — kérde megütődve a leány.

— Akár Fehérvárra, ha te úgy kívánod. S meg foglak becsülni igaz lelkem szerint, soha zokszót tőlem nem hallasz, megvédlek és nagyon szeretlek.

A leány lassankint nem incselkedett már, valami komolyság kezdette megszállani, mert férfiú ajkról ilyen szót nem hallott soha eddig ... Mintha fázni kezdett volna a szíve, eleinte fázni, aztán meg fölhevült ... Maga sem tudta mért, maga sem tudta hogy ...

Este Kalárának csupán ennyit mondott:

—Bethlen István eszes, becsületes ember ... És álmodott tarkát a fejedelemné maskarás bál-

járól, ő is tánczolt vígan, ráhajtotta fejét Bethlen István karjára, s úgy érzé: ez a kar engemet megvédelmez, ha kell egész Erdélyország, egész Magyarország, mind a világ ellen.

Édes volt az álom — és beteljesedett.

IV.

Minő lakodalom volt az! Egész Magyarország, egész Erdélyország mind csak arról beszélt két hétig — három, de még azontúl is, a míg Murányvárból Fehérvárra értek a lakodalmások mulató seregével.

Özvegy Széchy Györgyné megadta a módját annak rendi szerint. Pozsonyból hozatta a selyem, bársony ruhákat, Bécsből czérna-keztűt Magyarország csudájára, ugyancsak ritka volt ez a pipere akkor; kamuka-vásznát az eperjesi kalmár végszámra küldötte, s messze idegenből teremtettek elé vert csipkét, de mennyit, kincset ért egymaga a ruha és kötény csipkedíszítése. Nyolczvan személyre való arany-ezüst készlet, asztalnemű, pehelytollal töltött puha derékaljak, hófehér vánkösök ... s a családi klenódium egész kincshalmaz volt, melyet Bethlen Gábor uram is megcsodált.

Szekerek teltek meg a parafernummal, serény íródiák jegyezte föl sorban, s hamarosan bizony föl sem becsülhették, annyi volt az értéke.

Mi volt mindez Mária szépségéhez képest!

A fejedelemné, ha sógorasszonyát meglátja, el-sárgul merő irigységtől, mert nincs az olasz és német furfangnak az a kenőcse, írja, balzsama, szagos vize, melylyel olyan égő rózsát, olyan tejbe úszót tudna pingáltatni szép ábrázatjára ... Haját ha kibontja a

murányi tündér, szíveknek hálója lesz Erdélyországban,
s kire rávillantja sötétkék szemének égető sugarát,
menten forráságot érez szíve táján.

Nem úgy lőn.

Gyermek volt s az maradt sokáig Mária Bethlen
István mellett.

Váradról elmentek gyakortább Fehérvárra, míg
élt a fejedelem. Brandenburgi Katalin látszólag nyá-
jasan fogadta, bár nem tetszett neki, hogy Bethlen
István annyira kegyében van a fejedelemnek.

Volt muzsikaszó, táncz, álarczos multság; ren-
dezett a német asszony fura tánczot lenge ruhába
öltöztetett leányokkal; néha fékevesztetté vált ez a
mulatozás; ki-kitűnt a fejedelemné csélcsap örömhaj-
hászása, csintalan beszéd is folyt több a kelletténél, s
a jó erdélyi úrasszonyok vigadoztak, mert effélet bizony
még eddig nem láttak. Ha az urak ittak, megtanultak
inni hitestársaik is; édes bor akadt bőven az asszo-
nyoknak, savanykás új bor az uraknak. S egy-egy dévaj
fajta nótába is kezdett, ebbe a nótába:

»Édes komám uram, míg én leány voltam,
A bor szagától is majd csak meg nem holtam,
De minek utána aztán férjhez mentem,
E nagy irtózástól csak könnyen megmentem.

Addig kóstolgattam a bort lassan-lassan,
Megtanultam inni végre hatalmasan.
A boros üveget szintúgy ápolgatom,
Mint egy kis gyermeket ölben hordozgatom.

A nagy fejedelmet gyötörte a csúz, össze-össze-
rándult a homloka, föl-fölsziszegett ez alatt hálókam-

rajában, mert elhatolt oda is a palota másik szárnyában tombolok, vigadozók lármája.

Nem tetszett neki, de nem szólott ellen.

Csupán egyszer monda Istvánnak, az ő legkedvesebbik atyjafiának:

— Istók, szeretem, ha látlak itt az udvaromnál. Értsd meg jól, mit mondok. Fiatal a menyecske, sokszor ne hozd ide, szép békességben és istennek tetsző boldogságban éljetek Váradon, Tasnádon vagy a dévai várban. Okos megérti a szavamat, téged a Bethlenek között okosnak tartalak.

Bethlen István megértette, meg is tartotta bátyja tanácsát, s Váradon maradt a gyermek-asszonyal. Puha, kedves fészket varázsolt az ódon kastélyban neki. Hollandiából hozatott tulipánt, Perzsiából drága szőnyeget, virággal halmozta el, szerető, nyájas szóval becézgette, soha köztük még csak szóváltás sem vala, olyan békességben megfértek egymással.

Az a nagy szenvedély, mely Máriában megvolt, szendergett évekig: apró házi dolgok föl nem ébresztették; panaszra sem volt oka, hogy drága ura talán elhanyagolja őt, mert lám mindenünnen csak sietett haza, otthon érezte magát Bethlen István a legeslegjobban. Hozott drágaköves gyűrűket, kősöntyűket, ezerféle hiú csecsebecsét, hadd örvendjen az ő szerelmes párja. Ártatlan örömeinek dehogy szegné szárnyát.

Annyira kímélte, hogy még az országos dolgokról sem beszélt szívesen előtte, pedig Mária gyakortébb unszolta:

— Beszéljen, kegyelmed, mi szél fúj Fehérvárról. Hallom, halálán van Gábor fejedelem.

— Halálán, galambom, s örökébe ül majd a

pipes német asszony, ezt már kicsinálta, de ebből nagy baj lesz ...

— Mi ... mi?

— Hadd el, lelkem, hadd el ... Inkább te adj számot azokról az új fajta tyúkokról, miket minap küldöttem. Szép fajták, nagy pénzen vásároltam Brassóban holmi görögtől ...

— A tyúkok!... Engem is nyilván tyúknak tart kegyelmed ... pedig hogyha tudná ... és fölillant szeme Széchy György lányának... pedig hogyha tudná, mi lakozik itt benn ... bizony nagyot nézne ...

— Galamb vagy, szép és szerelmes galamb ... Csúnya a világ, hitványok az emberek! Megóvlok még a mérges lehellettől is, mert nagyon szeretlek.

— Kegyelmed olyan jó ... s megfogta férje kezét, szelíden simogatta.

És megfeledkezett újra a világról, meg a fejedelemasszony praktikáiról; a dínom-dánomról; beszélt a háztartás apró gondjairól, dicsérte a brassai görög tyúkjait .

Szívében a nagy tűz szikrává lett, melyre hamvas szemfedőjét reá terítette férjének jósága, gyöngédsége. De ha ez a szikra egyszer lángra lobban... Vajjon mi lesz akkor? ...

V

Nehéz betegség verte le lábáról Bethlen Istvánt. Vékonypénzű ember volt amúgy is; mulatozván az urakkal, gyakortébb többet kellett innia, mint a megnyit elbírt, s bizony megcsökkent siralmasan az élet-erő benne.

Volt ki vigasztalja, hűséggel a ki virraszson betegágya mellett: ott volt Mária.

A fejedelmi udvar hiú asszonyai példáját látták Brandenburgi Katalintól, miképpen lehet maskarába öltözni, hajnalig vigadozni, míg az úr szenved álmatlanul, elhagyatottan, — mert végre is reá érnek sími majd a czifra temetésen.

Mária el sem mozdult hazulról, míg a nagy beteg reá szorult hitvestársa szerető gondjára.

Elhivatta az új fejedelem, Rákóczi György híres orvosát, Baziriusz Izsák mestert, s kúráltatta vele jóságos urát, ő maga is gyűjtött javaserővel bíró gyökereket, értett a házi orvosság készítéséhez, s váltig biztatta az arcban és testben megfogyatkozott férjet:

— Isten után majd kikúrálom én kegyelmedet, szívem uram, csak bennem bízzék.

— Mint a jóságos istenben — suttagá a beteg, s száraz kezével a reáhajló szép, fiatal asszony arczát czirógatva, szeretettel nézett reá. Áldás volt a szemében.

— Úgy ... úgy! ... Nem is igaz, hogy beteg, csak meggyengült egy kicsit; az a sok czudar tábori élet; többé el sem eresztem hazulról, csak talpra állítsam.

— Többé nem is megyek el ... itthon ülő leszek ... ott a többi mellett ... a hideg czinterem —

— Ne mondjon ilyenfélét ... ne!

— Gondolni kell a hosszú útra ... Sokat kínoz a gond ... sokat ... Féltetek árva virágszálam a Bethlenektől ... reád agyarkodnak... Ne bízzál fölöttébb bennök ... Sárpataki uram tanácsával se élj, színes róka, megfizetett jus-kaparintó ... szomj kínoz ... égető szomjúság ...

— Igyék ebből az enyhítő italból ... hadd törüljem le a homlokát ... így ni! Úgy-e már megkönnyebbült, szívem?

— Meg ... meg ... Csak a gondokat is enyhíteni tudnád ezzel az itallal ...

— Az életvize majd megenyhíti ...

— A halál megöli őket ... csak őrizkedjél a Bethlenektől... védd a magad jussát, szép virágom... Isten nem hagyja el az özvegyeket ... nem ... nem ... A kapsos bibliát hozd ... lelkeket az Úrnak ajánlom ... az igazak Urához ...

Mária elfojtotta könyét. Eszébe jutott anyja, az erős lelkű asszony ... nem akarta mutatni a halálos félelmet, nem ...

A kapsos bibliát odatartá kinyitva a haldokló elé ... Halkan mormogott Bethlen István, nem is a könyvből ... csak úgy a lelkéből szállott minden ige

.... Őrizd meg az özvegyet... adj csendes nyugalmat az örökké alvónak az... örök álm országában...

Fél órával utóbb özvegye zokogott holttestére borulva Bethlen Istvánnak.

Nagy úri temetést látott újra Erdélyország. Mind egy szálig ott voltak a Bethlenek. Tartottak ékes beszédeket, magasztalták a néhai való ifjú grófot, s gyászverset mondott a poéta-prédikátor, jó hosszút és gyarlót, hanem a három utolsó sorban szörnyen igaz talált lenni, midőn Máriához fordult s monda:

Hozzád nem is szólok, nagyságos asszonyom!

Szomorú özvegység a kit a földre nyom,

Idegen földön vagy, árva, nehéz, tudom ...

A szép fiatal özvegy idegen földön volt, árva volt ... nehéz sors várt rá.

VI.

Tele lett csakhamar egész Erdélyország azzal a híres pörrel, a mely támadt Bethlen István özvegye és a Bethlen família között.

Sok szép várról, rengeteg birtokokról volt a szó. No még csak az kellene, hogy a gyermektelen özvegy kezére jusson mind, mikor még azt is irigyelték tőle, a mit magáénak vallhatott apai és anyai ágról igaz hozományként.

— Kicsavarjuk kezéből, de ki azt! — mondogatták Bethlenek, s megmozdítottak minden követ még a fejedelem akarata ellenére is. Győzték szóval, erőszakkal, kacsaringós pennával, esküvel. Ennyi derék nemes úr csak fölveszi a harcot a megszorodott szívű gyermek-asszonyynal, a ki még most sem több huszonegy évesnél.

Bölcsebben is cselekednék, ha visszasietne édes anyjához Murányvárba, mit csinál itt Erdélyben a hatalmas Bethlen-familiával szemben.

Vajmi rosszul ismerték a fiatal asszonyt!

Bethlen István uram, az öregebb, elment hozzá színlelt atyafi-jóakarattal, s jó tanácsul adta, hogy ne ártsa magát olyan huza-vonába, mely elkiseríti, és végén úgy is ellene fordul a honi törvény éle. Menjen szépen haza, ott rendel az Isten neki újra jámbor urat ...

— Köszönöm, nagy uram, szíves jó tanácsát — felelé Mária szárazon és daczczal, — de míg eszem

bírom, Bethlentől tanácsot el nem fogadok én. Szívemre kötötte néhai jó uram, s megtartom, míg élek. Ország színe előtt fölemelem szavam, hogy a Bethlenek praktikája gonosz szándékkal tör ellenem.

— Húgomasszony, megárt ez a mértéken fölül való önbizakodás.

— Árt, nem árt, nem bánom. Azt hitték türelmes, félénk asszony néppel hamar elbánhatnak, mind reám történek, mint a ragadozó ölyvek. Vigyázzanak, körömöm nekem is van éles.

— Ujjat húzna velünk... hehehe! ... No lám ... ki is hitte volna?

— Mindhalálíg védem, mihez igaz jussom.

— Katonás egy asszony! ... Szájára veszi a világ nyelve ... s az már megárt a hírének.

— Azt se féltse Bethlen István uram, kegyelmed lenne az utolsó, a kihez könyörögni mennék ... Úgy látom, a lovát elővezették már, sietős útja van... nem tartóztatom.

— Elküld, húgomasszony? ...

— Ülhet, a míg tetszik, én magam indulok Dévára. Itt Ecseden legyen kegyelmed a gazda, a boros hordókban meg van mérve a bor — ihatik is bátran. A Bethlenek toroka nem idegen attól.

Ezzel kifordult a nappali szobából, s még az nap délután útra kerekedett hatvanad magával a dévai várba.

Öreg Bethlen István azzal tért meg az atyja-fiaihoz, hogy más bordában szőtték azt a fránya asszonyt, mintsem hitte volna.

VII.

Marakodtak tovább Bethlen uraimék. Az író-deákok koptatták a lúdtollakat, a prókátorok izzadtak az agyafúrt okoskodások kifundálásában; rágalmat költöttek rágalomra, nem átallozták a szegény özvegynek a becsületét is megtámadni, hogy könnyebben kitudják abból, a mihez törvény szerint igaz jussa volt.

Mária lenyelte a sok keserőséget; eleinte sírt is a gonosz rágalmak miatt, de aztán fölvetette büszkén a fejét: a mit a házaselet boldogsága őt esztendőn át el tudott szívében altatni, fölébredt szilaj vére, apjától örökölt szenvedélye.

Most már csak kaczagott az ostoba rágalmak hallatára; törte szép fejét azon, hogy miként boszantsa meg a gögös, kapzsi Bethlen-famíliát.

Valamit kigondolt nem is a szívével, nem is az eszével, csak úgy asszonyi szeszélylyel. Nem fontolta meg, hogy jó lesz-e, rossz lesz-e? Hogy mit mond a világ? Csak azt, hogy Bethlenek haragudni fognak, s ez neki elég volt.

Hirtelen-váratlan feleségül ment egy Kún István nevű szatmármegyei nemes úrhoz, kivel a Bethlenek szörnyű ellenséges lábón állottak.

Szeszély volt, semmi egyéb, mert Kún István uram sehogy sem illett hozzá a csodaszép asszonyhoz, a nagyúri hölgyhöz képest paraszt nemes volt ő kegyelme; szép szál ember egyébként, de gyengébb elméjű és hirtelen haragú.

No hiszen kaptak ezen a konczon megint a jó erdélyiek; ide-oda magyarázgatták, Bethlen Istvánék

pedig majd leharapták a fejüket mérgükben, mert a kardos menyecske körméből ki nem kaparinthatták semminemű furfanggal a pompás dévai várat, meg a szép domíniumot, pedig arra fájt legislegjobban a foguk.

Rozsályi Kun István uram pedig csakhamar arra ébredt föl ő rövid álmából, hogy ezzel az asszonynyal csekély megbirkózni az ő kiseded esze.

Kullogott utána hol Tasnádra, hol Rozsályra, hol Dévára, avagy otthon ült a boros kancsó mellett a kurta nemesekkel, s bámulta az eszét a feleségének, a ki írdeákjaival instáncziákat irat, perel, fejedelemehez jár, Bethleneket boszant, sok szép jószágát úgy eligazítja, mintha férfi volna, nem egy, de hét olyan, vagy különb is Kún István uramnál.

Hanem arról szó sincs, hogy vele, mint törvényes hitvesével, hónapokig, sőt csak hetekig is szépen megférjen akár az egyik, akár a másik jószágán. Mintha csak kerülné, olyanformán bánik el vele:

— Kegyelmed csak igyék, s gondoztassa a kopókat, hogy az őszi vadászatra jó húsban legyenek, egyébbel törödni bizony kár volna — mondja a szép asszony, mikor Kún István fölpanaszolja félig boros fővel, hogy immár csatlósnál egyébnek sem nézi őt az asszony.

— Hát a bort ki iszszá, ha kegyelmed feje megtelik perrel, Bethlen-huzavonával, dekrétumokkal, biznyságlevelekkel? Csak igyék kegyelmed úri czimboráival.

— De nem addig van az! — pattan föl a gazda, — hit alatt esküdtél, tartsd Mária az esküt! Úr akarok lenni a magam házánál ... Nem kell többé ez a csúfság, hogy mind a világ kaczagja Kún Istvánt ...

— Ugyan bizony, hát még kaczagják is? ... ezt veti oda könnyedén az asszony, mint a ki nem fél a gazda szertelen tüzes szavaitól.

— De bizony kacznak ... Itt maradsz egy álló esztendeig Rozsályon mellettem ...

— Csúz bántja, nagy uram? ... Ejnye no, Kún István, hivassak-e felcsert Váradról, majd kikúrálja tíz darab aranyért; de nekem sürgős az utam ... Déván arattatok, Tasnádon szénát gyűjtetek, a harminczadokért perem van a kővári kapitánynyal, aztán jön a sólymosi, tasnádi szüret ... bizony elmegyek én, jámbor uram, holnap, ha nem még ma este ...

És oda állott villogó szemekkel, csipőre tett kézzel Kún István mellé, a kinek Mahomet nagy testében úgy összeszorult a lélek, hogy egy árva szót sem tudott hamarjában válaszolni.

Másnap a felesége sok szekérrel, ruháival, czifra lószerszámaival, fölös kísérettel otthagya Rozsályt és — soha vissza sem jött.

Csak várta az ura egy hétre, két hétre, hát a nyár is elmúlt, bizony az ősz szele kezdette a fákról letépni a sárgult leveleket; hordó hordó után fogyott a pinczében, s a jó nemes urak váltig bizgatták a gazdát:

— Ez már mégis csak sok a jóból, haza kell hozni erővel is a menyecskét; kurtábbra kell fogni a kantárszárát, adta veszett teremtette, hát micsoda legény vagy te Kún Pista! ...

Íratott szép instáocziás levelet Dévára, mert hogy őt magát nem igen kapatták volt erre a mesterségre, jól kikacsaringózta a diák, de nem volt foganatja. Szóbeli izenet jött reá válaszul:

— A gazda csak igyék, ha kifogy a rozsályi pince, Tasnádról küld a kasznár egynémely hordóval,

mert jó lesz a szüret, s a dévai határban a búza is szépen hajtott magot.

íratott újra, de már fenyegető levelet:

— Jere haza asszony, mert vasba verlek és úgy hozlak haza szégyenszemre, Erdély és Magyarország csúfságára. Kifogytam az emberi türelemből.

Az asszony erre igen tréfás izenetet küldött:

— Szerelmes uram, el ne pocskéolja a drága lánczokat; mit vet az igavonó ökrök nyakába Rozsályon, ha Déváig czipeli; van Déván elég láncz, megteszi az is, ha olyan szép szándékkal van.

Ettől a felelettől Kún István uram megbokrosodott. Életében egyszer férfiú akart lenni, s hamarosan összeszedett háromszáz lovas legényt, lóra ültette. Azt mondotta nekik:

— Ihol utánam Dévára, menyasszonyt hozunk, vagy menyasszonyt lopunk!

A mi azután történt, azt sokáig nem feledték el jó Erdélyországban; de mennyit kaczagtak Kún István uramnak ő siralmas sorsán.

Bűn volna, ha el nem mondanám öreg szóval, krónikás módjára, íme hallgassátok:

»Elmene Kún István háromszázegyed magával Rozsályról Dévára, hogy haza hozná erővel is makacs hitestársát. Elérkezék este, napszálltakor a külső vámhoz, megmondta ki léssen, s békén áteresztek. Loppal settenkedve közeledtek aztán a zengő-bongó udvarházhoz a vár alján, hol Mária és nemes szolgáló leányai, katonái vigadozának, mert bőkezű volt a nemes asszony, pinczéje, kamrája tele volt, s szerette a víg ábrázatokat, a nótát és a magyar tánczot. Holmi kukta vagy mi a patvar lehetett, hamar neszét veszi Kún István uramnak, menten beszalad a kapun, azt be-

csapja, el is reteszeli, hogy előbb hírt adjon asszony ő nagyságának a Kún István uram megérkezéséről.

— Nagyságos asszonyom, kapu előtt az ellenség! — kiáltja torkaszakadtából, a mint a nagy szárlába lép.

— Bolond te, micsoda ellenség? — kérdezi az asszony.

— Vitézlő Kún István sok lovas legénnyel ... ihon ni, zörgetik már a kaput ...

Mária fölkaczag:

— Jókora monddod, fiú! ... Zárjátok be menten az ajtókat is, tegyétek föl a vaspántot, keresztgerendát ... Most pedig utánam!

Azzal föltépi az ablakot, kiugrik a kertbe, utána a többiek, s meg sem állanak, míg a várba nem érnek. A hidat fölhúzzák, fáklyákat gyújtanak, megtöltik az ágyúkat és a várfalokról nézik, hogy mi tevő lesz Kún István uram lenn az udvarházban.

Betöri a kaput, betöri az ajtót, zeg-zúgot kikutat sebtében mindenütt, s míg nagyfejű legényei a terített asztal mellé telepednek s isznak a megérkezés öröme, ő mind csak azt hajtja:

— Ördögös a játék! ... A föld nyelte el, vagy a pinczébe bújtak.

Lemegy a pinczébe, azt is szegről-végről kikutatja, még a hordókat is rendre kopogtatja, míglén egy ottrekedt lovász-gyerek jámborul kivallja, hogy a nagyságos asszony fölment hamarosan a várba, ott keresse az úr, ott bizonyosan megtalálja,

A dévai vár büszke saszfészek, ha repülni nem tud Kún István, oda sem szép szerével, sem erőszakkal ítéletnapig sem jut be.

Nem is jutott be.

Egynéhány napig csak ült ott szégyenszemre, föl-fölnézegetett a tornyos bástyákra, föl-fölizengetett hívogató szóval, nagy-erős fenyegetéssel ... de a felelet reá a szakállas ágyúk gonosz morgása volt. Így csúfolta meg őt a katonás asszony.

Kún István uramat ette az eleven méreg, s hogy dicsőségesen térjen vissza Rozsályra, fenekestül fölforgatta az árván maradt udvarházat. Az ablakokat kitépette, a kemenczéket földön tette, saját úri kezével töré föl az almáriumokat, a ládákat, ketté hasította a faragott lábú asztalokat, székeket, s tűzre hányt sok lószerszámot; még a lovak farkát is le akarta tőből vágni, de az egyik úgy oldalba rúgta, hogy elment tőle a kedve.

Aztán lóra pattant, s megfenyegette öklével a várat:

— Megcsúfoltál ... de ne legyen istenem az istenem, ha ...

Eddig mondta, de ekkor ágyú ropogott a vár-falról, a Kún István lova úgy megriadt tőle, hogy eliramodott ... a külső vámig meg sem állott vele ...

A dévai várnak tornyán csikordult az érczakas, mert Maros-Sólymos felől hirtelen szél támadt ... mintha csak azt csikorogta volna:

— Eredj haza Kún István és igyál! ...

Mária pedig állott a vár falán, s dörmögé magában, a mint a távozók után nézett:

— Nem engem kaczagnak ... a komoly tréfa jól ütött ki ... Sajnálнам ő kegyelmét, ha igazi férfiú lett volna ... Igazi férfiú ... Hol van manapság az igazi férfiú, az erős, a lelkes, az eszes, ki arra termett, hogy parancsoljon — még nekem is? ...

A szép asszony arcza elborult ... szemeiben emésztő tűz lobogott föl — a szíve csendesen dobogott, üres volt még, nagyon üres ...

Az a szelíd arcz elmosódott, a Bethlen István arcza ... Néha-néha tűnt föl, mikor imádságra buzgott az asszony szíve, s meglágyult ...

Egy-egy könny szivárgott ki szeméből:

— Nagyon jó ember volt, nyugodjék haló porában is, de engem nem ismert, nem ismerhetett még ...

VIII.

Murány várában ül édes anyja mellett Bethlen István özvegye. Hallgatja a szigorú asszony keserű szemrehányásait:

— Sok rosszat hallottam felőled, leányom; mindig is félttem attól, hogy bajt hoz a fejedre a szilaj véred, mert apád vére vagy, s elméd nem igazgat a te cselekvéseidben.

— Anyámasszony kemény irányomban, de ha tudná valóképen, milyen szigorú volt sorsom, máskép maga sem tehetett volna. Nem engedtem, hogy meg-raboljanak, megtartottam a jussom. Bűn volt-e ez? ...

— A mit második férjeddal tettél, arra értetem. Vajki hallotta mását annak a csúfságnak?

— Nem volt igaz férfú, hanem borissza, gyámoltalan; le akartam mindenképen rázni a vállaimról, mert tehernek tudtam.

— Miért választottad hitestársadul?

— Asszonyanyám úgy sem értené meg, miért szedném rendbe-sorba. Kegyelmed bölcs és nyugodalmas természetű, belém hét ördög bűjt, sokszor mondta

régen, mikor gyermek voltam, asszonyanyám maga ... Gondoltam, férfiú lesz, segítségem a sok meghurczolatásban a Bethlenek ellen; dacz is bujtogatott, rossz kedvem sem hagyott békét ... de már nem az uram, elválasztott tőle az erdélyi püspök mindörökre. Nálam van az írás; még ő szorgalmazta utoljára, hogy siessenek már a papok a dologgal.

— Dévát sem adtad el olyan árban, mint kellett volna ...

— Pénzre volt szükségem ...

— Sohasem lesz pénzed, mert két kézzel szórod.

— Nem tudok zsugorogni ... nem is mind magamra költöm ...

— Hallottam, minduntalan dicsérik a jó szívedet, iskoláztattál diákokat, tele marékkal jutalmaztad a poétákat; azt mondják, szép elméje vagyon Bethlen Istvánnénak, de ...

— E miatt is korhol asszonyanyám? — kérde a szép asszony kissé ingerülten.

— Csak a te javadra szólok, pedig tudom, hogy nagyon elütöttél anyádtól ... Fáj is a szívem ... Szeretném, ha Katával és Évával jól megférnél, mert könnyen meglehet, hogy mind a kettő eljön ma-holnap férjestül Murányba.

— Nem vagyok gyermek, anyám, s a ki engem megbecsül, megbecsülöm én is azt. Ne is dorgáljon folyton, lássa, mióta Bethlen István meghalt — kilenczedik esztendeje annak, ... bizony nem hallottam igazi szerető szót ... Ha kegyelmed nem lát bele a szívembe, idegen hogy láthasson be? ... Rossz nem vagyok, nem is voltam soha ... furcsának tarthat a hír, de romlottnak szívben és erkölcsben senki ... Oh, a ki engem igazán megért, az kell, hogy szeressen ...

— Hiszen no ... szeretlek ...

— Nem így ... nem így édes asszonyanyám!
... Az én szívem erős, nagy szeretetre szomjúzik,
hiszen nem volt tele boldogsággal eddig az életem, a
mint híre járta ... Titkon hullattam el könnyeimet ...
mert fáj egyedül valóságom, nagyon fáj ...

Az anya megfogta leánya kezét s szelíden monda:

— Isten megvigasztalja a benne bízókat, csak a
vallás szelíd malasztját ne feledd el. Erős vár a hit,
gyermekem, erősebb Muránynál ...

Mária szép szemében köny csillogott.

Hiába fogta édes anya szelídebbre a szót, a
fiatal özvegy ösztönszerűleg érezte, hogy reá most vár-
nak, az anyai háznál, a legnehezebb megpróbáltatások.
Mert sehol oly kevéssé nem értik az ő sajátságos ter-
mészetét, mint itthon; s ha elítélik, anyja s testvér-
húgai ítélik el a legszigorúbban.

De elkészült mindenre, tudta, hogy senki támo-
gatására nem számíthat; anyja elidegenedett tőle, test-
vérhugai őt sohasem szerették valami erősen, most a
maguk családja az előbbrevaló nekik; férje nincs, a ki
megvédehetné.

Nagy volt a bizalma, hogy Tasnádról felköltözött
Murányba.

Eljött Kata, Éva és a két sógor is: Listius
László és Illésházi Gábor nagy úri kísérettel és tette-
tt rokonai érzülettel.

Tágas volt a vár, elfértek kényelmesen. Megvolt
mindenkinek a maga úri szállása; otthon ülhetett vagy
átlátogathatott az atyjafiához.

Listius uram egyébre sem gondolt, mint a jó
ebédre és jó vacsorára, naphosszat pörölt az ispán-
jaival, kasznáraival, a kik ellátogattak Murányba szá-

mot adni az aratásról, egyéb ügyes-bajos gazdasági dolgokról.

Illésházi uram állig begombolkozott, valamit főzött az agyában, de a viláért sem találta volna ki; színelte a rokoni szeretetet, meg-meghallgatta a Mária kalandos történetét; kóstolgatta a bort, s még reá járt nyelve a tréfára is.

Széchy Györgyné azzal a hittel hunyta be a szemeit, hogy mind a három leánya, meg a két veje jó egyetértésben fér meg Murányban.

Csak Mária tudta, érezte, hogy ennek a közös életnek ingyen sem lesz jó vége, mert bármint mutogatta Illésházi az atyafiságos érzést, Máriát nem csalhatta meg mézes beszéddel és gyakori Ígéretéssel.

Egy-két hónap múlhatott el Széchné halála után, mikor Illésházi csak úgy mellékesen szóba hozta egyszer:

— Tasnádi birtokát, kedves sógorasszony, bizony rég nem látta, a fizetett szolgák borát és búzáját megdézsmálhatják, míg itt mulat Murányban.

— Kegyelmed, jó sógor, a mián ne aggaskodjék — vágott vissza az özvegy, — kilátom én, milyen kézre és mit bízok.

— Jó ... jó, csak úgy mondtam.

— Murány tetszik nekem, itt töltöttem életemnek legboldogabb részét ... nézze csak, az a völgy, a tiszolci, milyen igézetes ... oda jártam le halászni, a közel erdőnek vadját üzőgettem ...

— Bizony szép ez a vár! ... sóhajtott föl Illésházi Grábor.

— Akár meg se haljon, a ki itt lakhatik, úgy-e? ... kérdé nyájasan, de egy kissé célzattal az özvegy.

— Azt már nem mondanám ... ennyit felelt reá Illésházi.

Máskor megint csak melleleg kérdezte:

— Nem volna-e kedve, édes sógorasszony, Kassára elnézni, holnap oda megyek ... Hivat Rákóczi György uram, az erdélyi fejedelem.

— Mit keres kegyelmed Rákóczinál?

— Csak úgy ... valamit mond nekem ... ismeri apámat ... talán neki üzen.

— Király ellensége az erdélyi fejedelem, Murány vára pedig a királynak híve ...

— Hm ... No lám ... Sokáig immár nem állunk már a király pártján, azt tartom én ...

— Mit akar kegyelmed?

— Megmondom, mikor *hazajövök* Kassáról ... — hunyorgott Illésházi ... akkor majd megmondom.

— Kegyelmed tudhatja, hogy a vár *hármunké*...

— Tudom, szentem, tudom ... van még annyi eszem.

Mária tudta már ebből a néhány szóból, hogy sógora elpártol mindhármuk nevében a magyar királytól, s hűséget esküszik az erdélyi fejedelemnek, a ki haddal támadta meg a királyt.

Nem szólhatott semmit. Meg volt kötve a keze. Csak most érezte, hogy milyen sors vár reá Illésházi mellett, hogy őt mindenáron ki akarja túrni a murányi várból ... Föllázadt a lelke, az ő szenvedélyes lelke. Ezután csak erőltetve tudott jókedvet mutatni, hogy együtt tanyázott az atyjafiaival.

— Oh, ha férfiú volnék! ... sóhajtá nem egyszer, — ezt a két gyáva rókát be megtánczoltatnám; megmutatnám nekik, hogy tőlük nem félek ... megmutatom így is ...

Harmadnap fölkészülődött Illésházi a kassai útra. Még egyszer beszólott Máriához.

— Ihol készen volnék, előhúzassam a szín alól a hintót, kedves sógorasszony; bizony nagy örömmel látja majd Rákóczi György.

— Hiszem, sógor uram, de a vargához küldöttem a sárga csizmámat, hogy sarkot tegyen reá, a nélkül nem mehetek ki ...

— Tréfa lesz ... hehehe! ... tréfa ...

— Olyanfajta, mint a kegyelmed hívogatása ... Menjen csak isten hírével s mondja meg az erdélyi uraknak, hogy Bethlen Istvánné még nem szorult senki tútorságára ...

— Értem, kire szórja rosszkedve nyilait, ... bizony értem ...

— Értse mindhalálíg, hogy Murányhoz nekem harmadrész jussom van, s arról nem mondok le a kegyelmed szép szeméért sem.

Illésházi kaczagott ... és indult.

Elmentében pedig dörmögte magában:

— Majd megvállik, hogy mi lesz a jövődő ... majd, ... majd ...

Illésházi Gábor nyíltan átpártolt a fölkelők vezéréhez, s ezzel a hírrel állított be Murányba a negyedik héten.

Ezentúl magánál tartotta a kulcsokat, megrakta a várat hatszáz zsoldos katonával, némettel-ma gyárral és parancsolgatott, mintha csak ő lett volna Muránynak egyedüli ura.

IX.

Háborús idők jártak. A környékbeli nemes asszonyok, gyermekek a várba menekültek föl, hogy a portyázó seregtől megvédjék az erős falak.

Kurucz, labancz sereg kószált szanaszét a felvidéken, s bizony nem kérdezték, kihez hű a lakó, pin ezé jé t fölverték, kamrájába betörtek, néha még a házat is meggyújtották tréfás jó kedvökben vagy gonosz szándékból.

A füleki vár kapitánya, Wesselényi Ferencz uram, nagy okos, nagy vitéz, király pártjabeli, egyszer csak föltette magában, hogy Murány várával szerencsét próbál.

Java korabeli, szép szál ember volt még, híre járt nagy földön, hogy jó vitéz, s derék, igaz magyar ember.

Történt egyik napon — július első felében lehetett, — hogy a füleki várba egy furfangos jobbagyficzkó vetődött, kinek a megyében nagy híre volt. Úgy hívták Nagy János.

Ismerték az urak is, szóba állott vele a füleki kapitány:

— Mi járatban vagy, ficzkó?

— Szolgáлом Kürthiné nemes úri asszonyt, ha ugyan beengednek hozzá Murányba, mert oda sietek a háborús csetepaté elől.

Mit beszélsz? ... Murányba?

— Illésházinénak áll a gráciájában, mondják, Bethlen Istvánná szépséges özvegye is szívesen látja, mert beszédes asszony.

— Szépnek mondják Bethlen Istvánt, a kik látták, igaz-e?

— Hm, szebb az a szépnél, elvakul az ember, ha a szemébe néz, még most is, hogy gyakran búbántraiak adja a fejét, mert hogy keserves sorsa van Murányban. A sógor urak, kivált Illésházi, reá éhezett a murányi örökség-részre, ha módját lelhetné ...

— Kitúrná belőle, úgy-e?

— Ki az, nagyságos jó uram, de az özvegy nem hagyja magát, karakán asszony az, alig vagyon párja a magyar hazában.

AVesselényi elgondolkozott. Nagy János pedétig indulni készült.

— Megállj, fiú, jere velem a palotába, egynémely dologról szeretnék veled beszélni. Egyik füled hallja, a másik ne hallja, azt kívánom. Értesz?

— Eddig nem, de majd csak okkal-móddal megértem nagyságod úri szándékát.

Bevitte a belső szobájába, s kötött erszényt húzott ki a vasláda fiókjából, kidöntötte a tartalmát a baltenyerébe. Egy rakás ezüst tallér volt.

— Szép pénz, mi? ... kérdezé mosolyogva a szilaj ficzkótól.

— Szépnek szép, ámbátor hogy a kegyelmedé, ha az enyém lehetne, még szebbnek mondanám.

— A tiéd lehetne ...

— Kit öljek meg érte? ... Csak a nevét tudjam, a többit elvézsem.

— Megölnöd nem kell senkit is, csak egy levelet lopj be Murányba Széchy Máriához, s hozd meg a válaszát Fülekre, bizony tiéd lesz mind a hetven tallér, de erről ne tudjon meg teremtett állat még csak szót se ... Magadra vállalod? ...

— Csak ennyi az egész? írja meg íziben azt az episztolát, nagyságos uram.

Wesselényi nyomban írta a levelet, összegöngyölgette, viasszal leragasztá, s oda adta Nagy Jánosnak. A többit rá bízta, nem aggaskodott, hogy rossz kézbe kerülhet, ismerte a ficzkót.

Egynémely nap múlva fölfelé czammogott Nagy János a meredek Murányvárba vivő kanyargós ösvényen. Általvető zsákot czipelt a hátán és nagyokat szuszogott, mert tüzesen sütött le a nap.

Beeresztették a Kürthiné szolgáját, még csak meg sem motozták fölöttébb, mert az általvetőben nem tüzes golyóbis, hanem ugorka volt.

Felül volt a szebbje, abból vitt Kata úrasszonynak, meg Illésházinénak, a közepeséből adott asszonyának, s néhány gyarlócskával elment Bethlen Istvánnéhoz a két úriasszony parancsából, hogy jusson neki is. Jó lesz az alja a bánatos özvegynek.

— A szép özvegy kérdé:

— Mi jót hoztál, ficzkó?

— Maradék ugorkát, nagyságos asszonyom. Ne vesd meg, jó fajta, legkivált pedig ez —

S kivevé azt, a mely legalul lapult meg a csikos általvetőben.

— Ezt, a mikor elmentem, vedd elő és nyisd meg, ketté sem kell szelned ... nézd meg jól, mi a magva. Három-négy nap múlva színed elé járulok, nagyasszonyom.

Suttogva, sietősen mondta, hogy senki ne hallja. Mindjárt ki is lódult a házból.

Annak az ugorkának a magva pedig — levél volt, Wesselényi Ferencz írása.

Így hangzék a levél:

— »Nagyságos Asszonyom, ajánlom kegyelmednek leventa szolgálatomat. Megtudám, hogy milyen sanyarúságos az állapotja Murányban az ölyveknek karmok között. Becsületes szándék irattá vélem ez némely sorokat, hogy kegyelmednek hasznára válának. Adjon módot arra, hogy találkozhassunk, mert élő szóval az elmék jobban megérthetik egymást. Édes testvérében hamarább megcsalódik, mint abban, a ki ez sorokat megírá, s a ki bizvást várja feleletjét. Holtig igaz híve Wesselényi Ferencz, füleki kapitány.«

Mária olvassa, lángot fog az arca, fölgerjed haragtól, összetépné már-már a levelet, aztán kisimítja újra, másodszer átfutja, azután harmadszor, s a keblébe rejti.

Jár alá s föl hosszan asszonyházában, töri az eszét, szeretne valakitől tanácsot kérni, hogy mitévő legyen, de alig van ember Murányban, kire ezt a dolgot reá bizná ...

Nagyon egyedül áll ...

Pedig nem félénk ő, férfiúi lelke van, kalandtól nem riad vissza, és az a néhány sor, hiába tagadná, jól esik szívének ... Jól esik ... Megvigasztalja őt, valaki gondol rá ... Ki az a valaki?

Hallott róla sokat ... Vitéz híre vagyon, a királynak híve, sok nehéz csatában megforgott, s az eszét dicsérik ...

— Fölhivatja másnap Nagy Jánost.

— Mikor mégy vissza Fülekre?

— A mikor te küldesz, nagyságos asszonyom. Füleken mindennap vár valaki reám ... szép derék szál ember ... Bizony kiveté rá hálóját sok asszony, mióta kegyes felesége, Bosnyák Zsófia elhalálozék.

— Özvegy ember?

— Pedig javakorabeli és szebbet nála még pingálva sem láttam; sokért nem adnám, ha őt szolgálnám holtig, mert ...

— Elég a szóból! ... Hajnalban lenn légy a nyugati bástyánál, a hátsó ajtóban várj reám!

Az nap késő éjjel írt választ Mária Wesselényinek:

— »Nagyságod levelét vettem s elolvastam; hiszem, hogy tiszta és becsületes szándék irattá kegyelmeddel, ígért támogatásának eljöhet ideje, s akkor róla meg nem feledkezem. A murányi állapotok nyugöznek, de ennek sem lesz tartóssága.«

Ezt a kis levélkét a furfangos Nagy János apórá-kerekre összegöngyölgette és dolmánya egyik rezeszüstös gombjába szépen eldugdosta. Úgy vitte ötödnap Fülekre.

Murányban egy lélek sem tudott meg semmit.

X.

Ezalatt Mária folyton tépelődött. Rosszat cselekedett-e vagy jót, azzal nem törődött, hanem azt a férfiút sehogy sem tudta fejéből kiverni.

— Bátor, vakmerő az! ... Férfiú, a kinek megesisik a szíve az ő sorsán, pedig sohasem látta ... Ezek itt mellette: Listius és Illésházi micsoda gyámoltalanok ... Titokban leskődnek, mint a rókák ... Tele van a szájok nyájaskodó szóval, pedig megfojtának egy vizes kannában, ha tudnák, a gyávák ... Wesselényi más lesz! ...

Volt egy hű embere: Kádas Mihály. Tőle kérdezte meg másnap:

— Hallottad-e híret, öreg, Wesselényi Ferencnek?

— A füleki kapitánynak?

— Azt hiszem, kapitány Füleken ...

— Nagy-okos ember, szép daliás magyar, nekünk ellenségünk, mert a király pártján van, de többnek tartom őt, mint ezt a két urat nálunk együttvéve. Csekély eszem szerint ítélve, belőle még nagy, hatalmas úr válhatik idővel, mert érti a módját a dicséretes emelkedésnek.

— Azt hiszed?

— Azt tartom.

— Titokban szeretnék felőle még többet megtudni ... még többet. Becsületes úgy-e?

— Sosem volt szenny a nevéen, úgy tudom, sohasem, szavatartó magyar, s van becsülete még a király előtt is ... De miért kérdezed, jó asszonyom, miért?

— Asszonyi kíváncsiság. Minap Illésházi meg Listius uram sok gonoszságáról tetted említést ...

— Annál jobban becsüld, mert a kit ők ketten leszólanak, bizony neked jó barátod hamarabb lehet, mint a sógor urak ... Eb a lelkét, biz én nem szeretem őket, mióta látom, hogy egy követ fűjnek el-
lened ...

— Hűséged becsülöm, öreg, meg is bízom benned ... Eredj el nagy titkon Fülekre és mondd meg a kapitánynak, hogy szombaton a Tiszolcz patakjához megyek hajnalban, a völgybe, a pisztrángosba. Ennyit mondj neki és azzal jere vissza. Egy árva léleknek se mondd meg, hova mégy.

Mária megbízott a férfiú becsületében, s nagy dolgot forgatott nyugtalan elméjében, de hogy mit, arról még hívének sem szólott.

A mit Wesselényiről eddigelé hallott, mind igen jól esett szívének; s mert folyton ez a dolog motoszkált a fejében, róla is álmódott.

Deli, szép férfiú, szebb Bethlen Istvánnál, a legszebb, minőt csak életében látott, jelent meg álmában. Megfogta a kezét, s kérte, hogy bízzék benne, erős az ő keze, széles a válla, ölébe veszi és úgy viszi ki őt a veszedelemből. Sokat szenvedett, hát többé ne ismerjen szenvedést ...

Még reggel is érezte keze szorítását. Az a kéz meleg volt és nagyon erős.

Illésházi uram az nap érkezett meg Kassáról, a mikor Mária lemenni készült a pisztrángosba.

Éktelen jókedve volt ő kegyelmének s átízent Máriához, hogy várja őt fölöstökre, mert egynémely jó hírt hozott számára Rákóczi Györgytől.

No hiszen jókor ígérkezett. Mária tette, hogy szívesen látja. Bort hozatott föl a legerősebbjéből, azzal kínálgatta, szaporán itatta, s a furfangos ember újra biztatta őt, hogy csak hamarosan induljon Kassára, avagy költözzék el az enyiczki várba, mert ott bizony jobb lesz ...

— Ráérünk még arra, sógor uram ... igyék, úgy-e nem csiger ez a bor ..?

— Kicsit erős ... megárt ...

— Van még heverő pad Éva palotájában, alszik egyet utána, csak igyék.

— Inni iszom ... csakhogy mondanivalóm is volna, nagy komoly szó ...

— Tudja mit, jó lesz ha alszik egyet rája ... nekem most sietős az utam, mind elzavarják a pisztrángot, ha késem ... Igyék kelméd tovább! ...

Ha estig kialuszsza a mámort, beszélje tovább a kassai dolgokat.

Azzal kifordult az ebédlő-szobából, fölült a lovára s néhány hű szolgálval elindult Tiszolczra a találkozóra.

XI.

Hova gyermeki szeszélyből oly gyakran lejárt anyja akarata ellenére, a tiszolczi völgyben, a kristálytisza hegyi patak partján a daliás Wesselényi várt reá hajnal óta mindinkább fokozódó türelmetlenséggel. Jókora lovas csapattal jött, mert Murány tájékán ellenségre könnyen bukkanhatott a füleki vitéz kapitány.

A nap is kisütött, a harmat is fölszáradt az erdei tisztáson, pórok dolgoztak a mezőn, s nem tudták mire vélni a czifra lovasokat, kik lekantározták lovaikat az erdőben s összeverődve a nagy árok oldalán, mintha tanakodtak volna.

— Ármányos az asszony, bizony nem jön el az, hanem hátba fog meg Illésházi a várbeli őrséggel, s csúfságra jutunk — vélekedék egyik.

— Nem hihetem én azt, jó szolgálám — vágott közbe Wesselényi, — el sem hiszem, ha még ő maga mondaná is. Illésházi uram pedig csak jöjjön, ha tesszik, megfelelünk neki.

A vezér mondotta, megnyugodtak benne.

Jócskán fölkapaszzkodott már a nap az égen, mikor Wesselényi a murányi úton porfelleget vett észre.

— Ihol jó már — monda, — nem csalatkozám meg szavában.

Csakugyan Mária jött, néhány hű szolgájával.

Wesselényi Ferencz szeme majd megfájdult az erős nézésbe, alig is hihette, hogy a lobogó sörényű, kényes lábú lovon asszony-ember ülhet, és úgy ülhet rajta, mint a murányi özvegy.

Hajló nádszálnak vélnéd messziről, karcsúnak, ringónak, s a mint közelebb ér, férfiúvá válik délceg mivoltában, a hogy erős kézzel tartja azt a gyeplőszárat; még közelebb jutva, arcának bíbora majd kicsattan, úgy ég, szemében incseleg az egész mennyország, homlokán az észnek fensége és bája.

Wesselényi Ferencz szíve nagyot dobban, talán asszony-arcnak láttára először dobog ilyen nagyot.

Hiszen koldus nyelvű a hír, mely beszélt szépségéről. Ilyet nem látott ő soha.

Eléje sietett, kezét nyújtotta, hogy lesegítse a nyeregből, de gyorsabb volt a szép asszony, könnyed ugrással a pázsiton termett s akkor szorított kezét a füleki kapitánnyal.

— Megvárakoztattam kegyelmedet, de ne vegye zokon. Kelletlen, hívatlan vendégem akadt, Illésházi sógor. Leráztam magamról, jóllakattam borral.

— Ismeri gyöngéjét, szép Bethlen Istvánné ...

— Szépek mond kegyelmed... Nem azért kívánta meg ezt a találkozást, ha jól emlékszem — incselgett Mária és szemébe nézett a dali férfiúnak. Hosszasan nézte őt, mélységes sötét szemei gyönyörködve legeltek a férfiú alakján, nyílt és okos arczán.

— Azért is, másért is — felelé Wesselényi. Valami azt súgja, hogy ennek a mi találkozásunknak nyomós lesz a következménye, mert ...

— A többit is bízvást elmondhatná, a mit elhallgatott, mert ...

— Bánatos özvegyet vártam, s íme asszony áll előttem, kivel szemben bizony megakad a nyelvem ... pedig a szó mindig hűséges szolgám volt. Megbolygat a szeme ...

— Akkor hát lesütöm —

— Éjszaka lesz ... félek.

— Be érti a módját, be jól kitanulta asszonyok gyöngéjét, Wesselényi uram. Hadd tudjam, mi szándék vezette Tiszolczra, piztrángot jött fogni s meghívott, hogy nézzem?

— Üljön ide szépen erre a palástra, harmatos még a fű, s hosszú a beszédem, én is letelepszem, hogyha megengedi, de csak a pázsitra, nekem már nem árt meg a harmat.

— Nekem sem, elhiheti kegyelmed. Nem kényes úrasszonynyal van dolga. Hát csak beszéljen őszintén, teljes életemben annak voltam barátja.

— Wesselényi kezdé:

— Jó, őszinte leszek, s elmondom, mi volt a szándékom először. Hallottam a dolgát, ismerem a sógor urakat, s még jobban ismerem a hazai siralmas állapotokat. Gondoltam magamban: Murány hatalmas vár, van benne egy szépséges szép asszony ...

— Wesselényi uram! ...

— Nem igazat mondok? ...

— Csak tovább! ...

— Azt a szép asszonyt ott jaj megsanyargatják, kedve ellenére Murányt az erdélyi fejedelem hűségére adták, őt pedig ma-holnap kiszorítanák onnan... Igazságot tenni férfiagnak dolga, főleg most, mikor a törvény szava szellő a megbomlott magyar hazában. Férfiú volnék én is, nem alábbvaló a murányi uraknál, ezt megítélje asszonyom ...

— Annak ítélem én is.

— Murányt a kegyelmed kezére elfoglalni a sógor uraktól s visszajuttatni a király kegyelmébe — ez volt a szándékom.

— Csak *volt* a szándéka, már többé nem az? — kérde megütődve Széchy Mária.

Wesselényi arcza kezdett melegedni, hangja édeesebb lett és halkabbra váltott.

— Most más a szándékom. Mióta így látom és ilyennek látom a murányi asszonyt, azóta valami gondolatom támadt. Elmondjam, szép asszony?

— Illedelmes lesz-e?

— Nemcsak illedelmes, hanem üdvösséges is, ha úgy megérti, a mint elmondom és érzem, mert nagyon érezem, pedig a gyermekesorból kiléptem.

— Hallgatom, Wesselényi uram!

— Asszonyt találtam itt, a milyent nem láttam eddig világeletemben, pedig veszett híre kerekedett immár Wesselényi Ferencznek. Nem dicsekedésből mondom, csak erősebb bizonyosság okából. Asszonyt, ki a vérem hebehurgyán nem forralja föl, mint a többi, hanem erős kívánságot támaszt a szívemben, hogy holtomiglan lássam — az oldalam mellett.

— Hitvestársul, úgy-e így érti kegyelmed?

— Isten a tanúm rá, Mária, így értem.

Mária hallgatott. Nem nézett a deli férfúra, nézett a távoli derült ég arczára, a fák susogó levelére, az erdei virágok tarka-barka fejét nézte eltűnődve, s a rigó füttyét oly vidámnak találta ... mintha a szívébe lopózott volna a melegség, mely kiáradt a férfiú szavából ...

— Eltaláljam-e, hogy min tűnődik? — kérde Wesselényi, s megfogta kezét a szép asszonynak.

— Lélekolvasó is?

— Bár az tudnék lenni most az egyszer, hamarabb megtudnám a feleletet! ... Azon tűnődhetik: lám ilyen a férfiú, először lát engem, s el akarja váltig hitetni, hogy szeret, mert hiúnak tartja Széchy Máriát ... Asszonyhiúság, férfihűség bizony dib-dáb-játék ... Badarság volna, ha készpénzül venném a szavait. Ezt gondolja bizony, ezt olvastam ki az arcza-vonásaiból. Igaz-e?

— Rossz lélekolvasó, vagy arczom rossz tükör, Wesselényi. Nem ez forog elmémben ... és egyet só-hajtott, azután folytatá: ... egyszer elfogott az asszonyi rosszkedv, a szeszély, félig gyermek voltam, Bethlen István halála után, s választék gyarló asszony fejje új férjet magamnak ... Kún Istvánt ... Hallotta úgy-e bár a fura komédiát a dévai várban?

— Hallottam, meg is kaczagtam a jámbornak dolgát.

— Az asszonyt pedétig elítélte kegyelmed? ...

— Nem ítéltem el, sőt azt tartottam róla, hogy több az asszonynál, van benne merészség, s nem ád a világ csacska nyelvére; ott hagyja a pipogya férjet, mert nem illik hozzája.

— Szívesen elhinném, hogyha elhihetném... No hát Wesselényi, ezen tűnődtem most, hátha a mit én megtettem Kún Istvánval, azt tenné meg velem valaki más ... már mint például kegyelmed ...

— Nem vagyok Kún István! — szólott Wesselényi büszke önérzettel. Drága előttem az eskü, férfiú becsület, s nem szokott a kezem csak kancsót hajtogatni.

Ragyogott a szeme Bethlen özvegyének e büszke szavakra.

— Arra is gondoltam, — folytatá Mária előbb csendes vérrel, aztán mind tüzezebben — hogy én nem viselném sorsomat oly lanyhán, mint Kún uram tette, hanem oda állnék a férfiú elé, s számadásra vonnám, hogy miért tett csúffá, nem könyörgő szóval, nem megalázkodva, hanem éles tőrrel ...

Wesselényi nézte Máriát. Ily szépnek, ilyen igézőnek nem látott még asszonyt; valami megbabonázta, valami csodatűz lobogott szemében, emésztő tűz, melyben a lélek megtisztul.

— Haragos Mária ... óh milyen szép vagy te! ... Muránnyal együtt, vagy Murány nélkül, mostan elrabollak téged.

— Nem fél Máriától, a kalandos erdélyi asszonytól kegyelmed? — kérdé incelelve.

— Még a haláltól sem, ha őt élve, a míg élek, magaménak mondhatom isten s világ előtt. Esküszöm kardomra, mely rozsdát nem fogott és becsületemre, melynek nincsen foltja. Hiszel e szavamban te bűbájos?

— Hiszek.

— Leszel-e hitvesem?

— Mária hallgatott sokáig, majd így szólt:

— Murányt szerezzük meg, Murányt ott nem hagyom a kapzsi és gyáva sógorok prédájául. Nagyon megtöltötték a szívemet keserúséggel, s esküt esküdtem, hogy jussomról miattuk le nem mondok soha.

— Meg fogjuk szerezni észszel vagy erővel. Kifüstöljük onnan Illésházi és Listius uraimékat, vissza-szerezzük a király hűségére, s ott fogjuk megülni a lakodalmat. Magyarország olyant nem hallott, nem látott.

— Észszel megtehetjük — felelé Mária, — de erővel soha. Ismerem apámnak erős sasfészkét; ágyú

meg nem töri, ostrom meg nem alázza azt ... Valamit mondok kegyelmednek ... bízva rám a dolgot. Mikor Kádast küldöm, legyen menten kéznél ... a várba vezető utat megcsinálom.

— Te édes, szép asszony! ... Csak sokáig ne késs, mert sokáig immár nélküled élni kín.

— Türelem, Wesselényi. Nehéz lesz a munka, örködik sok száz szem, vigyázzák lépteimet, kevés a hű szolgáló, de túl járok eszén mind a két sógornak. Bizzék bennem, a mint én is bízom kegyelmedben.

— Megverne az Isten, hogyha cserben hagyálnak ...

— Most pedig búcsúzzunk. Vissza kell sietnem.

— Egy csókot szép mátkám útravalóul! ...

— Csókra nem ér reá Murány megrontója ...

Majd adok, ha kegyelmed Murányban kéri azt ...

— Kegyetlen vagy ...

— Előbb meg kell érdemelni, Wesselényi uram!

— Akkor majd nem kérem!

— Itt a kezem addig, szorítsa meg!

— Ezt a kezet is majd holtomig megtartom.

Lóra pattant aztán és visszavágtatott a murányi úton.

Míntha nem is asszony, hanem tündér volna, kit mesébe sző a költői képzelet, olybá tűnt el Wesselényi Ferencznek Mária. Szeme megigézte, arcját most is látta, a fák lombjai közül incselkedett reá; hangját ellesték az erdők madarai s únos-untalanul a fülébe csicseregtek; kezeszorítása erős szorítás volt, mintha kardot forgató férfúval lenne dolga ... s az eszét bámulta.

Bizony álom volt ez, s mégis szintiszta valóság ... Az a csók ... Megtagadta tőle a búbájós

asszony, s ingerét fokozta az erős férfiú heves szerelmének; kebelében a szív kezdett háborogni ...

— Szeretem Máriát ...

Ezt dobogta folyton, s míg Fülekre értek, szavát sem vehették a dali kapitánynak.

XII.

Ismét a régi Széchy Mária lett belőle, Széchy Gryörgynek, a vakmerő magyar vitéznek leánya. Tisztán állott előtte a cél: Murányba bejuttatni vőlegényét, s elfoglalni a várat, a nélkül, hogy csak sejtenék is Illésházi katonái.

Kopaszfejű Kádast majd fölvette a kíváncsiság, hogy miért lett hirtelen olyan nagy kedve asszonyának.

— Bizony kisüt a nap Murány fölött, — monda neki Mária, — csak addig tart a siralmas állapot, míg fordítunk rajta, öreg.

— Hiszen ha lehetne, jó asszonyom ... hiszen ha lehetne. Sok a muskétása Illésházinak, pedig ő kegyelmével is elment vagy háromszáz darab múlt héten Kassára fejedelem-látni, dögével maradt még.

— Hát Listius uram mikor készül vissza Lipszéről? — kérde Mária csak úgy közönyösen, mintha kevésbé érdekelné.

— Csak ősszel, úgy hallám a cselédjeitől, a kik minap holmi aprósággal mentek utána.

— Bezzeg jól van ez így! , . . Ha isten is úgy akarja, ősszel már nem lesz kedvük megkopogtatni a murányi kaput.

— Nem értem, asszonyom!

— Majd megérted becsületes szolgám. Tetszik neked úgy-e Wesselényi Ferencz? Minapában mondtad...

— Igazat mondtam.

— Szívesen szolgálnád? ...

— Ha te kiadnád az utamat, hozzá szegődném vén fejjel is.

— Pedig én ma-holnap kiadom az utat neked, s beajánlak szépen a füleki kapitánynak.

— Jól van ... jól, tréfának megjárja, de bizony nem hiszem el ... dohogott az öreg.

— Figyelj ide, Kádas, a mit most mondok, csak neked legyen mondva. Két hét nem telik el s itt ebben a szobában szorít veled kezét Wesselényi Ferencz.

— Iszen, ha repülni tudna ...

— Én adom neki a szárnyakat s hogy mikor repüljön be, azt te fogod neki már a jövő szerdán tudtára adni.

— Asszonyom, ne játszódj ilyen nyomós szavakkal. Baj találna lenni, tudod Illésházi ...

— Kassán mulat, tudom.

— A zsoldos katonák —

— Nem félnek a bortól, azt is tudom.

— A hadnagyok —

— Egy-két nyájas szónak, czifra fegyvernek, lószer-számnak, pénznek mindig volt hatása a hadnagy urakra.

— Háromezer láb magas a murányi várhegy —

— Az éjjel nyolcz órából áll még nyáron is, nyolcz óra alatt fölkapaszzkodhatik reá, kinek jó a lába.

— Tizenkét öl magas a vár fala még a »hóhér bástya«-nál is, pedig ott a legalacsonyabb ...

— Van Murányváralján egy derék kötélverő, ahhoz még ma este lemegy, s megrendelsz nála negyvennyolcz öl kötelet, de jó erőset.

— Ha megtudják Illésháziék, téged a régi bástyába záratnak s velem megméretik az ó-kutat, de úgy, hogy fejjelel dobnak belé.

— Ne félj, öreg! Úgy csinálom én azt, hogy még az éjjeli baglyok sem tudják meg, csak fogadj szót nekem s hűségdből ki ne forgasson a merész játok.

— Hűségem megmarad, nem is ezt az én hitvány kopasz fejemet félted, hanem tégedet.

— Ember tégy magadért, a többit majd elvégzem én.

— Jó ... jó ... Széchy Mária, én csak annyit mondok, hogyha ép bőrrel kimászunk ebből az eszeveszett praktikából, akkor a tenyerén hordozzon tégedet az a füleki kapitány, mert én a kardommal —

— Ne tüzelj, vén Kádas, jó ember ő, azt valami súgja, a szívem dobogja, nem csal meg ez a dobogás. Nincs elvesztegetni való időnk, lássunk a munkához!

Kádas lement a faluba. Sokat járt-kelt a vén medve, kevés beszédű volt, ismerte mindenki őt, hogy kelthetett volna gyanút. Testvérhúgához néz be, az ott lakik.

Egynéhány nap múlva újra lement. Panaszkodott, hogy rossz a vánkosa, fölhoz egyet a testvérhúgától.

Jó nagy vánkost hozott föl, megjárta volna derékaljnak. Nem lúdtollal volt az béllelve, hanem vadonátújon vert négyvennyolcz láb hosszú kötéllel.

Éva asszony, Illésháziné átlátogatott a nénjehez délután. Egyedül volt, bizony unta magát szörnyen.

Máriát rossz kedvben találta. Szidta az egyik leánycselédet:

— Semmire nincs gondod, ha tovább is így tart, haza kergetlek ...

A leány csak bámult úrasszonyára, hogy mi lelte oly hamar. Az elébb szelíd volt mint a galamb, hanem mikor látta, hogy a tornáczon fölfelé jön Éva asszony, megfordult a kedve s rajta tölti a boszúját.

— Édes néném, téged mi keserget újra? — kérde Éva tőle.

— Eredj a dolgodra! — parancsolá Mária a kipirult arcú cselédleánynak; mikor az ajtót betette maga után, emígy folytatta Mária:

— Hogyne haragudnám, mikor ez a népség ingyen eszi a kenyeret. Tasnádról elhozattam drága sok ágyneműmet, mind megdohosodnak, dehogy szellőztetnék. Megszidám az imént, hát azt feleli, hogy nincs létra a várban, föl sem vihetik a padlásra ... A vár udvarán nem rakhatja ki, mert csúfságnak vennék a zsoldos katonák.

Éva asszony menten megvigasztalta a nénjét:

— Ha neked nincs, van a Katáék házában, hozasd el, e miatt ne emésszen harag. Némely napok óta beesett az arcod, halaványabb lettél. Még ágyba dönthet a szüntelen való mérgelődés, vigyázz! ... Egy kicsiddég átjöttem hozzád, mert Illésházi sokáig marad már. Ma írta, hogy nem jöhet három hét előtt.

— Mulat Rákóczinál. Kassán vidámabb az élet, mint Murányban, azt tartja az urad.

— Katáék sem akaróznak Lipcséről mozdulni.

— Hja, Listiusnak csépetetni kell. Számolgtatja a kalászfejeket.

— Mondják, hogy a minap, mikor a pisztrángosban jártál, idegen lovasok jártak az erdő körül.

— Pisztrángot sem láttam, nem hogy lovasot láttam volna. Murány falán nem ugrat át lovas egyhamar. Talán félsz?

— Néha mintha félnék. Nagy sor, ha az ember kezére bízzák akkora várnak, mint Murány, az összes kulcsait.

— Illésháziné vagy, az urad a gazda.

— Te nem szereted őt, Mária!

— Nem esküdtem neki holtig tartó szeretetet, mint te.

— Pedig nem rossz ember, hidd el.

— Nem, ...nem. Panaszod van talán ellenem?

— Ments isten, de jó volna, hogyha nyájasabban néznél húgod férjére.

— Jaj, lelkem, akkor nekem Kassára kellene mennem, mert ott mulat szegény.

Éva ismerte nénjét, ha kellemeztette is a férjét, csak azért tette, hogy legyen miről beszélni; Máriát más véleményre téríteni úgy is tudta, milyen hiábavaló fáradság.

Máriának fájt a szíve minden perez miatt, melyet haszontalanul kellett eltöltenie. Azért Évát is csakhamar lerázta a nyakáról. Azt mondta, lefekszik, mert fáj a feje, s mikor egyedül maradt, titkon föl-sietett a padlásra, hol szolgálai serényen dolgoztak a kötél-létrán. Kötelet hozott Kádas, a létrát Listius udvaráról kerítették elő, kiszedték fokait, s ügyes kézzel sorjába kötötték.

Kinek kell, miért kell, azt bizony nem tudták, az asszony sem mondta.

Nagy titokban történt. Nyilván az ágynemű szel-
lőztetésére kell, az asszony tudja, hogy mi módon használja.

Éva asszony estéli imádságát korán elvégezve, lefeküdt korán, de bezzeg Mária éjfél előtt soha sem tért nyugalomra. Kádassal beszélte meg a titkos dol-

got. Naponta beszámolt az öreg, hogy hány katonát nyert meg az őrségből szép szóval, ígérettel, pénzzel, egyébfajta ajándékkal.

Fösvény Illésházi, Mária bőkezű ... aztán igaz jussában Bethlen özvegye van, isten is azt parancsolja, hogy a gyengébbeknek fogják a pártját.

Nyolczadnap elküldi Mária Kádast Fülekre és csupán ennyit izen:

— Csütörtök éjjel a »hóhér bástya«-nál várjon Wesselényi annyi emberével, a hányat oda lophat. Ott várja meg Kádast. Bizalom, türelem.

Az öreg beletanulta már magát a csalafintaságba. Azt mondta, mikor Murányból elment, hogy holmi kis örökség dolgában kéredzett az asszonytól Breznóbányára.

Még Éva asszony is hallotta s kérte az öreget, hogy hozzon neki egy deberke juhtúrót, nagyon megkívánta.

— Hozok, hogyne hoznék! — feleie Kádas és mosolygott titokban.

Míg ő odajárt, Mária lakomát rendezett csak úgy időöltés okából. Meghívta Évát és a hadnagyokat, hadd mulassanak szegények.

Mária tartotta őket jó borral, jóízű étellel és nyájas szóval.

Jobban megrészegedtek a szavától, mint a borától. A bor pedig kicsalja az igaz szót az ember kebléből.

Míg Éva asszony is ott ült az asztalnál, éltették Máriát, Illésházi uram okosságát dicsérték, de bezeg mikor Évát hazahívták, mert látogatóba jött Vasváriné asszony a szomszédból, akkor szidták Illésházit s Máriát éltették.

— Bezeg Wesselényi! — veté közbe csak úgy mellesleg Mária.

— Labancz, de vitéz magyar! — kiálták föl
többen.

— Ellenség, de azért becsület nevének.

— Hej, be nagy baj is az ebben a szép országban, hogy kétfelé húz a magyar, Bethlenné asszonyom.

— Régi virtus, hadnagy, ezen már nem segít a fölfohászkodás. A ki bírja, marja; abban látja minden magyar az igazát, miben haszna vagyon. Erdélyben sincs máskép. Bizony Rákóczi György uram is ezt vallja, azért ugyancsak tele a kamrája, meg a kincsesháza. Nem igaz, urak?

— Szent igaz! ... De bizony úgy van az! — mondogaták a jókedvű hadnagyok.

— Ha ma király kezére kerülne Murány, volna-e abból nagy kára kegyelmeteknek? Hát török lenne-e az úr? Nem járna-e ki becsülettel a fizetség? ... Igyanak, uraim, az ország dolga bizony nem nagyon épületes. Ha én férfiú volnék ... előbbre valónak tartanám a hazát, mint egynémely úrnak a vagyonbéli gyarapodását ... De csak asszony vagyok, kegyelmeitek a vendégeim... s ni, még tele a kupák... Hát inni sem tudnak?

Budaházy István, Illésházi helyettese, a vár kapitánya furának találta Mária beszédét, nemkülönbön Nagy Ferencz hadnagy, de nem mertek szólani.

— Keserűségében mond ilyeket — gondolták magukban. Hát csak szeresse a királyt, ha szereti, Murány maholnap úgy is egészen az Illésházié lesz.

Ezt az egész mulatságot csak azért rendezte Mária, hogy kitanulja a hadnagyok elméjét, s mód fölött örvendett, midőn észrevette, hogy nem fűzik őket erős kapcsok sem Illésházihoz, sem Rákóczi György fejedelemhez.

Gyanút sem kelthetett, hiszen tervének a java-részét nem bízta senkire. A vidám asszonynak arczá-ból dehogyan olvashatták volna ki, hogy Murány sorsa fölött immár döntött, s hogy útban lehet már Fülel kapitánya, vagy ha útban nincs, javában készülődik, hogy torát megülje Illésházinak és meg egyvégtében a maga lakodalmát.

XIII.

Kádas jó hírt hozott,

— Wesselényi uram a mondott helyen lesz, a »hóhér bástya«-nak tövében válogatott vitézeivel. Bízunk benned, mintha minden szavad Isten szava volna, kissé nyugtalan volt ...

— Azt elhiszem neked, öreg Kádas.

— Az vagyok én is, mert vakmerő egy játék; ha balul ütne ki ...

— Van puskaporos hordó a várban, öreg ... Pilátushoz megyünk vacsorára, hidd meg, ha ... de szót sem róla! Bízom a sikerhez.

— Csudállak, asszonyom!

— Arra is ráérsz még, de holnap estére hívd meg az örséget, mondd, hogy hatvanadik születésed napját akarod megülni. Pinczém kulcsát kérd el, üttess csapra hordót, van majorság, liszt is, süttess kenyeret és kalácsot is, öreg ... A bor gőze menjen a legények fejébe . . . attól majd nagyot alusznak, jó nagyot és mélyen ...

— Értem a szándékot, nem fog rajtam múlni. Mária agyában kergetőztek a gondolatok. Mintha gyöngye asszony mivoltát egészen levetkőzte volna, úgy

uralkodott érzelmén, parancsolt arcának, el tudta rejteni szíve remegését. Szolgáit estére összegyűjtötte mind estebéd után és így szólott hozzájuk:

— Hűségesek voltatok eddig, meg is becsültelek; azt hiszem, a felől nem lehet semmi panaszotok. Kincses kamarámnak kulcsát nem dugom el, s jut mindenkinek majd belőle, ha mindenben szavam fogadjátok, mert péntek reggelre virradólag bizony új dolgokat láttok. Bor-italtól addig tartózkodjatok, vasárnap lesz benne módotok, a mennyi tetszik, akkor velem együtt vigadozni fogtok. Legyetek itt kéznél az én palotámban, s ha csak egyet intek, vakon tegyétek meg, nem lesz károtokra. Ígéritek-e, hogy hűséggel szolgáltok holnap éjjel engem?

— Isten úgy segítjen! — esküdtek a szolgák. Tűzbe megyünk érted életre-halálra, kegyelmes úr-asszony!

Csütörtökön reggel vidám újsággal jött Éva Máriához:

— Holnaphoz egy hétre megjön Illésházi, nem leszünk egyedül! Most kaptam levelét, téged is tiszteltet, s ajánlja atyafiságos szolgálatát.

— Ugyan megköszönöm. Békességes élet a földön a legnagyobb kincs. Elférünk egymástól ...

— Egymás mellett, néném!

— Igazad van, Éva. Meglehet, hogy én is egyet gondolok majd, s leköltözöm Enyiczkére vagy Tasnádra. Némely napok óta ezt forgatom az elmémben.

— Jaj, be jó lesz ... — pattant ki akaratlanul a szó Éva kebeléből. — Isten bizony hidd el, Illésházi nem fog megkárosítani murányi jussodban. Megízenhetem-e neki újabb szándékodat?

— Ha öröme telik uradnak benne, izend meg! ...

Éva asszony menten lovas-legényt menesztett Kasára az örvendetes hírrel.

Mária pediglen gondolta magában:

— Örvendj, jámbor lélek, a meddig örülhetsz. Neked károd nem lesz a sorsfordulásban, legfeljebb ha mérged ... Bezzeg az uradnak, a gyáva rókának... .

Aztán befordult a hálósobájába, nyugtalanul járt-kelt, nézte a belső udvaron a kecskelábú asztalok mellett vígan mulatozó katonákat ... Kádas serénykedett, ürültek az ólom-kancsók, fogytán volt a hordó. ... Újat hozatott föl ... Kurjongatás hallszott, még a hadnagyok is közéjük keveredtek. Sok jó embere volt Kádasnak közöttük, megtisztelték őt és szépen iszogattak ...

Bátran teheték, mert rendben volt minden. A várfalon jártak az örök, éber szemmel néztek alá a csendes völgybe. Itt-ott pásztortűz gyúlt ki, karámba hajtották a juhokat, s a tűz körül telepedtek a juhászok, a csordák pásztorai. A nap is alámerült, lassan szállott alá, mint egy finom sűrű háló, a köd, s messzire nem látott még a főkapunak bástyájáról sem az élesszemű őr. A csillag is kigyúlt az ég peremén, de lassan felhő nyújtózódott végig a levegő-égben, reá könyökölt a murányi vár rovátkos falára, bizvást behunyhatták volna szemeiket a bástyán czirkálók, húsz lépésre alig láthattak már tisztán.

Mária eloltá szobájában az éjjeli mécesest, s a nyitott ablakból nézett a távolba ... Lassankint elült a vigadozók zaja, egyenkint bevitték az elázottakat a hálókamarákba, rajok csukta titkon Kádas az ajtókat, s azt dörmögte:

— Jó éjszakát, ficzkók! ... Holnap reggelig szépet álmodjatok.

Azt is hallotta még Mária, a mikor Budaházy uram sorjába járta az örököt a falon, s lelkükre kötötte, hogy ébren legyenek ...

Mikor a várkapitány léptei elhangzottak, nagyot dobbant a vakmerő asszony szíve és fölfohászzkodék:

— Adj erőt Istenem ehhez a munkához ... Nem cselekszem rosszat, te ítélj meg Uram ... Igaz szívem szerint szeretem Wesselényit, s van okom ellene dolgozni a más kettőnek! ... Ne dobogj olyan erősen gyarló asszonyi szív, erőt veszek rajtad, aztán hallgatok rád, míg végsőt dobogsz ...

Hivatta Kádast:

— Előbb az örökkel végezzetek, öreg, aztán siess hozzám további parancsért. Bántani nem kell, kötözétek meg mind. s a bástya-fülkébe zárjátok reggelig. Siess!

— Te Simái Miksa, lásd el a kötél-létra dolgát. Beverted a vasszeget?

— Rendben van.

— Jó erős?

— A kötél elszakad százszor is, de az a helyéből nem mozdul.

— Ízibe ereszd le a hóhér-bástyánál!

A szolgálókhöz fordult Mária:

— Lenn az alsóházban terítsetek asztalt: sonka, szalonna és könnyebb fajta bor készen álljon, szükség lehet reá. A palota-ajtót a keresztgerendával zárjátok el, s aztán jertek ide vissza. Csendesen járjatok, zajt ne üssön egy se. A járást tudjátok, se mécs, se fáklya világa ne égjen!

— Budaházy ablakában is elaludt a világ! — jelenti egy szolgáló. A hadnagyok szállásaikra mentek, sokat ittak, nagyon vígan voltak.

— Jól van, barátom. Eredj, azt az inast, az Illésháziét, ki az udvaron járkál még, okkal-móddal taszítsd félre az útból. Mondd, hogy mutatsz neki valamit, s ha benn lesz a Mária portáján, a pincze-gáadorban ellehet reggelig.

És ez így ment folyton hajnalig.

Mintha száz szeme lett volna, mindent látott, mindenre volt gondja Máriának, hol a bástyán termett, hol a házban, s arczán még az aggodást sem árulta el.

Tizenkét órakor leküldötte Kádast a kötél-létrán, hogy hívja Wesselényit, már készen van minden, nyitva áll az útja.

Ő maga ott várt a bástyához támaszkodva. Szörnyen izgatott volt, alig tudott a lábán állani, a feje is zúgott ... Hallgatózott hosszan ... Minden futó perczet órának tekintett, s már-már menni akart, hogy utánok nézzen.

Másfél óra múlva került vissza Kádas.

— Jön-e? ... kérdé Mária remegve.

— Nincs lenn Wesselényi! ...

Mintha villám sújtotta volna le, a bástyá falába fogózott az asszony, s nem akarta hinni ...

— Köröskörül jártam, hívtam ... tapogattam a vaksötétségben, köveken buktam át, újra talpra álltam, sehol nyoma nincsen ...

— Istenem! ... rebegé Mária ... Tévedés ... Vagy elkésett volna ... Valami történt vele útközben ... Mindegy ... mindegy ... most már tovább kell haladnunk a megkezdett úton. Reggelig van idő ...

— Asszonyom, le megyek újra ... de előbb kifúvom magamat ... Öreg legény vagyok, fárasztó a mászás ...

—A várban csendes minden ... suttogá Mária, egy lélek sem gyanít veszedelmet. Pihenj, öreg, aztán menj le, s hozz hírt rögtön, addig én megnézem, mit csinálnak a többiek.

A hóhér bástyának fenekén elzárva feküdtek az örök. Az ajtót Mária embere őrizte.

—Nem csapnak lármát? — kérde tőle halkan.

—Ha ordítának, sem kelne itt fenn visszhangja, asszonyom.

— Ébren maradjatok.

Visszament a házba. Tizenkét szolgája várt reá ott, beszélgettek halkan, egyiknek szemét sem kerülgette álom.

— Minden rendben vagyon. Még két-három óra és Murány a miénk. Jertek ide hárman: Csorba András, Péter és Simái Miska. Veletek szóm vagyon.

Bevitte őket a hálószobájába, bezárta az ajtót s kérdező izgatott hangon:

— Irtóztok a vértől?

— A te ellenségeid vérét akár meg is iszszuk, nagyasszony.

— Számíthatok reátok, ha úgy találna esni ... ha utunkba állna Budaházy vagy a többi hadnagy ...

— Keresztül megyünk a lelkén is, csak bízd ránk.

— Jól van. Egyelőre nincs reá szükség ... Egy-egy jószág néz reátok érte, ha szükség kívánná, hogy ártalmatlanokká tegyük őket. Menjetek vissza a többiekhez és egy szót se arról, miről beszélgettünk ...

A szolgák elmentek.

Mária lehajtá fejét az asztalra, nem azért, hogy sírjon, hanem hogy gondolkozzék. Forró volt a keze, még forróbb a feje ... mosdóvízzel arczát meglocsolgatta

és kiment a bástyára ... Égett talpa alatt a padló,
belemélyedt szeme a vaksötétségbe ...

— Még várok egy fél óráig, ha nem jön Kádas,
megteszem a legrettenetesebbet ... — tűnődék ma-
gában ... Jöjjön aztán, a minék jönnie kell ...

Csend volt körülette, nyomasztó, kínos csend ...

Járált föl-alá a falon, meg-megállt és újra hall-
gatózott. Megfeszült agyának minden idegszála az iz-
gatottságtól, a nagy figyeléstől.

— Nem várhatok tovább! — pattant föl nagy
sokára és indulni készült, hogy orvul megölesse, ki
tervének ellene áll, a hadnagyok közül.

De íme e perczben zöreij támad alól ... Mind
közelebb hallik ... valaki fölfelé jön a kötél-létrán ...

— Kádas ... te vagy?

— Jövünk ... jövünk ...

Mária térdre roskadt s szívére szorítá a kezét ...

Azután hátra húzódott a bástya mögé, úgy várta
Wesselényit ... szíve vadul földobogott ... érezte,
hogy most ... most megcsókolná őt ... szilaj tűzzel ...

Egyenként jöttek föl; mikor Wesselényi a vár
falán termett, legelső szava ez volt:

— Hol van Mária? Hozzá vezess Kádas!

— Itt van Széchy Mária! — szólalt meg édes
csengő hangon a daliás asszony és nyakába borult.

— Isten hozott, vitéz!

— Munkára!

Se csók, se édes szó nem volt addig kellő, míg
Murány kezökbe nem került egészen.

— Szomjan veszünk, uram! — szólalt meg Sóly-
mossy, a Wesselényi embere, adass vizet vagy bort.

— Utánam, de csöndben! — parancsolá Mária,
s levezette őket az alsó házba; hamarosan ettek, mér-

téssel ittak és hozzá fogtak nyomban a nehéz munkához.

A várfalakon mind eloszlottak, mintha őrszemek volnának.

Mária ruhástól ledőlt az ágyába, Wesselényi bevonta magát az ablak fülkébe, s úgy kérette szépen magához Budaházy Istvánt, a vár kapitányát, sürgős nagy dologban.

Budaházy uram nemsokára jött is szörnyen csodálkozva, hogy miért hivatja őt e szokatlan órában Bethlen Istvánné.

— Itt volnék, asszonyom! — e szavakkal lépett a hálószobába.

Ekkor valaki hátulról a vállára teszi izmos kezét s kérdi:

— Ismersz-e engemet, Budaházy István?

— Fülel kapitánya ... árulás! ...

— Egy szót se, ha életed kedves! — s kirántja a kardját, s úgy áll elébe villámló szemekkel. Ki a vivát?

— A király! ... nyögi keserves boszúsággal a vár kapitánya.

Wesselényi int a katonáinak a benyíló szobában, s parancsolja nekik, hogy legyen gondjuk reggelig a murányi *volt* kapitányra.

Sorra elfogatja a többi hadnagyot is, majd a porkolábot meneszti Illésházinéhez s izeni néki nagy tisztességtudással:

— Wesselényi Ferencz ajánlja szolgálatát Illésházinének, és kéreti sürgősen Murányvár kulcsait, mert a vár immáron hatalmába esett, csak a kulcs hiányzik.

Nosza megijed ám Éva asszony:

— Wesselényi? — mondod ... — Hát megbolondultál? ... Hogy került Murányba Wesselényi?

— Tőle kérdezze meg, ha a nap kisüt, nagyaszonyom. Én szememmel láttam, ott van a Bethlen Istvánné asszony palotájában sok mérges katonájával.

— Küldd ide Budaházy uramat! — mondja Éva asszony nagy megrebbenéssel.

— Iszen, ha jöhetne ő kegyelme, bizony el is jönne ezen nyomban, csak hogy ...

— Megölték?

— Azt az isten tudja, de a szállásán nincs sem ő, sem az Illésházi uram többi hadnagyai.

— Vidd hát a kulcsokat ... patvarba, mit használ a sok rozsdás kulcs, ha elesett a vár.

Mire kisütött a nap a piros égen, s ébredtek álmukból az erdő madarai, Murányvár kapuján síp, dob és trombita szóval léptetett be Wesselényi Ferencz négy száz főnyi hada.

Hiszen jöhet most már Illésházi Gábor ...

XIV.

Híre kerekedett ennek a »praktiká«-nak az egész országban. De még nagyobb híre a Wesselényi uram fényes lakodalmának szép Murányvárában.

Bethlen Istvánnénak föl kellett öltetni drága szép ruháját, a bársonyt, a selymet, csipkével gazdagon körülhímzett patyolat kötőjét, büszke nyakát igaz gyöngyök ékesíték, gyöngygyei fűzött haja fekete selymével kiemelte arcának hófehér rózsáját ... de a legdrágább volt két szeme gyémántja, melyből a boldogság gyakor könnyet csalt ki.

Soha ilyen boldog nem volt.

Gyermekifejjetl érte őt az első menyasszonyi korszorú, idegenbe vitték, gyermeknek tartotta Bethlen István mindig; most férfú keze szorítja a kezét, s nem ingyen való szeretetből csupán, hanem holtig tartó, igaz hálával, mert mindent neki köszön.

— Szeretni, becsülni foglak holtomiglan! ... — mondja Wesselényi, kebelére vonva édes hitestársát.

— Jóban, rosszban veled egykép osztozom, — úgy áldjon, úgy verjen meg engem az isten — feleli Mária szívéből fölbuzgó igaz esküszóval.

A nap pedig ontja fényességét alá az erős sas-fészekre, színes üvegtáblák kaczerkódnak a sugarakkal, sűrög-forog az asszony-nép a konyhában, terítik az asztalt a hús palotán, a leveles színekben; vasárnapi köntöst Ölt fel minden ember, mozsarak durrognak, mulat Murányban még az is, a kinek megered bújában az orra vére.

Lenn a völgyben ámul a falu népe. Aggódva néz fel a sziklavárra, s kérdi:

— Ugyan merről támad Murányra ellenség? ... Vagy ha ellenség nincs, miért vigadoznak?

Lakodalmát lakja Bethlen István szép özvegye, jámbor emberek, nosza elő a tilinkót, elő a dudát és tánczoljaatok ti is ... Nektek ugyan mindegy, hogy ki a vivát: a király vagy Rákóczi György uram.

Az a szépséges asszony akadott párjára, ki néhai való Széchy György uramnak a szemefénye volt.

Fülekről ide szállt egy hatalmas sólyom, nem hogy széttépje a murányi galambot, hanem hozzá békéljen, s galambbá változzék, s a büszke sas-lakból galambfészek legyen.

Hallott-e még ilyent a világ? ...

Volt egyszer egy asszony, ki a hites urát megugratta vala, mert nem volt méltó hozzá; s volt egyszer egy asszony, a ki Murány várát egyetlen egy éjjel néhány szolgájával annak a kezébe adta, kit szeretett.

Hol van a poéta, elő a kobozzal, zengjen róla ének világcsodájára, sok időkig a szív gyönyörúségére, mert bizony méltó ez, hogy az énekmondó rigmusokba szedje ...

Jó Gyöngyösi István meg is cselekedte. A »Murányi Venus« históriáját hej ugyan ki nem ismerné széles e hazában?

XV.

Boldog volt Mária, boldogabb, mint Erdélyben Bethlen István mellett. A murányi várban egyedüli úr Wesselényi lett, osztozkodó sógorok, irigy testvérhúgok nem kémlték dolgát. És a hol megjelent férje oldalán, ugyancsak megsüvegezték az országos hírű szép asszonyt.

Ismét fény vette körül, nagyobb fény, mint Tasnádon, Váradon vagy Déván, mert vendégszerető házukat sokan látogatták, s a nagyramenendő Wesselényi jóindulatát gyakorta keresték.

Még a császárvárosban is csakhamar híre ment a murányi dolognak, s szóbeszéd tárgya lett az a magyar asszony, ki várat hódított vissza a császár hűségire.

Kegyes szemmel nézték e miatt az urát.

Szükség is volt erre, mert nosza fölzúdult Listius, föl Illésházi, pereltek, vádaskodtak, főleg mikor meg-

hallották, hogy Mária áttért apja vallásáról férje vallására, s lett belőle pápista.

— Iszen csak agyarkodjatok, édes atyámfia! — gondolta magában; míg Wesselényit látom az oldalam mellett, reám uszíthatjátok az egész világot.

Néhanap, ha ura elment országos dologba, s ő otthon maradt Murányban vagy a többi jószágokon levő nemes udvarházban, el-eltűnődött az élete folyásán, előbb csak a múlton, aztán a jövőre térült gondolatja, s megszállottá csodás nagy erővel holmi bizonytalan, alaktalan vágy még többre is látni.

A boldogsághoz a dicsőség is kellett.

Számot nem adhatott magának e vágyról ... Gyermekkorában is vakította a drágakő; ha nyakára tette béla-gyöngyös lánczát, vagy ujján villogó szikrázó gyémánt gyűrűje, 'a tejszínű opál, ha a színt játszotta: valami édes borzongás futott végig rajta ... elnézte hosszan a csillogó-villogó hiábavalóságokat — és nagyon szerette.

Ilyen drágakőnek tekintette hitestársát ... hadd csillogjon messze ... sokan lássák őt, lássa egész ország, hiszen szemrevaló. Egész Magyarország tudja meg, hogy ki ő ... Csodálják és mondják:

— Király után első az országban ...

Mikor pedig hazajött Wesselényi, s édes asszonyával országos dolgokról beszélt, néha közbe szólott Mária:

— Szeretlek én téged, édes uram ... de ha nádornak tudnálak ...

— Még jobban szeretnél?

— Talán ... Nézd, micsodás urak jutnak néha szép nagy tisztségre! Vedd sorra őket mind, mi hasznukat látta Magyarország, mondd csak. Egyen akad

meg a szemem rajtad kívül, az is eltemette magát Csáktornyában.

— Zrínyi Miklós uram? ...

— Kiesett szegény az udvar gráciájából, pedig csekély eszem szerint ő volna a legjobb egész Magyarországon, ő és te Ferencz ... Reád jó szemmel néz a király, belőled nádor lesz ... úgy látom a jövődöt.

Wesselényi szeme fölcsillant:

— Asszony, a szívembe, a lelkembe látsz! ... Boszorkánynak mondanálak, ha hitestársam nem lennél.

— Gondoltál rá te is?

— Tovább is mentem már ... útját megcsináltam az emelkedésnek. A haza jóvolta késztetett rá ... Mert hej, sok nincs úgy, a mint kellene, nálunk. Sokat marakodunk egymással, és hízik a török, tapsol a német ...

— Tovább, édes uram, csak tovább e szóval. Nekem elmondhatja, mi a szíven rágódik. Egyébként is lehetne, úgy-e, ha összetartanának?

— Lehetne ... Csakhogy a magyar vér olaj és tűz egybekeveredve, bizony csak sustorog, fölforr, nagy lobbot vet ... de hamar elalszik ... kifogy az olaj.

— Király helytartója lehetnél, az első Magyarországon, kinek a szavára adna mindenki ... Kezdenél valamit az ország javára ... Erre is gondoltál.

— Csak lassan, Mária ... csak lassan a tettel.

— Asszonynak születtem, ... türelmetlen vagyok, édes szívem uram. Úgy-e attól félsz, hogy én ... nem lennék méltó tán —

— Korona illenék a fejedre neked ... korona, erre a szép fejre, melyben az agyvelő jól el van rendezve, jobban, mint sok ember gondolja. Én tudom.

— Korona ... — sejtelmes, álmodozó hangon ismetle Mária, azután mosolygott.

Ki tudja, mit gondolt hozzája? ...

Az a sejtelmes vágy, mely gyakran bolygatta, táplálékot nyert és fészket vert szívében. Előbb nyugónak tartotta, elűzte, újra visszazállott, azután megszokta, később dédelgette, s így nőtt nagyra benne titokban, s unszolta, hogy békét ne hagyjon a férje urának.

XVI.

Wesselényi Ferencz ország nádora lett.

Felköltözött mind házanépestül Pozsony városába: a palota megtelt úri vendégekkel; ország színejava kopogtatott be a király után első magyar úrhoz.

Kényes ízlés szerint rendezte be Mária a nádori hajlékot. Velencei tükör, puha török szőnyeg a falon, a padlón, asszonyi kedvtelés ezer aprósága az almáriumon, faragott bútorok, selyem-kárpitós ágy; előkerültek a családi kincsház ritkaságai a murányi ládák-ból, selyem és bársony ruhák, csipkék, diadémok, násfa, törökköves kösöntyűk, nehéz arany tálak, ezüst kések, villák, billikomok, melyek, ha megtelnek színültig borral, meghúzzák a kezét a belőle ivóknak. Tamburás, verginás udvari muzsikások pengették a húrokat, tánczolt a fiatalabbja, ivott a férfi-népség, és a szobák hosszú sora állott tárva-nyitva a pozsonyi palotában. Most ismerte meg csak Wesselényi az ő feleségét.

Nem volt szótlan asszony, ki ügyes-bajos házi dolgairól beszél jámborán és hosszadalmasán; úri asszony volt ő, ki tudta a módját, miként kell okos

szóval tartani az ország legnagyobb urait, s nem akad el, hogyha országos dologról foly a heves vita. Odavág merészen asszonyi szavával a dolog bibéjére, s néha arczába kergeti az elbizakodott úrnak is a véréit.

Majd asszonyi dolgok kerülnek szőnyegre. Sebet orvosolni ki tud, a füveknek gyógyító hatását forró-hideg lázban, csúzos nyavalyában melyik hév-víz használnál ... Mária tudja ezt ...

Csodálatos asszony.

Avagy fölhívja a király Bécsbe őket. Jöjjön családostól az udvari bálra.

Wesselényi nem fél attól, hogy a bécsi pipesdámák miatt szégyenkeznie kell felesége miatt.

Mikor ők belépnek a fényes palotába: minden szem rátéved a magyar asszonyra, s elfutja szívökét az irigység mérge. Nincs rajta, a mire ők furcsán nézhetnének; királynőnek válik be közöttük, s mondják:

— Magyarország is teremhet ilyen asszony!

— Ez az a vitézke!

— Ez ... ez ... Látszik az arczából, egész alakjából kitetszik.

Wesselényi büszke a feleségére.

XVII.

Eltelnek az évek.

Wesselényit a sok táborozás, ide-oda járás, a lábába fúródott golyó sebe lassankint gyöngíti, gyakran ágyhoz szegezi.

Nincs oka panaszra, mint hajdan Bethlen Gábor fejedelenmek, a miatt, hogy zajos az asszonyház, mulat a felesége s reá ügyet sem vet.

Mária ott virraszt a beteg ágya mellett s hűséggel gondozza, jól érti a módját, akár a pozsonyi konvenziós doktor Gabrieli uram.

— Eredj le a kertbe, Mária, járj egyet, megront téged is a szoba levegője — biztatja az asszonyt.

— Itt maradok, szívem uram, veled a rosszat is megosztani öröm. Ha dolgod ellátom s fájdalmad megkisebbitem, azzal boldog vagyok.

— Isten látja lelkem, még egynéhány esztendeig szeretnék élni melletted, és a miatt a *másik* dolog miatt.

Az a *másik* dolog, a mi annyira a szívén feküdt a nádornak, komoly, nagy dolog volt, egész országra szóló, nem tudott más róla, csak egynéhány főúr és a felesége.

— Hát már hogyné élne az ország javára és az én örömemre. Elvégezem addig az urakkal én is. Nádasdi és Zrínyi uraimék holnap jönnek látogatóba, írtam, hogy jöjjenek. A nádor fekvő beteg, de én helyette ...

— Úgy ... úgy! ... Csak vigyázz Nádasdira, mert egyebet is akar, mint az ország javát ... Zrínyi Péter nagyon indulatos, meg ne ártson heve a magyar hazának.

— Kitanultam őket, szívem uram, nyájas szavak alól kiérezem a szándékot.

— A míg én élek, a szándék tiszta marad ... az ország jóvolta. Legyen vége a sok méltatlankodásnak, ne nyúzzon a zsoldos katona, s az ország rendei hozzanak törvényt ... ne legyen báb a magyar nemzet a bécsi tanácsosok kezében ... mert ez fáj a magyar kebelnek. Jól megérts, Mária, ha az urak között egyébről lenne szó, ha a maguk hasznát hajto-

gatnák, mondd meg, Wesselényi Ferencz nem áll be közējük ...

— Úgy cselekszem, uram!

— Asszony vagy, s bár eszed fölér az övékkel, reá ne szedjenek a haza nevével ... Ez a seb ... ez a seb!

— Új kötést teszünk rá ... Hús torna-laput, kihúzza újfent tüzességét.

Urát ápolgatta s a békétlenkedő urakkal, mint férfi, mint a vezető nádor helyettese órákig eltárgyalt titkon ez az asszony, s lelke, mozgatója volt a híres-nevezetes Wesselényi-féle összeesküvésnek.

Egyik kezével borogatta beteg ura lábát, a másikkal tollat forgatott, és titkos betűs leveleket írt naponta százfélé száz ügyben. Nem fáradott ki sem az egyikben, sem a másikban.

Mert üzte, hajtotta az a láz, a melynek betege volt kora. Belekapott szívébe a terjedő tűz, elszédült a nagyságtól, s mintha látta volna a *koronát* immár, mely a hatalomnak teljét jelentette, lebegni férjének feje fölött ...

Nem hitte, nem akarta hinni, hogy e veszedelmes játék balul is kiüthet ... Hogy kivel megosztá az élet szenvedését, a kivel élvezte a dicsőség örömét: egyszer csak behunyja örökre a szemét — és újra egyedül áll.

Sodorta az áradat ellenállhatatlanul. Mint a ki az örvény széléről letekint, elszédül, és azt az egy lépést már föl nem tartóztatja sem isteni, sem emberi hatalom.

A murányi várból, pereskedő, szűkeszü atyafiak közül az élet színpadjára került. Gyermek nem állott az oldala mellett, ki fölé az anyai szeretet szárnyát kellett volna kiterjesztenie. Apjának uralkodási vágya

százszoros erővel ragadta, hozzájárult asszonyi hiúsága, meg az is, hogy férjét nagyon szerette, no meg a hazának javát sem felejté.

Nádasdi, az országbíró, Zrínyi Péter, a horvát bán sűrűn váltogattak vele titkosjegyű leveleket s mindenikben váltig biztatták, hogy:

— Te kegyelmed, nádorné asszonyom, ugyancsak erősen szorgalmazza ezt az mi ügyünket, közös magyar hazánk jóvoltára a gyengélkedő nádornál, mert ha ő kegyelme mást gondol, elalszik a szép reménységgel megindult paktum. Bizony mely nagy dicsőség háramlik kegyelmedre a késő unokák előtt, azt ingyen sem lehet szóval felmérni. Egyenlően mérik a magyar uraknak legjavával a nádorné nagyasszony virtusát ...

Zrínyi Péternek is asszony állott az oldalán, nagyravágyó asszony, büszke és erőlelkű, Frangepán Kata. Kilépve a családi élet szűk köréből, az ország állapotának megváltoztatására együtt szövetkeztek férjeikkel.

A kor láza volt ez, mely megbontotta a családi élet csendes világát, az öszhangot, s beleplántált az asszonyok szívébe is lassankint szereplési vágyat.

Együtt szívták ezt be a mindennapi levegővel ... ki tehetné őket felelőssé ezért ... hiszen együtt buktak, meg is szenvedtek férjeikkel.

Az összeesküvésnek titkon szőtt szálai messze elágaztak az egész országban, s legtöbbször csomóját Wesselényi nádor felesége tartotta kezében. Nála voltak a hitlevelek, pecsétes okmányok, erős hangon tett ígéretek, a jól kiesztelt terv pontról pontra megírva.

Ezen közben pedig a beteges nádor napról-napra érezte erejének hanyatlását, sejtette, hogy soká nem tart az élete.

— Mária ... azt a dolgot ne folytasd tovább, ... ha meghalok; pedig érzem lehelletét a halálnak; téged ne háborgassanak özvegyi jussodban ... Újra ide jöttek az urak, úgy hallom ... A halál a megváltó ... Vigyázz Mária, ... nagyon vigyázz, eddig védhettelek ...

— Szívem édes uram, rossz éjszakája volt, ezért szállottá meg a reménytelenség ...

— Rossz volt az éjszakám, Mária ... Bolond álmom kínozott, vért láttam folyni a Zrínyi Péter nyakából, s hallottam Frangepán öcsém mély sóhajtozását, mintha alulról ... a sírból vagy tömlőcből jött volna. ... Sok részese van a dolognak, ... sokfelé húzhatnak, mindig ettől félttem, pedig szép és tiszta a szándék ... ígérd meg, hogy ... jaj ... jaj! ... Én édes Jézusom!

1667. márczius 27-ikén Wesselényi Ferencz besztercebányai házában örökre lehunyta szemét.

Ugyanakkor tanakodtak *Zrínyi*, Nádasdi és Frangepán uraimék, hogy attól, a miben fáradoznak, mind halálig el nem állanak.

Mária siratta, hej be keservesen siratta az urát.

XVIII.

A villám lesújtott.

A szomorú özvegy ezer gonddal törődve, peres atyafiak támadásai ellen védekezve Murányban éldegelt, midőn futó tűzként elterjedt a hír, hogy Zrínyit, Frangepánt és Nádasdit fölhívták Bécsbe, s többé el sem eresztették.

Csakhamar császári katonák jelentek meg Murány várában és kérték a titkos iratokat a király nevében.

Wesselényi Ferencz özvegye átadta bűne bizonyítását s összeesküvő társainak fejére zúdítá a vádak tömegét.

Nem a régi volt már. A zaklatott özvegy nem gondolt egyébre, csak arra, hogy így még kegyelem várhat rá a trón számolyánál, őt is sanyargatta gyakori betegség, rokonok hajszája, hitelezők kopogtatták szüntelen ajtaját, s bár tömérdek várnak volt törvény szerint a tulajdonosa — bizony szegényebb volt a legszegényebbnél.

Pozsonyba idézték, törvényt ültek, aztán hatvan katonával fölkísérték Bécsbe, hogy ott számot adjon, mit és mikép cselekedett ő maga, mit a fogoly urak ...

És bevallott mindent bűnebanva, nagy töredelmesen.

További élete merő szenvedés volt: testi fájdalom és lelki eltörődés; a megaláztatás kenyerét ette holtaiglan.

Ország első asszonya volt, királyi hatalom álma kecsegtette, megnyíltak előtte a császári palota fényes termei, szavára hallgatott egész Magyarország, s udvarnépe előtt igazi királyné volt, mint nádor-asszony ... s életének végét Kőszegen tengette, mint a »császár rabja« ... A jámbor németek félve néztek raja, és kerülték, mint a veszedelmet.

Nagy volt a bűnhődése, de ő nem panaszkodott senkinek.

Csendesen elmélyedt aprólékos házi dolgaiba. Gyógyító füveket gyűjtött a mezőn, szárította, zacskókba kötötte, s ha ki hozzá fordult, adott orvosságot,

doktora lett a nyavalyásoknak, s ebben örömét lelte. Föl-fölföháskodott istenhez buzgóan.

— Te rendeled uram ezt az én sorsomat. Vajki sok bánatot juttattál részemül, de nem panaszkodom, mert adtál sok jót is ... bizony többet a jóból, mint a siralmasból. Kiben szenteltessék meg a te neved, amen!

Oh, a szenvedésben megtisztul a lélek.

Tizenkét esztendeig tartott vergődése, vezeklése Széchy Máriának.

A csodaszép asszony tisztos hajú ősz lett. A ki nem ismerte, minémű lelki sok gyötrődés szakadt rá, Murány híres asszonyát árulónak tartotta, s haraggal emlegette nevét.

Asszony volt, tele életkedvvel, hiúság fogamzott meg a szívében, reá lépett a nyilvános élet síkos deszkájára, magasra jutott föl — onnan alábukott.

A murányi Venus regénye így vált tragédiává ...

Ki vetne rá követ? ... Hiszen olyan szép volt, s ha miben vétkezett, bűne büntetését sokáig viselte.

I.

APAFI MIHÁLY maga sem tudta, hogy és mint jutott a fejedelmi székbe. Ha úgy szerb-számba veszi őseit, kik szépen sorjában ott nyugosznak az almakeréki családi czinterebben, országra szóló dicső dolgot egyik sem cselekvék közülök, hanem tisztességes, okos nemesemberek voltak, sem az országot, sem szomszédait meg nem rövidítették, Éltem-éldegéltem csendben, már a mennyire csendben élhettem abban az időben az erdélyi nemes úr, a mikor a fejedelem csak egyet gondolt s lóra ültette a mezei hadakat, s felszólította a nemességet is, hogy jöjjen Magyarországra visz az út, mert baj van ott, s az erdélyi fejedelemnek kell újra rendet csinálni.

Bezzeg szebb élet volt Ebesfalván. Ott a gondos

feleség: Bornemisza Anna, kit igaz szíve szerint választott magának élettársul, sem nem erőltették, sem vagyonnal nem kecsegtették.

Az ebesfalvi nemes udvarházban gyakorta megfordultak a vendégek, mert a gazda nem volt ellensége a vidám társaságnak, s a borféle italt nem vetette meg, amint hogy akkoron Királyhágón innen és Királyhágón túl volt fölös keleté a bornak.

Most is éppen vigadoznak, vagyon nagy örömnap, éppen évfordulója van az Apafi uram hazatérésének a tatár rabságból.

Mert úgy esett volt a dolog, hogy ő is elkísérte volt II. Rákóczy György fejedelmet a lengyel földre, de arra már nem Ion módja, hogy egerútat vegyen a fejedelemmel, mikoron az erdélyi hadat — lehetett legalább tízezer ember — bekerítette a tatár, s Kemény János vezérrel egyetemben ott fogta.

Anna asszony addig epekedett otthon, gyűjtögette a pénzt, hogy a váltságdíjat uráért kifizesse; elő kerültek a vasas láda fiókjában rejtegetett zacskó tallérok, holmi ezüst, arany marhák a segesvári, megyesi, szebeni, brassói pénzes szászok kezébe kerültek zálogul, egynéhány száz tallér adósság fejében — csak a gazda ott ne veszzen.

Haza is került szerencsésen, ingyen sem gondolva, hogy mi vár reá rövid idő múlva.

Ámúlva hallgatta, hogy Rákóczi György milyen hirtelen végezett a fejedelemséggel, hogy Barcsai Ákos, Rhédei Ferencz uraimék milyen csúnyául megjárták. Nyilvánvaló dolog, hogy az erdélyi fejedelemszékbe nem vágyakoznak ez idő szerint sokan, mert a török egyet gondol, s kiheppenti onnan, ha még olyan derék ember is.

A legújabbán való dolgokról is sokat beszélgetnek a vidadó urak.

— Lám Kemény János fejedelem ő nagysága is aligha meg nem siratja a német barátságot, húzott a császárhoz, szakítani akart a törökkel, s most a nyakán van Kucsuk basa. Haj ... haj! ... Csak nagy átok szegény Erdélyország nyakán a török ...

Közbe szólott a háziasszony:

— Szóm zokon ne vegyék, ha asszonylétemre beleártom magam a férfiak dolgába, de már ki kell mondanom, hogy ennek a sok bajnak nem mások, hanem az erdélyi urak az oka.

— Hohó! ... De már nem úgy van az!

— Pedig igaz, a mi igaz! kegyelmetek sokat elsíránkoznak a telt kupa mellett, szidják a törököt, becsmérlik a királpártiakat, hanem ha akad igaz magyar ember, a ki okos elmével igazgatja kegyelmeteket, hamar meghasonlanak vele, mert mindenik okosabbnak tartja magát nála. Hiába rázzák a fejőket, szent igazam van, s mindaddig nem is lesz békesség Erdélyben, míg közakarattal nem állanak az urak a fejedelem oldalán.

— Fölkiáltott az egyik úr vidáman:

— No Apafi Mihály, ha belőled lesz fejedelem, egy okos tanácsadód van már, a feleséged ... Éljen a háziasszony!

— Megálljatok, urak, — pattant föl Apafi helyéből, — tisztelet, becsület a jelenvalóknak s azoknak is, a kik jelen nincsenek, de a feleségem eszt oda nem adnám sok nemes úr fejéért ... Derék egy asszony ez! Most már ihatunk, ha úgy tetszik.

A jókedvű urak ittak tovább ... Nem is sejtették, hogy talán éppen abban az órában szemelte

ki a török Apafi Mihály uramat Erdélyország fejedelmévé.

Három hónap sem telt el, s Kemény János helyét Apafi foglalta el. Az ebesfalvi kis udvarházból Gyulafehérvárra, a fényes fejedelmi palotába költözött fel.

II.

A jó erdélyi főurak nagyot néztek, mikor a dolgot megtudták. Ha úgy titkon kivallatták volna őket, bizony kevesen lettek volna, kik azt mondják: Apafi fejedelem érdemes ember, reá szolgált a nagy tisztességre, de bezzeg annál többen lettek volna, kik azt mondják: különb ember vagyok én nála, de hát a török beléje botlott, hogy megcsúfolja az országot. Hiszen majd meglátjuk, mennyi ideig viszi.

Az új fejedelem hamar beleszokott a méltóságba. Udvarához édesedtek csakhamar az urak, mert mindenha jó volt a fejedelmi kegy napjának melegében sütkérezni.

A pinczében is különféle borok valának, s hahogy hamarosan elintézték az ország dolgát, elküldték követeket a portára, törvényt láttak: a jókedvű fejedelem ott fogta őket egy pohár borra.

Apafi uramnak ebbéli gyengeségét senki sem ismerte jobban, mint a felesége.

Gyakorta beszélt a lelkére, okos szóval magyarázta, minémű káros következményei lehetnek a túlságos boritalnak, s hogy mennyire nem illik a boros állapot az olyan embernek, kitől egy ország sorsa függ.

Apafi szép türelmesen végighallgatta, aztán megfogta a felesége kezét, s azt monda:

— Bölcsen beszéltél, Anna; minap Sárosi urammal egy kis fogadásom volt, azért ittam többet a kelleténél, magam is megbántam. Ezentúl jobban vigyázok a mértékre.

A fejedelemasszony hitt is, nem is neki. Nem először történt, hogy úgy fogadkozott, de ha hozzá fogott az iváshoz, s az urak biztatták, a szolgák pedig serényen töltögették a bort, bizony megfélemedkezett hamar az ígéletéről.

Tömérdek bajnak lón szülője ez a gyöngeség.

A kapzsi urak minduntalan igyekeztek a maguk javára, felebarátjaik kárára kiaknázni. Meghívták vadászatra, vendégségbe, mézes-mázos szóval tartották, borral kínálták, s mikor látták, hogy kezd ellágyulni, akkor álltak elő kéréseikkel, igazságtalan instáncziákkal, tollat nyomtak a kezébe s aláírták vele a nevét.

Csakhogy nem mindig boldogultak, mert gyakran megesett, hogy másnap a fejedelemnek újabb parancsa jött, melyben visszavonta előbb tett engedélyét, megsemmisítette a parancsot.

Elméjének e hirtelen való változását — feleségének köszönhette.

Bizalmas szolgái voltak a fejedelemasszonynak, a kik neki mindenről híven beszámoltak, s mikor Apafi uram kialudta mámorát, akkor vallatóra fogta őt az okos asszony, de nem csattogó-pattogó hangon, hanem

— Látja, lelkem uram, — bizony nagy istentelenségre csábították kegyelmedet az urak, ha ez megtörténék, csúf-névre emlegetnék a fejedelmet, s a lelkiösméret bántaná holta napjáig ...

— Igaz ... igaz ... De hát hogy is tudám aláírni! ...

— Gyenge szíve vagyon és könnyen hisz az emberek kérő szavának, ez az oka —

— Ott volt Teleki is ...

— Teleki Mihály uram nagy-okos ember, elhiszem, de kiben-kiben más lélek lakik, hogy bennem kegyelmedhez a legjobb lélek van, affelől nem szabad kételkednie.

— Bánfi Dénest is tán védened, Anna, kiről nyilvánvaló, hogy semmibe veszi a fejedelmi szót ... Pedig a sógorom, s az ország generálisa, mégis megcsúfol az engedetlenséggel.

— Nem védem Bánfit, de nem is kárhoztatom őt annyira, mint az urak. Büszke, nyakas ember, de lehet vele banni jó szóval. Legyen kegyelmed iránta atyafiságos, ne mutasson gyanút, hanem férközzék a szívéhez. Ellenségből is lehet jó barátot csinálni. Vegye a példát a híres-nevezetes Mátyás királytól, kinek máig is fenmaradott jó emlékezete. Egy-egy irgalmas szavával kezéhez békéltette a haragos urakat.

— Asszony lelked van, bűnbocsátó szóra asszonyi ajak hamarabb nyílik meg. Bánfinak nem lesz jó vége, ha tovább haragít.

— Csak egyre kérem, nagyon kérem, mielőtt valamit a sógorra nézve határozná, adja tudtomra, ne vesse meg az én tanácsomat, úgy-e megígéri? ...

— Jó ... jó ... de fölöttébb ne ártsd magad országos dolgokba, mert szájára vesz a világ, asszonyosnak mondanak engemet, a ki nem tud a maga lábán járni ...

Bornemisza Anna keserűn mosolygott, azután félig magában, félig a férjéhez intézve szavait, így beszélt:

— A világ szájára vesz ... értem, értem ...

Evvel altatjátok el szívetek lágyabb érzelmeit, mikor szemben áll az ész kábaságával ... Más adhat nektek gonosz tanácsot, mely sokaknak megrontója lesz, a magatok becsületének sírja: arra bezzeg tudtok hallgatni, erőseknek tűntök fel a világ szeme előtt ... Asszonyzó kábaság, mert Isten csak arra teremtette az asszonyt, hogy asztalt téríttessen s vendéget fogadjon, gyermeket szüljön és prédikációt hallgasson ... Vajmi nagyot tévedtek országot kormányzó urak ...

— Ne szólj ilyen keserűen, Anna, tudod, hogy érdemed szerint becsültelek minden időben; no nézz reám nyájasan! Te vagy az én első tanácsadóm —

— A kire mindig utójára s fájdalom néha nagyon későn kerül a sor.

Ezt mondva elhagyta a termet.

Keserőség szállottá meg a szívét; bántotta őt, hogy az alapjában véve derék fejedelmet olyan urak veszik körül, kik fülbesúgásaikkal fölébresztik benne a félelmet, s minduntalan olyan urakat kevernek gyanúba, kik az országnak is, a fejedelemnek is nagy hasznára válhatnának.

Ma Bánfi Dénes, holnap Passkó uram, azután Béli Pál kerül gyanúba. Elég, ha azt mondják róluk:

— Nézd uram, a maga javára sáfárkodik; mi- nap is pénzt küldött titkon a portára, behizelgi magát, s akkor vége a te fejedelemségednek, mert tudhatod, hogy a török előtt legkedvesebb muzsika a tallér csörgése.

Ez a rém gyötrötte a jámbor fejedelmet; ezt a bűnt tartotta a legnagyobbnak: a *fejedelem keresése* miatt irgalom nélkül aláírta a halálos büntetést.

Az okos, tisztánlátó fejedelemasszonynak igaza volt, midőn az urakat okolta Erdélyország nyomorúságáért.

Kicsinyes torzsalkodások voltak napi-renden, nem nézhettek jó szemmel egymás emelkedését, s a birtokszerezés valóságos betegséggé vált az országban.

Az úri asszonyok is megkedvelték a cziczomát, vetélkedtek egymással a prémes ruhában, csipke-szövet, bécsi holmi került a piacra, s valamint az urak a kristályüvegeknek, mint ritka újdonságnak, kedvelői valának, azonságosképpen az asszonyok is a »náj-módi« rabjaivá lettek.

Asszony az asszonyra nézett irigykezve, férjét rábeszélte, hogy szerezzen neki is olyan klenódiomot, olyan színű bársonyt, mint a másik asszonynak van, s ha miben kárára tehetett, megtette hiú féltékenységből.

Az emberi gyarlóság, mint finoman szőtt háló, valóságos útvesztője lett az érdekek harcának, és ebből a harczból a legnagyobb kár a szegény ország nyakába zúdult.

Ilyen időben ült Erdélyország trónján Apafi, s hogy Bornemisza Anna volt a felesége: Isten különös áldásának kell tekintenünk.

III.

Hasztalan örködött férje tettei fölött a fejedelem-asszony: Bánfi Dénes feje lehullott a hóhér bárdja alatt.

Későn tudta meg a fejedelmi parancsot, későn akarta megváltoztatni azt. A büszke főúr áldozatul esett, s a kis ország trónján mégis félve ült Apafi uram.

Most már, ha akart volna sem tudott a borítottól tartózkodni, szüksége volt reá, hogy lelkiismeretét elaltassa.

— Miért kellett ezt elhallgatnia kegyelmednek!...
 Oh miért kellett! ... monda fájdalommal az asszony,
 — s ettől az időtől kezdve nagyon sokszor ült ma-
 gában ... valami árnyék borult arczára.

— Aggódva nézte a fejedelem, engesztelni próbálta:

— Légy megint a régi, úgy szeretlek téged ...

— Csendes vagyok ... nem ártom magam or-
 szágos dolgokba ... Látja, a tulipán-magokat sze-
 melgetem.

— Nem örvendsz annak a ritka szép órának sem,
 a mit neked csináltattam, hollandi mester munkája ...

— A főveny-órák szeme is lepereg, mind több
 szem ... az élet is elmúlik, s eljön a vég ...

Nem hallgathatta tovább a jámbor Apafi. Ő akarta
 vigasztalni, pedig neki is vigasztalásra volt szüksége,
 mert Béli Páltól félt, a székelyek hatalmas urától,
 kit legutóbb árultak be nála, hogy fejedelemséget keres.

Járta a dáridó a fejedelmi palotában. Az inasok
 nem győzték hordozni, szétosztogatni a sok bort az
 urak között. Ha valaki a mulató urakat nézi, nyilván
 azt gondolja vala, hogy Erdélyország arany-korát éli,
 soha így és ennyit nem mulattak.

A fejedelemasszony csendes megadással várta a
 jövendőt. Jó nem lehetett az sem urára, sem gyer-
 mekére nézve, kit az erdélyi rendek ünnepélyesen meg-
 választottak még apja életében fejedelemmé.

Megülték a fényes lakodalmat is, a Bethlen Ger-
 gely leányát házasítván össze fiúkkal, de az anya
 szeme előre látta, hogy fia nem fog a fejedelmi székbe
 kerülni.

Előre vetette árnyékát a jövő. Az erdélyi feje-
 delemség napjai meg valának számlálva, császári sereg
 foglalta el rendre a várakat, s a Fogarasba szoruló

Apafi reá bízta országa dolgát egészen Teleki Mihályra; ő lássa, mit tesz ...

Fogaras várában pedig nagy szomorúság volt, mert a fejedelemasszony feküdt a halálos-ágyon.

Az ügyefogyott fejedelem megtörtén állott felesége ágya előtt. Szomorú szívvel gondolt arra, hogy mi lesz belőle, ha elveszti ezt a nőt, ki minden időben dajkálta ... fáj a visszagondolás a múltra, mért vajmi sok keserű órát szerzett az asszonynak ...

Valóságos gyermekké vált a boldogtalan, sírt és panaszkodott, kérte a beteget, hogy ne hagyja őt el, várjon még ... várjon ...

A beteg hitves komor, kifejezéstelen szemekkel nézte a síró embert ... valamit rebegett, de nem lehetett kivenni értelmét ...

Megérett a halálra, hiszen lelke elborult szégyenek.

Míg az ebesfalvi szerény udvarházban vezette a gazdaságot, gyűjtötte a tallérokat, hogy urát kiválthassa a tatár rabságból ... mennyivel boldogabb volt, mint a fejedelmi férj oldalán, holott a fény mellett aggodalom volt élete, lelki eltörődés a vége ...

Oh a hatalom és fény nem jelentenek mindig boldogságot ...

I.

A ZERINI grófok csáktornyai kastélyában fényes ünnepség készül: Zrínyi Péter adja férjhez leányát, Ilonát.

Régóta egyezkedtek a Rákóczy-családdal, melynek ifjú sarja, a nagyra menendő Rákóczy Ferencz, méltó élet-társul kínálkozik. Egyik familia sem alább való; a Zrínyiek Horvátország bánjai voltak, a déli végvidék megoltalmazol, a Rákóczyakból két fejedelme volt eddig Erdélyországnak.

Hosszú, ékes lista ad számot a menyasszony hozományáról, kacskaringós betűkkel meg vagyon írva sorjában, hogy mi mindent testál Báthori Zsófia a fiának.

Hogy a két gyermeknek — mert jóformán gyermek még a vőlegény és menyasszony is — mit szól a szíve ehhez a frigyhez, arról bizony nem beszél az írás.

»Isten jóvoltából egymáshoz törődnek, mert nyilvánvaló, hogy az édes szülék csak javukat akarják« ... Tizenkét vármegye, talán a fél ország, ott volt a lakodalmon, még Erdélyből is ellátogattak az atyafiak. s nem volt sem vége, sem hossza a mulatozásnak. Sanyarú időkben kívánatos vala egybegyülekezni az uraknak, s kupa mellett a jókedvbe vegyíteni a haza állapotja miatt érzett sok keserűséget.

Szokás volt ez mindenütt, de legkivált szokás a Zrinyi Péter udvarában, a ki tüzes volt a szóban, s el nem titkolta soha nagy elégedetlenségét.

Felesége, a büszke Frangepán-leány, olajat öntött az eleven szénre, s a férfiakkal éppen úgy fölvette a szót országos dologban, a mint kedvét lelta a velencei kristályüveg, törökköves kössöntyűk, finom angliai posztó szemléletében.

Az ifjú menyecske apja szenvedélyes magyar úr volt, anyja nagyralátó büszke úri asszony. Otthon, a családi fészekben, az édes anyatejjel szívhatta magába, hogy nem magyar lelkű az olyan nő, ki a rokka mellett, olvasót babrálva, Cseléddel vitázva tölti el életét, s nem osztja meg gondját a hitese urával.

Feleség a neve, értse meg mindenha, hogy ez a szó mit jelent valóképpen: osztályosa legyen az öröme, osztályosa a gondnak, erőt fokozó a munkában, bánatot felező a megpróbáltatásban.

Oh az a mélységes tekintetű leány komoly orczájával, igéző mosolyával, nyílt homlokával hamis szót nem mondott Isten színe előtt. Rákóczy Ferencz Magyarország legboldogabb emberének vallhatta magát, mikor a makoviczai várba elvitte Zrinyi Péter leányát.

II.

Repültek az évek a házasok fölött. Két rózsás arcú gyermek játszott naphosszat, a kis Juliánka s a göndörhajú Ferkó, rajtuk feledkezett édes anyjok szeme, rajtuk a lelke is — s a nehéz események, melyek akkor Magyarországot félelemmel töltötték el, kissé szelídültek az anya szemében.

Nehéz események, melyeknek a méhe halált rejtett magában.

Zrínyi Pétert, Frangepánt és Nádasdy uraimékat Bécsbe hívták, ott is marasztalták, kardjukat leoldották az oldalukról, kezökre bilincset vertek s idegen bíróság elé állították:

— Árulók vagytok, kezeink között vannak az írások, ne is tagadjátok!

Rákóczy Ferenczet, az Ilona férjét, halálra kereszték, mert ő is részes volt a Wesselényi-féle tanakodásokban, melyeknek a célja nem vala oly gonosz, a minőnek odafenn Bécsben tekintették.

Ilonának meg kellett érnie, hogy apjának fejét hóhérbárd sújtotta le idegen országban ... s nem sokkal utóbb férje meghalt.

Egyedül állott a világon.

Még sem; ott voltak gyermekei, kiket hűséges gonddal fölápolt, kiknek ártatlan mosolya volt az ő bús életének napsugara. Eddig is nekik élt, ezentúl még inkább nekik akart élni; nem telt kedve eddig sem léha mulatozásban, a makoviczai, regéczi, sáropataki, tokaji, munkácsi kastélyok nem voltak arról híresek, hogy a vár asszonya könnyebb oldaláról fogja föl az életet... most, hogy özvegygé lön, nem sietett hozzá háztűznéző szándékkal fél Magyarország...

Anya volt, oly nemes és tiszta érzésű, minő kevés akad a történelemben.

Elsiratta jámbor urát igaz szíve szerint, inert lia nem is lobbant föl iránta mértéktelenül a szerelnie, de tudta becsülni és meg is becsülte.

E felől nem panaszkodhatott napaasszonya, a zárkózott szívű, vakbuzgó Báthori Zsófia, ki egyébként nehezen tudott megférni mással, mint a sima arczú, hízelgő beszédű papokkal.

Mikor egy-két hétre a gyermekekkel elment hozzá, úgy érezte, mintha szívét hideg lehelet érné; az öreg asszonynak bizalmatlansága, szúró tekintete fájtn neki, de szóval nem mondotta, inkább kitért előle.

Pedig be könnyű lett volna kegyébe férközni, csupán hizelegnie kellett volna, áhítatos arczczal, ha elébe járul, s a házi gyóntató papnak, Kiss páternek, egy-két nyájas szóval megnyerni tetszését, ha gyakortébb elmegy a várbeli kápolnába s buzgón beveszi a »lelki táplálék«-ot: bizony szemefénye lett volna az öreg asszonynak.

Avagy irgalmatlan hévvel üldözteti a protestánsokat, elveszi tőlük a templomot, robottal sújtja, kinoztatja.

Ilona nem tudott hizelegni, vallásához hű volt, de a keresztényi szeretet isteni parancsát nemcsak a katolikusokra vonatkoztatta.

Ezért aztán Báthori Zsófia nem nézte jó szemmel, mindig attól félt, hogy a fiatal szép asszony nagy meggondolatlanul olyan frigyre lép másodszer, mely neki nem fog tetszeni. Fízetett besúgókkal vétette körül, s gyakortébb szemére is hánytja, hogy olyan szívesen távozik mellőle.

Ilyenkor Ilona becsületes arczczal nyíltan nézett reá, s nyugodtan felelé:

— Asszonyanyám tudja, hogy a gyermeksorból kiléptem, ura vagyok minden tettemnek, s meg tudok felelni minden szavamért és cselekedetemért, de csak magamnak.

Erre aztán nem lehetett szava a nagyasszonynak. Keserűség szállott a szívébe s hallgatott.

A szívbe cseppenő keserűség pedig lassankint elterjed, magától növekszik, míglen méreggá változik.

III.

Boldog volt-e Zrínyi Ilona?

Kora özvegység, nehéz lelki bánat, mindennap megújuló gond felhővel boríták életének egét, s amikor szívéből fölbuzgott az imádság, ülve két gyermekének ágya szélén, s nézve őket könyező szemekkel: volt imádságában titkos óhajtás is.

Fiatal volt, szép volt — és még szíve szerint nem szeretett soha, pedig az olyan szív, minő az övé volt, szeretetre termett.

Szeretetre, melynek nem egy pillanatnak láza a szülője s futó percze a tartalma, hanem holtig tartó igaz szeretetre, mely a szívben marad, míg az utolsót dobban.

Híre kerekedett akkor a hazában egy ifjú vitéznek. Késmárki Thököly Imre volt a neve, ismerték Erdélyben és Magyarországon. Szép deli levante, kardforgatásban a legderekabbak között is elsőnek mondták, esze miatt pedig nagyon megbecsülték, mert minden időben vala tisztessége az éles elmének és a bölcs tanácsnak.

Erdélyország kancelláriusa, a kopasz Teleki nagyon megkedvelte, mikor megismerte, atyafiságos kapcsolattal nagyon szerette volna őt magához láncolni, s merthogy éppen volt egy menyecske leánya, a ki özvegyorsra jutott, abban fáradozott, hogy a szép, eszes ifjúval egybeboronálja.

Nagyeszű ember volt Teleki Mihály, látta jövődjét Thököly Imrének, kecsegtette is őt előhaladással, hathatós támogatásával, ha közelebb viszony fűzi majd a famíliához.

Így esett meg, hogy Thököly Imre mátkás gyűrűt váltott a hatalmas kancellárius leányával.

Hanem más volt megírva a sors könyvében.

Thökölyből nem lett Teleki veje soha, mert ezenközben találkozott véletlenből — miből Rákóczy Ferencznével, s ez a találkozás eldöntötte sorsát két léleknek.

Magyarország legszebb asszonyát a mikor meglátta Thököly Imre, s mikor megismerte, hogy minémű lélek lakozik Zrínyi Ilonában — vége volt az erdélyi mátkaságnak.

Egymásra találtak. Ilona szívében csodálatos változás esett. Valami bűbajos ígézet fogta őt el a szép, eszes, komoly ifjú láttára, kit nem duhajsága, nyers erőmutogatása, borgyőző ereje mián emlegettek, hanem reménységgel nézett reá a két haza: Magyarország és Erdély, benne bizakodtak, hogy az elszomorodott, végkép elkeseredett nemzetet majdan megvigasztalja. Kiáll a síkra, mint hajdan Bocskai, azután Bethlen Gábor, legutóbb I. Rákóczy György, a kis Ferkó őse, s zászlaját lobogtatja a magyar alkotmányának és vallásszabadságnak.

Ezeket beszélték Thököly Imréről.

Ilona lelkében eszményképül élt a közjóért fára-

dozó hős. Föltámadt a múlt emléke, a szomorú múlté: apja gyászos vége, öcscsének sorsa, kit a bécsi kormány a császári sereg kötelékébe sorozott, hogy elfeledje mihamar nemzetét, hazáját, édes anyanyelvét.

S a mint így évődött az áldatlan emlékeken, szilaj vágy szállottá meg: vajha Thököly karja sebet ütne azoknak a keblén, kik büntetlenül törték le a nemzet reményének annyi szép virágát. Magyar nő eszménye, óh milyen szép vagy te, koszorút fonni a hősök homlokára s föltüzelni nagy dolgokra, biztatni, ha csügged, vele együtt reménykedni, bízni.

Magyar nő szíve légy te virágos kert, illatod, a szerelem, mely nem bódít, hanem felüdít, szemet gyönyörködtet, keblet eltölt jósággal.

Úzte-fűzte tovább a gondolatokat a szép özvegy-asszony:

— Két árva gyermekem sorsa folyton aggaszt ... Mi lesz belőlük, ha nagyra növekednek? Lesz-e mindig erőm, hogy megvédjem őket? A kapzsiság álnok praktikával nem tör-e majd megrontásukra, mert a vagyon miatt ördög lopózik az emberek szívébe s egymásét kívánják az emberek, azok leginkább, a kiknek legtöbb van. Ha volna valaki, a kire rá tudnám bízni a ki megvédene őket erős karral, észszel ... Ha volna valaki? ...

Mindig, minduntalan annak az ifjú hősnek arca kíséerte. Imetten is látta, megjelent álmában, nem mordul fenyegető arczczal, hanem szelíd képpel, bizalmat szívébe lopó meleg tekintettel, mintha azt mondotta volna:

Én vagyok az, kiről szüzi lelked egykor fennen álmodozott, kit sejtettél és vártál hosszú évek óta; s te vagy az, ki nékem megjelent, mint gyermek előtt

a tündér ... Nyújtsd a kezed! Fűzzük össze életünk kettős láncszemét, ez is erősebb lesz, az is erősebb lesz és nem fogod soha megbánni.

Nem gyöngé asszony-érzelem volt e szerelemnek alapja, mely hirtelen föllobban s magába temeti, elégeti mindazt, a mi nemessé teszi az anyát, hanem valami szent, nagy elhatározás.

Két lélek szövetkezése, hogy a boldogságnak erős vára légyen, kölcsönös tisztelet, kölcsönös szeretet.

IV.

A titkos besúgók gondoskodtak róla, hogy Thököly Imre látogatásáról hírt vegyen minél előbb Báthori Zsófia.

A nagyasszony szíve megtelt a hír hallatára gonosz sejteléssel, epés gyűlölettel.

Kiss pátert hívatta, levelet íratott menyének ekképen:

— Egynémely nap óta nyughatatlan vagyok, leányasszonyom siessen Munkácsra, két árva unokámat szeretném itt tudni magam mellett. Az irgalmas Isten malasztja szálljon meg tégedet, leányom, s távolítson el szívedből és elmédből minden meggondolatlan kívánságot. Vajki láthat a jövőbe? ... Nem hihetém, mikor megtudtam, hogy a nyughatatlan vérű protestáns-eretnek Thököly Imre uram Regécz várában járt, s ott harmadnapig maradt, s hogy te, leányom, őt nyájasan fogadtad, szavait, melyek bizony-bizony üdvösségesek nem lehettek, meghallgattad. E felől magadtól várok biztos üzenetet.

Mire ez a levél Ilona kezébe jutott, az özvegy már határozott sorsa fölött.

Thököly Imrének lesz a felesége.

Isten előtt vallá, másnak még nem mondta, hogy szereti mélyen, s második atyjává teszi árváinak.

Isten előtt vallá, erősen megfogadta, hogy anyatisztét hűséggel végezi és az új frigy őt mostohává e szent kötelességhez nem teszi, sőt nagyobb buzgósággal igyekszik megvédeni jussaikat mindenki ellenében.

Báthori Zsófia pedig várta ... várta mind türelmetlenebbül menyé választát, várta, hogy szembe legyen véle s megóvja őt a gonosztól.

A vakbuzgó nagyasszony úgy gondolt a Thökölyvel való találkozásra, mintha unokái anyját az ördög incselkedése környékezné. Misét mondatott lelki üdvösségeért s Isten különös kegyelmét kérte menyé számára, hogy nyíljék meg a szeme.

Volt gondja reá a nagyasszony kenetes környezetének is, hogy a dolgot még szörnyűbb színben tünessék föl.

A jezsuita atya bujtogatta őt:

— Kegyelmes nagyasszonyom, Istennek tetsző dolgot csak úgy cselekszik unokái javára, ha ezt az eretnek kolompot végképen elriasztja menyéasszonyától. Mit szólnának ehhez Bécsben?... Kollonics bíboros-érsek hatalma nagy, bizony megsínylenék az árvák ...

— Nem fogják megsínyleni, mert a míg én élek, útját nem leli meg az eretnek-vezér Rákóczy Ferenc özvegyéhez.

— Amen! — fejezé be alázatos szemforgatással a páter.

Néhány héttel utóbb Munkácsra érkezett Ilona, gyermekeivel.

Olyan volt, mint mindig, arczáról ki nem olvas-

hattá volna senki azt a nagy változást, mely szívében esett. Az öreg nagymama puha-párnás székéből minden mozdulatát leste, vigyázta. A gyermekek ártatlan beszéde sem érdekelte, pedig azok mind csupa szeretettel voltak hozzá és sokat beszéltek édes anyjuk jóságáról.

Küldötte őket a kertbe, játszódjanak ott; azért küldötte, hogy egyedül maradjon menyével.

— Szépek és egészségesek a gyermekek... látom; imádkoznak-e buzgón naponta?

— Istenes erkölcsben nevelem őket — felelé Ilona.

— Jó katolikusok legyenek....

— Tudom, nincs ebben hiány.

— Mely gonoszak és fölfuvalkodottak a protestánsok, nyughatatlan elméjük, ördöggel, pogánnyal szövetkeznek. Minden cselekedetök bizonyítja.

— Ilona hallgatott.

— Te hallgatsz, leányom, egyéb a te gondolatod. Jónak tartod őket és igazaknak?

— Magyarok ők, testvéreink, asszony anyám. Erre gondoltam.

— Most is forronganak a császár ellen, hallottam, hogy új embert fogtak ... hogy is ... hogy is hívják csak? ... Öreg az elmém, gyengül ...

— Thököly Imrének — felelé Ilona s érezte, hogy szíve erősebben dobog.

Báthori Zsófia reá szegezte szűrő tekintetét, s néhány percig nézte ... nézte, azután szólalt meg vontatott, csaknem bántó hangon ...

— Hallottam, hogy ismered őt, leányom?

— Ismerem, asszonyanyám.

— Hm! ... Hallottam ... Udvarlásodra ment?

— Nem, csak beszólt Regécze.

— Közelebb is kaphatott volna szállást, azt tartom. Veszedelmes vendég a császár hívei közt.

— Magyarországon nem idegen a magyar. Vendégbarátság ősi virtus, a torzsalkodást csak újabb idők óta ápolja az, a ki ...

— Leányom, óva intelek ettől az embertől. Azt mondják róla, hogy édes beszédű, asszonyfejek megrontója.

— Köszönöm asszonyanyámnak irántam való jóindulatát, de nem fenyeget semmiképpen veszély. Én Thököly Imrét becsületos magyar vitéznek tartom.

— Istentagadó eretnek! Nem jó sors vár reá, mert izgága a vére ...

— Csendesüljön, anyám! Kimeríti a sok beszéd, s bizony, mondom, hiábavaló a fölgerjedése.

Ekkor abban maradt a beszéd tovább fűzése, de megújult csaknem naponta. Mindig, minduntalan Thököly nevét hozta szóba hol Kiss páter, hol a beteg nagyasszony. Evvel a névvel aludt el, evvel a névvel ébredett, s gonosz álmai voltak, gyakor zsolozsmával kellett ez álmok elmúlását kérni, s bizony még sem múltak el tőle.

Ilona tudta, hogy minden ellenvető szava főlháborítja a beteget, azért csak hallgatott, s bármiként ostorozták, kicsinylették előtte Thökölyt, ő maradt a régi, nyugodt és méltósággal teljes.

Csodálatosan tudott szíve érzelmén uralkodni.

Előbb is, most is, de még később is nagy szűksége volt erre Zrínyi Ilonának. A lélek fenkölt nyugalma teszi őt kiválóná kora többi asszonyai között.

Még akkor sem árulta el örömét, mikor meghaltotta napa jelenlétében, hogy a kuruczok vezére visszaküldte Teleki uram menyecske-leányának a mátkagyűrűt.

Okát kutatták a környezetében levők, szerette volna szerfölött tudni a nagyasszony, hogy miért cselekedte? ... Vajjon időközben másra vetette-e a szemét? Vajjon kire vethette? ... Vagyont keres, bizonyosan nagy vagyont ...

Ilona mosolygott. Tréfásan megjegyzé:

— Asszonyanyám még a vecsernyére hívó harangszót sem hallja meg, annyira szíven fekszik a kurucz vezér mátkagyűrűje.

Báthori Zsófia hirtelen elhallgatott.

Ekkora gyengeség még nem esett meg rajta, de akkora elégedetlenség is ritkán. Hiszen biztosan számított rá, hogy menyének az arcza vagy a szava elárulja e hír hallatára azt, a mit oly féltetve rejteget. Hiába ... hiába ...

Nem lehetett belátni a fiatal özvegy szívébe, nem lehetett szándékát kitudni.

Mikor aztán átköltözött tél elején a sárospataki várba gyermekeivel, úgy érezte, mintha szívéről nagy kő esett volna le, szabadon lélegzett, nem kellett immár merő kíméletből alakoskodnia.

V.

Ez alatt Thököly nagy dolgokat mívelt. Mosolygott reá a hadi szerencse; zászlaja alá gyülekeztek a megyék nemes fölkelői, s a huszonnégy éves ifjú ország csodájára el Bécsig hatolt, a morva határszélig, s rendre legyőzte a császári sereget. Nem hebehurgya fiatal tüzelt, hanem hadvezéri ügyes számítással.

Alkudozni kezdtek vele, mert a bécsi haditanács megijedett tőle, s ha egyébert nem is, de időnyerés-

ért okosabbnak látta, ha fegyverszünetet köt a félelmes kurucz vezérrel.

Módját lelte egy ilyen fegyverszünet alkalmával, hogy újra találkozzék azzal a nővel, kit elég volt egyszer látnia, s többé elfeledni nem tudott.

Ilona is vágyott látni a magyar szabadság ünnepelelt hőst, kiről gyermekeinek olyan sokszor beszélt a lelkesedés melegével, érzelme túláradásában, hogy hozzá szoktassa őket majdan a nagy változáshoz.

Vitéznek mondta őt, ki az egész nemzet jóvoltáért kockáztatja életét, pedig élhetne nyugodtan, mint sok magyar úr él széles e hazában, de az Isten egynémely embert arra szemel ki, hogy ne csak magáért, hanem sok-sok ezer ember javáért fáradozzon. Jónak is mondta őt, a ki megvédi a szerencsétleneket, az árvák gyámola, megnyomorodottak fölsegítője.

Mindez nem volt egyéb, mint a szerető asszony szívének szelíd vallomása, mely őt feltett szándékában megerősítette, hogy kezét és szívét Thököly Imrnek adja.

Csakhogy arról sem feledkezett, a mi legfőbb akadály vala: megnyerni a bécsi udvart, a császár beelegyzését ehhez a frigyhez.

Mert nem szívesen gondolhattak arra a Thököly ellenségei, hogy a dúsgazdag Zrínyi Ilona legyen a kuruczvezér felesége, a rengeteg kincs, mely így félig-meddig a kezéhez jut, még veszedelmesebbé teheti hatalmát.

Okkal-móddal kellett a dologhoz látni.

Nem Thököly uram, hanem a gyöngé nő tudta csak a módját.

Hiába szorgalmazta követeivel a fölkelők vezére, hogy immár adják meg egybekeléséhez az engedelmet,

mert unja a hosszas halasztást, serege is készen a harcra, bizony nem jött az, csak merő biztatás.

Ilona másképpen cselekedett. Nem Bécsbe irt, hanem a kassai császári generálishoz, Caprarához, kit egyébként személyesen is ismert.

Ártatlan asszonyi furfang sugallta sorait.

Megírta, hogy a császár tanácsadói rosszul cselekesznek, ha váltig halasztják az engedély megadását, s a békekötésnek lehetőségét mind bizonytalanabbá teszik. Gondoljanak inkább arra a haszonra, mely Thököly Imre házasságából származik: nemcsak Magyarország, hanem Bécs is megérezzi azt nemsokára, mert a kuruczok vezére soha hajlandóbb nem lesz a tisztességes békekötésre, mint most, ha szíve kívánságát nem akasztják meg soknémű boszantó ürügyek fölhalmozásával. Azért hát Caprara generális, ki mindenha jóindulattal volt a magyar állapotok iránt, most se legyen mostohája e tisztos ügynek s emelje föl hathatós szavát a császárnál, kit bizony egynémely rosszakaratú tanácsadók félrevezethetnek.

Ennek az okos levélnek meglelt a fogamatja.

Az a válasz jött Bécsből, hogy a császár kegyesen megengedi a fölkelő vezérnek és a Rákóczy Ferenc özvegyének a találkozást; ha egyéb dolgok szerencsés és kívánatos elintézését nyernek, a frigykötés ellen sincsen kifogása.

Elég volt ennyi a türelmetlenül várakozóknak. A szentmiklósi kastélyban tüzték ki az ünnepélyes találkozást. Szertartásos volt, melynek bensőséget a szerető szívek titkos dobogása kölcsönözött.

Fejedelenmői méltóság sugárzott Ilona szép arczáról az úri kíséretre, a szerető asszony szívének me-

lege áradott ki szeméből, midőn újra szemtől-szemben állott ifjú hősével.

Soha ilyen szépnek, ilyen hatalmasnak Thököly Imre nem tetszett előtte. A hosszú táborozás megbaránította, arcának kemény vonalai tanúskodtak arról, hogy erős kézzel tartja a gyepelt, s nemcsak névleg, de valójában is vezére, ura a fölkelő seregnek; mintha ércből öntötték volna, úgy állott előtte fölemelt fejével, izmos válla büszkén hordotta a nemes főt. Férfiú volt, kiért rajonghat asszony-szív, nem lágy beszéd csábja, hízgelő haszontalanság ejti rabul, hanem férfiúi erő.

Szép volt Ilona is, nem a gyermeki báj öntudatlansága tette őt ígézetessé, hiszen harmincz éves múlt immár, hanem a kifejlett nőiség, arcának csodálatos nemessége, fekete szemének tiszta, mély tekintete, melyen át lelkének mélyéig belátni; nem henye pipere, arannyal áttört bársony ruhája, igaz gyöngygyei fűzött hollófekete haja — óh mindez hiúság, múlandó a futó évekkel, de véges-végig megmarad szíve nemessége, esze élessége, kedélyének ritka mélysége.

Ez a kincs várt Thököly Imrére, ezért a kincsért őt méltán megirigyelhatték.

A kastély nagy termében összegyűlt nemes urak előtt fogadta a fölkelők vezérét Zrínyi Ilona:

— Császár engedelmével tisztelhetem te kegyelmedet e helyütt Thököly Imre uram, ugyancsak az ő parancsából tudatom kegyelmeddel, hogy minémű föltétellel engedik meg Bécsben azt, a mi mindkettőnknek becsületes szándéka. Békesség zálogául tekinti a császár a mi leendő frigyünket, tudtára kell adnom, mert e réven adaték mód erre a mi mostani találkozásunkra. Te kegyelmed legjobban tudhatja a harc sorát, legjobban megítélheti, miben egyezkedik Béccsel,

e felől tőlem kegyelmed tanácsot el ne fogadjon, mert asszonyész hibázhat gyarlósága miatt. Kezét, szívét nékem fölajánlotta volt, jól meggondoltam, sokat töprengtettem, s íme urak hallják, mire határoztam: elfogadom kezét, el a szívet kegyelmednek, s adom érte én hűséges szeretetemet, kibem semminemű földi hatalom meg nem akadályozhat.

Ezeket mondotta nyugodtan és szépen, olyan szépen, mintha teljes életében férfiu tanácsban szóval élt volna, s férfiak között is a legjobb beszéző lett volna.

Thököly hallgatta; nagy eszű ember volt, ura a szép szónak s éppen azért meglepte újfent az Ilona lelkének ez újabb nagysága.

Szóra-szóval felelt:

— Megértettem szavát nagyságos asszonyom, értettem azt is, mit a kegyelmes császár frigyünk zálogául kikötött. Igaz magyar hitemre mondom, hogy elmém idegen a tisztos békétől eddig sem volt, ezután sem lesz. Magam dolga mián az ország közügyét könnyedén föladni nem volna becsület, ámbátor csak a mindentlátó Isten tudja, minő tisztelettel és lelki örömmel várom ezt a frigyet. Hiú Ígéretés nem elég Magyarországnak, eddig sem váltották be, mikor jobb fordulatot vett az ügyök, ezután sem fogják beváltani, tudom. Pecsétes esküvel kössék le hitöket, szívvel forduljanak e szegény nemzethez, akkor áldott lesz a békesség közöttünk, ezt vallom, ezt hiszem, s ettől el nem állok.

Zrínyi Ilonának föllángolt az arcza nagy, büszke örömtől:

— Ettől el ne álljon kegyelmed, Thököly Imre uram! Nem volnék Zrínyi Péternek igaz leánya, nem volnék magyar asszony, hogy boldogságért cserébe oda-

adnám sok ezer mindnyájunknak féltve őrzött kincsét. Ha meg nem egyeznek, csak folytassa harcát, kardja repüljön ki hüvelyéből, s értem ne hagyja cserbe Magyarország ügyét.

— Áldott legyen ajakán ez a szó! — monda áhítattal Thököly Imre, s az urak felzúgtak viharos lelkesedéssel:

— Fejedelenménk légy, fejedelemné vagy! Ilyen szép jelenetet nem látott sem addig, sem azóta a szentmiklósi kastély.

Itt volt eljegyzése Zrínyi Ilonának második férjével.

Mikor pedig idegen fül nem hallhatta őket, megfogá a kezét Thökölynek s monda komolyan, szelíden

— Még egynéhány szómat hallgassa meg kegyelmed, mielőtt Isten előtt az esküt letenném, hogy igaz és hűséges hitestársam leszek.

— Engedelmes szolgád vagyok — felelé meg hatottan a fölkelővezér.

— Uram lesz kegyelmed! ... Lászon bele azért a szívembe, tudja meg, mely nagyon szeretem, de hogy varnak mások is még, kiket életemnél is jobban szeretek ... árva gyermekeim ...

— Gondjukat viselő apjuk leszek!

— Oh legyen is az kegyelmed, mert elhigye megérdemlik, mind a ketten. Ok voltak életem megvigasztalói a megpróbáltatások keserves napjaiban, éretők rebegetem, őket óvtam mindig, s ha ki e tekintetben vádat emelne rám, Istent káromolna. Szeresse őket én leendő uram, s ha feléjük húz majd a szívem, zokon ne vegye, mert bűnös lélek volnék, kárhozatra méltó, ha csak egy perczig is megfélekedném róluk. Meghallgassa kegyelmed ezt az én kérő szavamat!

— Édes apjuk leszek!

És Zrínyi Ilona soha az életben ilyen boldog nem volt, s ilyen boldog nem lett később sem, mint ebben a pillanatban.

VI.

Nehéz egy esztendő telt el még ezután, hogy célhoz jutottak.

Ezerféle akadályt találtak ki Bécsben, no meg Erdélyország boszus kancellárja, Teleki Mihály is megmozdított vala minden követ, hogy e házasságnak útját állja.

Hát még Báthori Zsófia ...

Őt sújtotta legfájóbban a hír, hogy menyeeasszonya elgyűrűzte magát a protestáns vezérrel.

Egyre-másra irattá a kérő, majd a fenyegető leveleket, követelte az árvákat tőle, ha már istentagadóhoz megy férjhez, s hívságos asszony-érzés miatt elfordul az igaz Istentől; ám tagadja meg anya-mivoltát is, vegye le a kezét a két Rákóczy-gyermekről, mert bizony megrontója lesz nekik.

Mindhiába fundálta ki a jezsuita atya ezeket a körmönfont leveleket, a nagyasszony emésztette magát, a lúdtoll perczegett, de a ki elolvasta, az meg nem indult, mert ellátta bölcsen, hogy napaasszonyát nem az ő boldogsága, nem is az árvák jóléte, hanem vakbuzgó vallásos gyűlölség vezérli minden ő tettében és szavában.

Nem is találkozott vele, csak akkor, mikor már néma volt és minden világi dologgal leszámolt Báthori Zsófia — a ravatalon.

Elhelyezték szépen, fejedelmi pompával a családi sírboltban, holott nyugodalmát nem zavarhatta meg többé Kiss páter színes beszéde.

Ez alatt pedig a vőlegény kardja újra kirepült hüvelyéből, s a diadalmas kurucz vezér hada győzött merre csak járt. Bécsben erősen meg találtak ijedni, s hogy újfent halasztást nyerjenek, megjött a házassághoz a császári beleegyezés nagysokára.

Ilona Munkács várában volt, ebben a szép várban, honnan eddig Báthori Zsófia közelsége miatt menekülnie kellett, pedig úgy szerette az ott tartózkodást.

Itt várta Thökölyt, ide gyülekeztek a hivatalosak, hogy öröm-ünnepét üljék annak az országra szóló násznak. Poéták készsége versszerzésen fáradt, gyűltek, gyülekeztek az egész országból a lakodalmások, s az öreg vár, melyben eddig halotti csend honolt, míg a nagyasszonynak végső napjai elűzték onnan a világi lármát, most új életre kelt.

Czifra lovasok, szorgos csatlósok ügettek az országúton, nehéz szekerek döcögtek végig, fejedelmi darabontok kísérték; klenódiumos ládákkal voltak tele a szekerek.

Minden szerb-számba volt véve, hosszú listákon felsorolva az utolsó darab is, mert Thököly Imre szerette a rendet teljes életében.

Ennek a szép násznak örült Magyarország. A *protestáns* vezér vette feleségül a *katholikus* Zrínyi Ilonát. Történt pedig ez abban az időben, mikor a magyart egyéb nyomorúságokon kívül még a vallásfelekezeti torzsalkodás is kétfelé szakította.

— Zrínyi Ilona légy boldog, hiszen megérdemled! Munkács vén falai, repkény koszorúzza komor

bástyáitokat, bömböljenek, zúgjanak örömet hirdetve, a szakállas ágyúk, csengjen a kehely a násznép kezében, s fakadjon minden áldó szó a szív közepéből ... hiszen Munkács várának asszonya reá szolgált eddig is a boldogságra ...

VII.

Néhány hónap múlva újra kitört a harc. Thökölynek indulnia kellett. Eddig gond nem ülte meg a lelkét, ha paripáját elővezette a csatlós s reá veté magát, hogy üzze a hadi szerencsét, a tábori élet sanyarúságával kössön barátságot.

Most sem tartóztatta a puha kényelem, felesége sem állt elébe rimánkodva, hogy maradjon otthon ...

— Menj csak édes hősöm, nemzetem hőse, menj! Diadallal térj meg a nehéz csatából! ...

Megosztotta gondját, kérte a parancsát, hogy mitévő legyen. A hadszerelésben, podgyász elintézésében jobb keze volt neki; értett ez a ritka ügyességű asszony mindenhez, hiszen ott nőtt fel a csáktornyai várban, a törökverő, határvédő Zrínyiek vére csörgedezett ereiben. Kis leányka volt még, mikor napról-napra trombita-zúgásra, hadverő dobpergésre ébredt föl, s tudta, hogy a vár hídján kiszáguldó csapat egy része talán nem tér többé vissza, hanem ott marad a síkon ...

Meg is bízott benne a fölkelők vezére; a táborhelyről is tudatta mindenről. Volt titkos írásuk, ezzel leveleztek, idegennek ebből olvasnia ingyen sem lehetett, de ők megértették.

Zrínyi Ilonának tetszett ez a munka. Régi álma

teljesedett be, oldalán egy férjnek, ki a hazáért küzd, a kire bizalommal néz a nemzet! ... Melyik magyar nő nem gondolt reá irigykedve? Volt-e olyan boldog az, a ki hónapokon át kastélyába rejtőzve, ügyes-bajos dolgán el-elgondolkozott, cselédekkel perelt, gyümölcsöt főzött be, robotot vett számon, s a télire valót vermekbe rakatta ... Vasárnaponkint az udvarbeli papnak avagy prédikátornak lagymatag vagy mérges szavain épült s várta egyhangú életének vígabbra fordulását: egy-egy keresztelőt vagy névnapot az atyafiak között ...

Ilona száz munkát végzett nagy serényen, s ha férjétől jött a levél, s olvasta belőle megelégedését, olyan boldog tudott lenni ... Diadalának híre eltöltötte büszke örömmel, s »oroszlán«-jának nevezte, haza védőjének.

Ha pedig szomorú hírt vett, nyomban vigasztalta, akár költött dologgal is megnyugtatta, tovább bátorította.

És a gyermekeiről? ... Nem feledkezett meg róluk sem az édes anya. Ott voltak mellette szüntelen. Derék tanítót fogadott melléjük, s maga gondozta el esténkint, nem bízta idegen kézre, pedig fejedelem-asszony volt, száz kéz állott minden perczen rendelkezésére.

Kimondhatatlanul szerette mind a kettőt.

Elnézte játékaik közben, mesélt nekik, dicsérte őket, ha jót cselekedtek, feddésre sohasem adtak okot. Olyan jóságos anyát, mint a minő ő volt, hogy is tudtak volna megszorítani? ...

A szünetlen való háborúskodás miatt csak rövid időre, nagy ritkán láthatta férje urát. Egyik-másik ünnepre sietett haza Thököly Imre. Ilyenkor nagy

tervekről, fényes álmokról beszélt a feleségének ... a vezért ragadta tüze s nem számolt a hadi szerencsének változandóságával. Ilona hagyta őt, kedvét el nem vette, erős akaratát hitvesi egyetértéssel még inkább izmosította ...

A hadi szerencse változandósága be hamar le-buktatá Thököly Imrét álmai egéből! ...

VIII.

Bécs falai alatt összetörték 1683-ban az óriási török sereget, eszeveszetten futottak hazánkon keresztül, Párkánynál újabb csapást mértek a menekülőkre.

Ezzel kezdődött a fölkelő magyar seregnek is reménye hanyatlása, Thököly bukása.

Hogy mire végezi, nem tudhatta senki, hogy jó vége nem lesz, azt már mindenki érezte. Legkiváltkép pedig Zrínyi Ilona, az aggódó hitves.

Mindennap várta férjének egyik bizalmas embe-rét, a ki hírt hoz róla a bécsi, párkányi csatavesztés után. Szerette volna, ha maga mellett tudja a munkácsi sásfészekben, mely bőven el volt látva hadiszerral, vitézlő őrséggel. Ott daczolhat akár évekig is, míg hirtelen változás fölemeli újra, s szíve szerint való békével végződik a kimerítő háború.

Félelmes, zavaros, ellentmondó hírek szállongának szerte az országban; a fölkelőket kimondhatatlan csü-ggetegség fogta el, mint baljóslatú gonosz igézet:

— Vége mindennek, győztek a császáriak! Úrrá lesz a labancz, bujdoss szegény kurucz! Erdők renge-tegje lesz az otthonod, félned kell minden falevélnek a rezegésétől ...

— Thököly kiszaladt Moldovába! ... Talpig vasba verve vitette a szultán Sztambulba! ... Fejét véte az álnok nagyváradi basa ...

Munkács várának az asszonyát száz gond emészette, mert jó nem nézett ki, bármelyik hírnek is ad hitelt. Az ő édes urát nyilván veszedelem fenyegeti.

Sietett volna édes örömet hozzá, de el nem hagyhatta két gyámol nélkül való gyermekét, meg a biztos várat, hová Thökölyt mindennap meg-megújuló, el-elenyésző reménységgel várta.

Végre megtudta a dolgok igaz állapotát.

Hírt vett a férjétől. Haj szomorú hír volt ...

Thököly Imre a török császár rabja. Elfogták, mert bűnéül tudták be neki is a nagy csatavesztést; elvitték Sztambulba, hogy szem előtt legyen. De azért Ilona kétségbe ne essék, ezt izente férje.

A pogány török elméje hamar megváltozik, dolga sem olyan rossz, van neki még barátja a szultán udvarában, s mihamar sereggel tér vissza Magyarországba. Legyen gondja azért, hogy Munkács várát megvédje, mert a császáriak ez idő szerint folytatni fogják a háborút, s nem kímélik sehol a Thököly birtokát.

Más asszonyt ily hírre elhagy a lélek, reszketve várja a dolgok fejleményét, könyörgő levelek Írásán buzgólkodik, s hebehurgya elmével odabékél a győző kezéhez; jóindulatát esdi; ... de Thököly Imre felesége nem volt közönséges asszony.

Hivatta Radics uramat, a vár kapitányát és így szólott hozzá:

— Illendő megtudnia kegyelmednek, Radics uram, hogy a fejedelem ránk bízta a várat. Emberséges ember hű marad urához, kegyelmedben nem fogunk csalódni, azért olybá vegye ezen én szavaimat, mintha a

fejedelem ő kegyelmessége mondaná: Munkácsot meg kell tartanunk. Ha miben fogyatkozást látna, puska-porban, fegyverben, őrségben, arról ma délután tegyen nekünk sürgősen jelentést; magtárunkba hordasson gabonát, a pinczében nincsen szűki az itlnak; kincses házunk tele, s kijár ezentúl is, a mint eddig kijárt, a zsold minden legénynek. Nincsen okunk elcsüggedésre, kegyelmed ellássa, hogy megmaradjon az őrség bizodalma ebben, a mi erősségünkben.

— Kegyelmes nagyasszony, — felelé Radics — igaz beszédű voltam minden időben, az maradok ezután is. Rajtam nem fog múlni, hogy teljesedjék a fejedelem akaratja.

Zrínyi Ilona nem áltatta magát hiú reménységgel, mint Thököly Imre, biztosan látta a jövendőt maga előtt, tudta, hogy gyermekei érdekében, a maga biztonsága szempontjából is okosabban cselekednék, ha oda járulna a császár trónja elé s azt mondaná alázatosan:

— Férjem vétkében nincsen részem, árváim nevében felséges uramhoz folyamodom, legyen megvédője a gyámoltalanoknak.

Zrínyi Ilona nemcsak anyának volt hűséges és igaz, hanem hitvestársnak is. A törökben nem bízott soha, nem bízhatott most sem, de szíve egész melegével szerette férje urát az ő mértéken fölül való nyomorúságában. Szentnek tartotta parancsát és készülődött az ellenállásra.

Komoly, nagy munka volt ez, asszony-szeszély bizony nem lett volna elég, hogy egy hétig, két hétig kiállja az ostrom félelmetes voltát, azután békesség és biztonság reményében megadja magát.

Bízott a jóságos Istenben, s ha mi ereje volt a megpróbáltatás napjaiban, ennek az ő buzgó hitének

köszönhette, aminthogy az egész korszak Istenhez fordult a megaláztatás fájdmában, s nála keresett vigasztalást a földi dolgoknak siralmi között.

A fölkelő-sereg bujdosó kurucz-csapatokká tördelőzött; a harczi tároгатót busongó nóta váltotta föl; fényes vitézekből lettek rövid idő múlva rongyos szegénylegények, a kik várva-várták Thököly Imrének visszatérését nagy Törökországból.

Várták, de hiába.

A császári sereg rendre elfoglalta Kassától Munkácsig, Tokajtól Váradig a Thököly várait, s került végezetül Munkácsra a sor.

Caprara tábornokra bízták ezt a föladatot. Nem lesz nehéz dolog, mert asszonykézre bízta Thököly; egy-két haragos ágyúnak morgása úgy megfélemlíti, hogy nyomban császár kezére adja a büszke sásfészket.

Be is izent nagy jóakarattal Caprara a vár aszonyához:

— A császár nevében tisztelettel kéri Caprara tábornok, hogy vessen számot a változhatatlan sorssal, gondolja meg a rebellis vezér jelen állapotát, gyermekei jövő sorsát, bízzék a császárnak atyai jóindulatában, s ne vakmerősködjék a császár diadalmas seregének ellenében, mert ha makacsságból meg nem nyitja szép szerével a vár kapuját, nem számíthat később gráciára még azok előtt sem, kik szomorú sorsát most szájalommal mérlegelik.

Tisztességes úri ember volt Caprara, felelt is neki becsülettel Thököly Imréné:

— Tisztesség, becsület adassék Caprara császári tábornoknak! Fejedelemné jól tudja, minő szándékkal és nagy jóakarattal volt irányában mindig; de Munkács várát neki föl nem adja sem szép szóra, sem

fenyegetésre. Isten kezébe ajánlotta sorsát, a várat megvédi, bármi legyen annak későbben a következménye.

Így hát vége szakadt a békességes szándékú üzenetváltásnak.

Caprara megcsóválta a fejét:

— Furcsa ez a nemzet! Ha a férfiakkal nem boldogul a császár ő felsége, azt még csak megértem, de az asszonyokra is reá ragadt a magyar-nyavalya. Kemény nyak, bátor szív! ...

Másnap töretni kezdette a vár falait.

Az ostromló ágyúk bömbölni kezdenek, és jó Caprara uram csak leste, mind leste tizennégyed napig mindennap csak várta, hogy a fehér zászlót kitűzeti a fejedelemasszony a bástya ormára.

A fehér zászló elmaradott, de annál pontosabban jött a várbeli ágyúknak komor felelete, és nem egy golyó tett kárt az ostromlókban.

Zrínyi Ilona a mellett maradt, a mit elhatározott volt: védi Munkács várát körömszakadtáig.

Radics András uram volt a vár kapitánya, de az őrség lelke a fejedelemasszony. Nem zárkózott vala a fejedelmi palota egyik teremébe gyermekeivel, hogy naphosszat imádkozzék Isten különös kegyelméért, hanem ott járt-kelt napközben az őrség között; a bátrat dicsérte, a csüggedezőt fölbátorította, kiben holmi kárt tett a pattogó német gránát szilánkjá, azt gondja alá vette, s a megsebesültek áldották a nevét; balzsam volt egy-egy jóságos szava, ír a keze érintése.

Hetek, hónapok teltek el. Hol szünetelt, hol megújult az ostrom. Caprarától várták Bécsben az örvendetes hírt, hogy a fölkelőknek utolsó vára is elesett — de a hír nem jött.

Letenyey Mihály uram, a Thököly szolgája, azóta már harmadszor járta meg a veszedelmes utat Konstantinápolytól Munkácsig és vissza; levelet vitt és levelet hozott.

Így tudta meg Ilona, hogy a török szultán elméje hirtelen megváltozott, szabadon eresztette Thökölyt, sőt a szavára is nagyon hallgat. Az udvarheli főbb agák biztatják, hogy mihamar sereget bíznak a kezére, s újra szemben állhat a császáriakkal.

Oh milyen örömmel olvasta ezt a levelet a dicső fejedelemasszony.

Ezt felelte reá:

— »Tettem kegyelmednek levelét lelki nagy örömmel. A mit bizton vártam Isten segedelmétől, hitem megerősítésére tehát bekövetkezék, te kegyelmed szívem uram ismét szabad. Az én Istenem ne adja azt énnekem érnem, hogy én az én édes uram nélkül akárminemű bátorságos várban vagy helyben megmaradásomat lelhetném. Én azt nem kívánom; hanem vagy élet vagy halál: semminemű félelem, sem nyomorúság engemet kegyelmedtől el nem rekeszt. Csak éppen kegyelmed el ne hagyjon, én ha gyalog is, kész vagyok elmenni valahun hallom kegyelmedet lenni. Vajki nagy dolog volt minden időben az igaz szeretet! És így, édes szívem uram, ha jól leszen dolgunk, együtt vigadjunk; ha pedig akárminemű ellenkező dolgunk leszen, egymást vigasztaljuk és együtt legyünk; mint Isten akarja, együtt viseljük a keresztet. Vajki jó az Isten, rosszból is jót ad, és a mi rossznak és nehéznek látszik, jónkra fordítja. És, ha most ellenkező dolgokkal Isten próbál is bennünket: ha jót veszünk tőle, miért ne vehetnénk azt is, a mi nekünk ellenkezőnek látszik is lenni? Szabad az

Isten királyokkal és minden alkotmányokkal. Bizony nemsokára megvizasztal az Isten mindnyájunkat az áldott békességgel!« ...

Csakhogy az az áldott békesség késett ... bizony elkésett.

IX.

Harmadfél évig tartott Munkács várának ostroma.

Ehhez hasonló szégyen még nem érte a császári sereget, s nagyobb dicsőség sem jutott ki magyar nő osztályrészéül, mint a Zrínyi Ilonáé volt.

Ez alatt nagy dolgok történtek hazánkban. A török megmozdult megint, hogy Budát megtartsa a császári ostromló sereg ellenében, de letűnt már végképen szerencsájének a csillaga, Budát visszafoglalták a töröktől.

Sajátságos érzés töltötte el e hírre Munkács várának hőslélkű asszonyát.

Szeretett volna örvideni, szívből örvideni, mint minden jó magyar nő, mint a törökgyűlölő Zrínyiek unokája — és még sem örvidhetett, mert a törökök vesztése véstjósuló volt Thököly Imrére nézve, ő pedig igaz, hűségés hitvestársa volt az egykori fölkelő vezérnek.

Örvidve monda el gyermekeinek, a szíve pedig sírt, keservesen sírt, mert az a szép remény, hogy mi hamar meglátja bujdosó urát, elenyészett ismét.

Latolgatta: vájjon mi lesz a jövendő? A győzelmes császári sereg visszatér újra, Munkács ellen feni a kardját, ímhol két év alatt magára haragította az udvart; csorbát ütött, még pedig nagyot, a császári

sereg féltett becsületén, hitvese Thököly Imrének, leánya a néhai rebellis Zrínyi Péternek, anyja a gyanús hírből állott Rákóczy Ferencz gyermekeinek ... Vajjon mi várhat reá? ... Vérpad? ... Nem fél tőle, csak az ő édes árváit ne sújtsa a büntetés, hiszen ártatlanok a gyermekek az apák és anyák bűnében? ...

Szomorú, kétségbeejtő a kilátás! ...

A feszület előtt omlott térdre és imádkozott:

— Mindenható Isten, a te védő kezed legyen én paizsom, mert hogy mennyi szenvedés sújt, csak te ítélheted meg jószágos, bölcs Atyám! Gyenge szolgálóleányod együgyű esdeklése előtt ne dugd be füledet, alázatos lélekkel kiáltok fel hozzád a mélységből ... Adj erőt az anyának, óh adj erőt a hitvesnek! ...

Munkács szikla-alapja nem volt oly erős, mint Ilonának Istenben vetett hite.

Folyt tovább az ostrom.

Egyik nap így szólott Radics András uram a vár asszonyához:

— Gonosz nyelv űzi játékát, kegyelmes asszonyom. Beszélik a legények, hogy mi hamar megváltozik a dolgok állása Munkács várában is. Kisebber szabják a sütők a cipót, a verdung bornak is híja van, a császáriak fölös puskaporral lődözgetnek.

— Ne adjon az ilyen beszédekre, Radics uram Eddig megsegített az Isten, ezután sem hagy el. A legények kapják meg tisztességesen mindazt, a mi nekik jár.

— Iszen, nagyasszonyom, megkapnák azok, ha kaphatnák, de ...

— Mit akar mondani?

— Szükiben vagyunk egyetmásnak.

— Szerezni kell minden áron. Pénzzé teszszük minden drágaságunkat.

— Abba majd Karaffa is beleszól. Erősen körülvette Munkácsot. Meg akarja mutatni a császárnak, hogy ő nem olyan lány ember, mint Caprara volt.

— Ismerjük derék híréből, de nem félünk tőle ... Vagy Radics uram megadásra gondol? ...

A fejedelemasszony átható szemével reá nézett a várnagyra.

A barna ábrázatú, kemény vonású várkapitány hallgatott.

— Veszélyben fog Munkács? ... Feleljen kegyelmed nekünk, parancsolom!

— Isten annak a megmondhatója! Húzzuk, a meddig húzhatjuk, de ...

— Jól van, eleget tudok. Tegye meg kegyelmed a kötelességét, mire esküvel esküdött, tegyék meg a többiek is; a fejedelem ő kegyelmessége tudja: hányadán állunk, ő sem feledkezik meg rólunk.

— A fejedelem ő kegyelmességének, azt tartom, elég a maga baja — szóm zokon ne essék, de tőle segítséget hiába várnánk jelen megnyomorodott állapotunkban.

A hősl elkü asszony sejtette előre, hogy a vár ostromának jó vége nem lehet, de hogy ilyen hamar álljon be a válság, azt még sem gondolta. Bántotta őt mélyen, hogy éppen Karaffa az ostromló sereg vezére; Karaffa, ez a gőgös, durva tábornok, kinek veszett hírét országszerte ismerik.

— Utolsó szál emberig védni fogom! ... buzdult föl, de aztán újra megszállottá a csüggetegség ...

Fiacskája jött be.

— Édes anyám, miért nem mosolyogsz reám?
— kérdé átölelve térdét.

— Kis fiam, te csak mosolyogj, de anyádnak
nincs most kedve a mosolyra.

— Fáj a szíved apám uramért?

— Érte is, másért is, mert van a kiket nagyon
szeretek.

— Minket szeretsz, úgy-e, Juliánkát és enge-
met? ... Mi is nagyon szeretünk tégedet. Minap azt
mondotta Juliánka, hogy ő tud már csipkét verni, s
ha te szegény volnál, ő dolgozna érted; én pedig azt
mondtam, hogyha édes anyánkat valaki megbántaná,
én megölném ...

— Jók vagytok mind a ketten, s én áldom az
Istent!

Lehajolt a kis fiúhoz, ölelte, csókolta s titkon
elmorzsolt egy könyet, mely fölkéreződött a szegény
anyai szívből.

Álmatlan éj borult a szegény anyára, nem egy-
szer, de sokszor; gyötrő gonddal kezdte, tépelő'désen
végezte, s midőn férjétől hírt sehogy sem kapott, s a
várban az ínség napról-napra csak nőtt: egyebet nem
tehetett, mint föladta a várat.

Mikor aláírta a kapitulációról szóló szerződést,
melyben elismerte, hogy Munkács a császáré, hogy
Thököly javait elkobozzák, hogy neki édes jó urával
a császár engedelme nélkül találkoznia sem szabad, s
hogy az árvák javait nem bánthatja senki: az erős-
lelkű asszony sírt.

Ezzel kezdődött a szerencsétlenségnek hosszú
láncolata.

X.

A császár parancsa szerint Zrínyi Ilonának gyermekeivel együtt Bécsbe kellett költöznie, onnan császár engedelmével nélkül nem volt szabad eltávoznia, más szóval annyit jelentett ez, hogy Thököly Imre feleségét a császár-városba kell kísérni, ott fogságban kell tartani.

Míg a hosszú utat megtették Munkácstól Bécsig, volt elég ideje, hogy gondolkozzék sorsa fölött.

Mellette voltak még gyermekei, látta őket, gyönyörködött arcukban, áltatta őket, hogy legyenek jó reménységgel, mert Bécsben is, mindenütt a világon együtt maradnak ők, nincs földi hatalom, mely az édes anyától elszakítsa gyermekeit.

— Nem szeretem Bécset, édes anyám — monda komoly arccal a tíz éves Ferkó. Arra tanított Badingyi bácsi, hogy sok rossz érte Magyarországot Bécsből. Nagypát is Bécsben a porosz —

— Csitt fiam! ... Ha majd egyedül maradunk, akkor bátran szólhatsz, de látod, idegen emberek vesznek körül, ajakadra vigyázz, ne bízzál mindenkiben, csak a kit megszeretsz igaz szíved szerint.

— Ezeket én sohasem szeretem meg — monda lángoló arccal és villogó szemekkel a gyermek.

A hintó lassan kapaszkodott föl a dévény-újfalusi országúton, ha majd völgynek lefelé veszi útját, s mind távolabb vész el a dévényi vár a ködben hátuk megett — — — vissza kell nézniök, hogy búcsút vegyenek a magyar hazától.

Az anya keble olyan szorongatott, szólani nem

tud, könyezni nem akar. Valakire gondol, ki szintén idegen hazában bujdosik, idegen arcot lát maga körül folyton, s nem hall szerető szót immár évek óta...

Az országúton szembe velők jön egy vak koldus darócz rongyban, tapogat ügyefogyottan botjával, föl-fölemeli a fejét, mintha nézni akarná, hogy milyen magasan áll a nap ... pedig nem lát semmit.

Ilona megállítja a hintót, pénzt vesz ki tarso-lyából, oda küldi a vaknak, az pedig áldja őt:

— Áldott legyen minden lépésed! ...

Szegény vak nem tudja, hogy minden lépése, melyet előre tesz a fejedelemasszony, nem áldott, hanem átkozott ...

Bécs kapujánál csürhe, csúfondáros nép fogadja. Röhögnek a czédák, mert fura és szokatlan látvány az, midőn a hírhedt rebellis fejedelem feleségét hozzák.

Olcso utczai vicczek teremnek, a hálás közönség módfelett mulat e vicczeken, a dicső asszony föl sem veszi őket. Kicsiny ez a megaláztatás az ő nagy fáj-dalmához képest.

Megállanak egy komor épület előtt. Ott szállá-solják be a fejedelemasszonyt — az augusztinus bará-tok kolostorában.

... Hadd legyen közel az Istenhez! ...

A golgothai útnak szomorú vége nem ez lesz.

Kollonics kardinális rendelkezett így. Immár ezzel a főpapi emberrel lesz gyakortébb találkozásuk, mert a császár őt nevezte ki a rebellis árvák mindenható gyámjává.

Mikor a kolostor egyik czellájában elhelyezked-tek, s magukra maradtak hárman, megfogta Ilona a két gyermek kezét s reszkető szavakkal így szólott hozzájuk:

— Mi most idegen földön vagyunk, a kik körülvesznek, nem értik meg szavunkat, nem értik meg érzelmeinket, ne lássák fájdalmunkat, hogy ujjal mutogassanak reánk, mondván: a magyar vezérnek lágy-szívű felesége és reszkető, félénk gyermekei vannak. Adjon nekem és nektek a jó Isten erőt, hogy e nehéz sorsot el tudjuk viselni!

— Én nem fogok sírni, csak magát lássam mindig, áldott édes anyám! — monda sápadt arcczal, komoly hangon a fiú. Nem fogom szeretni ezeket az embereket, senkit ... senkit, csak —

Belépett egy szerzetes, jelentette latinul, hogy ő eminenciája, a kardinális jön, a fejedelemasszony legyen készen fogadására.

Zrínyi Ilona, a férfias lelkű nő, e pillanatban érezte, hogy szíve lázasan dobog, mintha valami babonás sejtelem szállottá volna meg, hogy ez a látogatás dönt a sorsa fölött, s hogy az a főpap jót neki nem mondhat.

Szikár, magas, rideg arcú pap lépett be. Ferkó ösztönszerűleg közelebb húzódott édes anyjához, s úgy nézett az idegenre daczosan.

— A császár ő felségének legkegyelmesebb parancsa értelmében Thököly Imre rebellis alattvaló mostoha-gyermekeinek gyámja vagyok. Azért jöttem, hogy tudtára adjam kívánságomat a gyermekek anyjának. Keresztényi alázatossággal fogadja a legkegyelmesebb császár atyai intézkedését.

— Eminenciád a császár nevében szól — felelé Zrínyi Ilona, s mi alávetjük magunkat az ő hatalmának, íme itt vagyunk mind a hárman. Egy kérésem volna, hadd maradjunk továbbra is itt együtt, egyebekben pedig sorsunkat a jó Isten kezébe ajánljuk.

— Erre vonatkozólag is megtudja határozatunkat — felelé kitérőleg a bíboros főpap, — bölcs és okos a császár ő felségének szándéka, háladatos szívvel fogadják, mert a jó kereszténynek alázatosság a legfőbb ékessége. A magyarok elméje nyugtalan, sokat háborgott, majd meg fog pihenni, meg kell pihennie ...

— A gyermekeimet —

— Még nem végeztem be, a mit mondani akartam — vágott közbe Kollonics. — Asszonyom, önnek alkalmas lesz ez a csendes kolostor, hogy visszatérjen Istenhez, s megbánja szívből azt, hogy hitestársává lett az eretnek Thököly Imrének —

— Eminenciád visszaél a császár nevével! — monda méltósággal fölegyenesedve — ha jól megértettem előbbi szavait, Ő felsége csak a gyermekek gyámjává nevezte ki, s én gyermek nem vagyok!

— A bíboros főpap ajkába harapott.

— A gyermekek készüljenek, holnap elviszem őket a császárhoz — folytatta száraz hangon.

— De visszahozza eminenciád? ... kérdé elszoruló szívvel az anya.

Kollonics összeráncolta a szemöldökét s kelletlen hangon felelt:

— Azt cselekszem, a mit cselekednem kell.

— Ne törje meg az anya szívét, eminenciád, mondja, hogy visszahozza őket!

Kollonics nem felelt egy ideig, kémlelve nézte a fiúcskát, a ki nem mozdult helyéből, arcza pedig azt látszott kifejezni, hogy Ő nem hagyja el az édes anyját.

— Jer fiú! — szólott nyers, parancsoló hangon.

— Nem megyek! — felelé határozottan a fiúcska.

— Rossz nevelés gyümölcse az engedetlenség ...

nem a te hibád ... Majd megtanulod idővel, hogy mi az engedelmesség.

— Eredj, fiam, — szólott szelíden az édes anya, újra visszajössz hozzám, eredj! ... Ne mutass daczoságot, légy az én jó, engedelmes fiam.

Magyarul mondotta ezeket az anya, s a fiú engedelmeskedett.

A két árvát magával vitte Kollonic bíbornok. Ilona egyedül maradt a kolostor czellájában.

Soha ilyen elhagyatottnak nem érezte magát.

Mit várhat ő Kollonicstól, a ki gyűlölte szíve mélyéből a magyarokat, s nem látott benne egyebet, mint a protestáns Thökölynek feleségét ... a protestáns, a rebellis Thökölynek feleségét, a ki méltán magára zúditotta a felséges császár haragját! ... A rideg főpap hogyan érthetné meg az édes anya fájdalmát, a kit a sors elszakított férjétől, el hazájától ... a kinek nincs e siralomvölgyében egyéb vigasztalása gyermekeinél ...

Megengedheti-e Isten, hogy gyermekeitől megfoszszák? ... Nem ... Nem! Isten igazságos és irgalmas ...

Órák múltak el.

Szíve megdobbant, ha a kolostor vastag falain át egy-egy kocsi-zörgést hallott ... ha a kolostor csengője szólalt meg, s léptek csoszogása hallatszék a kockaköves folyosón.

A kívülről jövő kocsik zöreje elveszett a távolban, czellája ajtaja előtt nem állott meg senki ... Az este pedig reá borult a nagy császárvárosra, a vasrostélyos ablakon át nem szűrődött többé világoosság.

— Hol maradnak? ... Hol maradhatnak? ... Elrabolta tőlem az én jó gyermekeimet? ... Csitt!

Mintha csengetnének ... Igen ... igen, hallom a portás fapapucsának kopogását ... Ok jönnek ...

Szaladt az ajtóhoz, kiment a folyosóra, hogy hamarabb lássa meg őket ...

Csalódott.

Egy ős augusztinus barát jött haza, letérdelt a falra festett szent képek előtt, csendesen morzsolta imáját, s az egyik czellába bement ...

A kétségbeesett anya sietett a gvardiánhoz, panaszt tett nála, hogy gyermekei még nem tértek vissza.

A gvardián nyájasan beszélt vele:

— A főmagasságú bíboros-érsek ő eminenciája nem adhat számot tetteiről az augusztinus kolostor gvardiánjának. Ha azt mondta, hogy visszaküldi a gyermekeket, legyen türelemmel a fejedelemasszony, bizonyára vissza fogja küldeni.

Iszonyatos éj várt Zrínyi Ilonára.

Az útszéli cigány, ki tél víz idején dideregve vonja meg magát hitvány sár kunyhójában, s reá rakja avatag rongyait a tekenőben alvó félmeztelen gyermekre ... százszorta boldogabb volt nála, mert hallhatta a kis poronty szuszogását, fölsíró szavára mellette termett.

Ő pedig ott virradt meg az asztalnál ... a könyei kiapadtak.

XI.

Másnap megtudta, hogy mi történt. Kollonics elküldötte Ferkót anyjához, hogy — búcsút vegyen tőle.

Júliánkat az Orsolyák kolostorába adta be Kollonics, a fiút pedig nem a császárhoz, hanem a maga

palotájába vitette. Eleinte az volt a szándéka, hogy többé vissza sem ereszti anyjához, mire való volna az érzékenykedés, de mikor látta a fiúnak sajtáságos viselkedését, türelmetlenségét, hallotta keserves zokogását, beleegyezett, hogy vigyék vissza másnap, s adjanak módot rá, hogy anyját ölelje meg, úgy sem fogja egyhamar látni ... talán soha többé nem fogja meglátni.

— Ezt a rebellis magyar úrfit meg kell puhítani, más országba küldöm, reá bízom a neuhausi jezsuita atyákra, ott majd egynéhány év alatt elfelejti a magyar szót, kivesz szívéből a hírhedt magyar fajszeretetet, s nem kell majdan félni az ő izgága elméjétől ...

Ez volt Kollonicsnak szándéka Rákóczy Ferenczcel.

Hogy célját érte-e vagy nem, arra megfelel a magyar história.

Búcsúvenni jött tehát anyjához a szomorú gyermek.

Most kérté csak igazán az Istent, hogy erősítse meg szívét, mert ha valaha, úgy most volt rá szüksége. Példát kell mutatni a kesergő gyermeknek, hogy az idegen földön méltó legyen ősei emlékéhez.

Bölcsen és mélységes anyai szeretettel szólott hozzá, szívére vonta fejét, simogatta nyílt, okos homlokát:

— Egynémely időre válunk el egymástól, édes jó gyermekem, a császár így parancsolja, nekünk pedig engedelmeskednünk kell. Mindent elkövetek, hogy minél előbb megláthassalak. Hallgass reám, fiam, véd szívedbe szavaimat, s úgy legyen előtted drága mindenha jó anyád emléke, a mint megfogadod tanácsaimat.

Ilona ajkai reszkettek. Isten, a mindentudó tudhatta csak, minő hősi erőre volt szüksége, hogy beszélni tudjon ebben a nehéz órában.

— Tanulj, mert tudásra szükséged lesz, de egyet ne tanulj meg soha: elfelejteni hazádat, megtagadni nemzetedet. Magyar ember volt édes apád, a magyar szabadságért küzdött második apád, és testestül-lelkestül magyar asszony a te édes anyád. Akárhogy csúfolják, becsméreljék előtted a te nemzetedet, hallgasd meg, ne hidd el, s meg ne fogyatkozzék a szíved a te hazád és nemzeted iránt való szeretetében. Nem ezek között fogsz te élni, a kik ellenségei hazádnak, majdan visszakerülsz magyar véreid közé, s azok benned, Rákóczy-fiúban, meg ne csalatkozzanak. A mi fáj, rejtse a szívedbe, óvakodjál a hízog emberektől, s imádságodban fordulj a jó Istenhez és emlékezzél ... emlékezzél meg édes anyádról is ...

Több szót nem tudott már a föld semmi hatalma kisajtolni az összeszoruló anyai kebelből.

Megáldotta fiát, és mikor utána becsukódott az ajtó, összerogyott szegény, mint a holtrasebzett galamb.

... A kolostor templomában egy jámbor atyát temettek ekkor s fölhangzott a szomorú dal:

— In paradiso inducant te angeli ...

Szomorú szavak s mégis találók ... Ilona is csak ott találkozott újra a fiával.

XII.

Évek teltek el.

Az anyának sok kérésére megengedték, hogy az augusztinusok kolostorából átköltözhessenek abba a zár-dába, a hol leányát nevelték. Legalább egy fedél alatt lehetett vele s láthatta gyakrabban.

Fiáról ritkán hallott hírt, férjéről, a szerencsétlen Thököly Imréről, még ritkábban.

Fejedelelnői méltósággal türte sorsát. A kik környezetében voltak, bámulták lelke finomságát, szíve jóságát; a Bécsben élő magyar urak is eljártak hol felsőbb engedelemmel, hol titokban udvarlására, tőlük tudott meg egyet-mást a hazai állapotokról;

Julianának is eldőlt a sorsa. Aspermont gróf, egy derék tábornok, szerette meg, s kezét kérte az anyától. Ilona sokkal jobban szerette leányát, hogysem akadályt akart volna gördíteni boldogságának útjába.

Leánya sem idegenkedett a daliás lovagtól, no meg ez a házasság idővel a Csehországban nevelkedő fiú sorsára is előnyösnek ígérkezett; az anya tehát a maga részéről beleegyezett, de férjével is kívánta tudatni, az ő beleegyezését is ki akarta eszközölni.

Megengedték, hogy levelet válthasson Thökölyvel.

Egyébként az évekig hallgató kurucz vezér mostanság újra föltűnt. Ugyancsak érdeklődtek iránta még Bécsben is, mert Erdélyországot egy csapással kézrekerítette s a híres zernyesti csatában elfogta Heiszler és Dória császári főtiszteket.

Ezeket akarták tőle minden áron kiváltani. Alkudoztak vele s megengedték, hogy Zrínyi Ilona is írhasson férjének.

A szerető hitves gyöngédsége, hűsége, jósága irattá vele hosszú évek multán ezt a levelet. Mint a szerelmes leányka, olyan epedve várta reá a választ; hadd lássa újra kezevonását, annak az erős kéznek a vonását, mely Bécsset ismét remegni tanítja ...

Amiképen írta vala neki Munkácsból ez előtt öt esztendővel, most is vágyakozik hozzá. Leánya hadd legyen boldog azzal, kit szíve választott, de ő hozzájuk

nem megy úri kényelemre, neki egyéb vágya nincsen, mint az, hogy minél előbb hős urát láthassa szemtől-szemben, s vele oszthassa meg a jót és a rosszat.

Thököly válasza sem késett sokáig.

— Édes feleségem, a minémű sok nyomorúság szakadt reám ez utóbbi öt esztendő alatt, bizonyára hírből hallhattad. Adtam volna hírt sorsom legutóbbi fordulásáról, de engemet a török, tégedet a német tartott tisztes rabságban. A minémű hirtelen való változásai vágnak a sorsnak, kijutott nekem mindenikből. Nem panaszkép mondom: sanyarogtam eleget, meg is alázkodtam, az átkozott köszvény is nyomorgat, a kit a hosszas táborozások alatt szereztem. Hanem elég a keserűségből. Újfent fölülkerekedtem, haliad eddig, hogy Erdély ország fejedelmévé deklarált a keresztényszigeti gyűlésen; nyilvánvaló, hogy sokáig nem tart ez az állapotom sem, de egynémely hasznát mégis akarom látni. Heiszler és Dória uraimékat többre tartom, mint az erdélyországi pünkösdi királyságot, mert őket előbb ki nem adom, ha csak téged, drága szívem asszonyom, ki nem eresztenek a bécsi kalitkából. Ezt szabtam kondícióul s ettől mindhalálig el nem állok ...

Reszketett a hű asszony szíve édes boldogságtól, mikor ezt olvasta.

— Hogy Juliánka Aspermont uramat választotta, hát arról sem te nem tehetsz, sem ő maga nem tehet. Boldoguljon egyik a másikkal, a mint Isten rendelte.

A fejedelemasszonyt ez a levél a jövőre nézve megnyugtatta.

Egyébre nem tudott gondolni, mint arra, hogy Isten meg adja érne azt a napot, mikor Bécsből elindulhat, újra megláthatja Magyarországot, és urához siet ...

Ha szárnyai volnának, most hozzá repülne, ott maradna nála, soha el nem hagyná.

Juliánkát reá bízta a becsületes Aspermontra, fiáért naponta imádkozik, a férjét, a régóta nem látott, a betegségben sínylődőt pedig látnia ... szeretnie kell nagyon ... nagyon.

XIII.

Vége volt a bécsi raboskodásnak. Thököly föl-tételeit elfogadták, pedig úgy beszéltek a császárvárosban, hogy nagy árát szabta Heiszler generálisnak, meg Dória őrnagynak.

Tudtára adaték a fejedelemasszonynak, hogy a kassai császári kamaránál letétbe helyezett ékszereit, klenódiumait átveheti, ötvenezer forintok adatván egyéb ingóságaiért — és mehet Bécsből oda, a hova akar, többé nincs kötve a császárvároshoz.

Nyitva állott előtte az Aspermont-palota, hol szerető leánya tárt karokkal várta, de csak búcsúzni ment el oda, valahol valaki hosszú évek óta várakozik reá, ahhoz kell sietnie.

Nem bohóság-e fölcserélni a nyugodt életet a száműzetés kenyérével? Hiszen Thököly uram erdélyi fejedelemsége rövid néhány hónapig tartó játéka volt a változó szerencsének. A sors kerekének küllőibe gyarló emberi kézzel bele nem kapaszkodhatott, mert elsodorja az a legerősebbet is.

A poszerolczai sánctáborban vesztegel mostanság; Erdélyből kiszorította őt badeni Lajos gróf, hiszen a török-tatár had, melynek élére a török porta állította, kicsiny, gyűlevész had volt, még az ő ügyes hadvezérei talentuma sem tudott lelket önteni beléje.

Kedvetlen, reménye vesztett volt Thököly Imre. Kínnaal teltek a napok, a reggel nem kecsegtette új reménységgel, az este nem hozott nyugodalmat eltörődött testére, lelkére. Még csak egyet várt — a feleségét.

Nagyralató tervek nem bolygatták lelkét, az egyedülvalóság bántotta, örömtelen egén az ő életének egy árva csillag sem tündökölt. Nem reménységre, hanem vigasztalóra volt szegénynek szüksége.

Zrínyi Ilona ez alatt visszatért hazájába.

Szívesen fogadták, a hol megszállott, mert a magyar vendégszeretet még a legridegebb napokban sem halt ki ebből a nemzetből, de vajmi sok keserűség szólott ki beszédeikből.

Tövel-hegygyel össze az ország állapota; ki vagyona pusztulásán, ki a felvidéki Karaffa-gonoszságon búsult; egyik átkozta a török barátságot, másik a német segítséget monda áldatlannak.

Kemény tél fagya járatlanná tette a felvidéki utakat, rengeteg sok hó hullott, lassan haladhatott előre Ilona; mikor Kassára ért, a császári kamara hivatalnokaival gyűlt meg a baja. Vették is, nem is Bécsből a parancsot, ímmel-ámmal intézkedtek, a klenódiumok, míg annyi hivatalos kézen átmentek, bizony megapadtak; az ötvenezer forint kiadását, bármint szorgalmazta, újabb meg újabb kitalált ürügyekkel késleltették.

— Ezt a tenger summát hogy is adhatnák kezére a rebellis Thököly feleségének, a ki odaviszi urához, s támad ebből még nagyobb galiba.

Szegény fejedelemasszony megmozgatott mindent, ezer felé írta instáncziás leveleit, bizonyítgatta, hogy nem alamizsnát kér, hanem igaz jussát.

Bizony nem használt az sokat.

Elmúlt már a tél is, a fagyot hirtelen olvadás váltotta fel, megdagadtak mindenfelé a folyók, patakok, s újabb akadályul szolgáltak a hitveséhez igyekvő fejedelemasszonynak.

Neki már nem volt maradása. A mennyit kaphatott, azt magához vette, s eljutott szerencsésen Szolnokig. Ott meg útját állta egyfelől a Zagyva, másfelől a Tisza.

De csak neki vágott, a nyomorult kompra reá bízta életét, s folytatta tovább az útját.

Ha kérdezték, hova siet oly nagyon, felelé:

— Valaki immár hetedik éve vár reám, én is annyi idő óta várok reá; ingyen se tartóztassanak, mert nem maradhatok.

És a viszontlátás óh be szomorú volt, óh be örvedetes!

Ilona egy életerős, büszke, szép férfiútól búcsúzott el ez előtt hét évvel Munkács várában, s a kit viszontlátott a poszerolczai nyomorúságos palánk-táborban, beteges, sárga arczú, megtört férfiú volt.

— Én édes, drága jó uram! ... — milyen mélységes hitvesi szeretettel zokogta, mikor a kebelére borult.

— Itt vagy, ... csakhogy itt vagy ... — és a kurucz vezér, a kemény szívű Thököly Imre is sírva fakadt, mint egy beteg gyermek, a ki anyját várja ...

— Azt várta, azt ... az ő *édes anyját*.

A felkelők egykori vezére szinte szégyenkezett az ő nagy szegénysége miatt. Asszonyt várt, s mit adhat ennek a fejedelmi nőnek? Hol van a munkácsi vár fénye, gazdagsága, holott sok száz udvari szolga, fényes kíséret várta parancsát, hol a vár kertjében

messze földről hozott ékes virágok, hollandi kényes tulipánok, török rózsák, jázmin-lugasok gyönyörködtették a szemet ...

— Szegény ember vagyok, Ilona — monda komoran, a mint bevezette a vezéri szállásra; török alalmazsnából tengődöm, mint akármelyik földönfutó ...

Talán mégis jobb lett volna, ha ide sem hív-...

— Hallgasson, szívem-uram, mert mindjárt megharagszom! Hát azért húzott ide a lelkem, hogy mindjárt első nap így megkeserítsen. No bizony. Csinálunk mi ebből a bagoly-fészekből tisztos úri lakást. Ezt csak bízza reám, asszonykéz munkája ez.

— Áldott kéz! ...

— Szorítsa hát meg kegyelmed mindjárt, ha olyan áldott, és fogadja meg, hogy többé nem dicsekedik el a szegénységével. Bizony sok királynál gazdagabbak vagyunk mi, mert megtartotta isten szívünkben az igaz szeretetet.

Hamar megváltoztatta a szomorú lak ábrázatát a fejedelemasszony. Hozatott heverő pamlagokat, szőnyeget, asszonyi furfanggal kieszelte a testnek jól eső kényelmet; rendezett lakomákat, tréfált az urával, kedvre derítette a hű kurucz vitézeket is. Mindent, a mi fájhatott urának, asszonyi finom tapintattal eltitkolt, s ha Thökölyt megszállottak a gondok a jövő bizonytalansága miatt, apró-cseprő kérdésekre terelte a gond rémeit, s igaz szíve végtelen jóságával megaranyozta a nyomorúságot.

— Istenem, Istenem! — így fohászokodék föl egy nap Thököly. — Sokat adtál nekem, sokat el is vettél, de a legnagyobb kincsért, mivel megáldottál, ezért a hű lélekért, legyen áldott a te szent neved mindörökké! ...

XIV.

A Munkács várát harmadfél évig hősiezen védő Zrínyi Ilona lelke nagyságát csak most ragyogtatta igazán. Nem tudott erről a világ, nem tették közhírré költők magasztaló dalai, a komoly történet műzsája csak röviden említi meg; pedig gyémánt szikrázása volt az csillagtalán éjben, melegítő pásztortűz a kis otthonban, a szeretet kiapadhatatlan forrásának fölbuzogása.

Kinek a jóságát boldogabb időkben áldották ezerén, a ki a börtön rabjait megvigasztalta titokban, szegény diákoknak meleg hajlékot, eledelt juttatott, árva gyermekeket fölruháztatott: most reá árasztotta szíve egész melegét a szerencsétlen férjre. Akkor szembeszállt az ínséggel, de eszköze volt a jó mód és hatalom; most szembeszállt a sorssal: eszköze pedig nincs egyéb, mint az önföláldozó hűség.

Thököly elcsüggedése akkor hágott tetőpontra, mikor a Skerlet portai főtolmács bujtogatására ellene fölingerült nagyvezér kiadta a parancsot, hogy Thököly mind háznépestül Kis-Ázsiának Bythinia nevű tartományába költözzék. Nikomédia városát jelölte ki tartózkodása helyéül.

Skerlet főtolmácsnak ezért a barátságos szolgálatért a bécsi udvar megfizetett illendően; mert ez a titkos kéz dolgozott szüntelenül a bujdosó kurucz vezér ellen.

Az oroszslántól még akkor is félnek, mikor utolsót vonaglik.

A nagyvezér parancsa mindenkit lesújtott.

Thököly sírva borult Ilona nyakába és keserű fájdalommal kérte:

— Megkövetlek, hitvesem, hogy ezt a csapást is miattam kell viselned ... Lásd, ... lásd, a kucrucz Thököly nem hozott reád egyebet, mint siralmas, pokoli átkot! ... Bocsáss meg!

Ilona szelíden mosolygott, ő még tudott mosolyogni, mikor a vészedzette férfiak is csak sírtak vagy némán, mogorva kétségbeeséssel gondoltak a kis-ázsiai száműzetésre ...

— Nem bocsátók meg, hanem haragszom kegyelmedre szívem-uram, nagyon haragszom, hogy mindenért magát okolja, pedig éppen olyan ártatlan, mint a milyen álnok és szavaszegő a török ... Nem nyomorúságot, csak kvártélyt változtatunk ... Láss a kegyelmed, én már meguntam ezt a szörnyen piszkos fészket, Nikomédia ennél bizonyára nem lesz rosszabb, ha nem jobb ...

Serényen intézkedett, hogy útra fölkészüljenek. Az ágyneműeket, fegyvereket, ruhákat, asztalkészleteket az ő felügyelete alatt rakosgatták el a szolgáló leányok. Gondoskodott a borról, az élelmiszerekről.

— Kellenek ezek nekünk ott — modogatta Komáromy uramnak, férje belső emberének.

A szolgálak, az udvarbeli nép szó nélkül teljesíttek minden parancsot. Suttogtak egymás között:

— Akár a temetőbe vinne az utunk, az sem lehetne keservesebb.

A fejedelemasszony korholta őket, a miérthogy így neki adták fejüket a búsulásnak.

— Úgy vegyétek eszetekbe, leányok, hogy abból az ázsiai városból haza segít minket az Isten; egyiketek sem szolgál többé majd az udvaromnál, ha ilyen

kishitűek vagytok. Ha már ti magatok elszontyolodtatok, ne mutassátok urunknak, a méltóságos fejedelemnek. Beteg embert a szomorú ábrázat még betegbé tesz.

Urunk születésének ezerhétszázegyedik esztendejében, szeptember hó 23-dikán hajóra szállottak a bujdosók. A tenger sima kebelét meghasogatták a szorgos evezőlapátok, hullámgyűrű csapott föl, mely végig szaladt lassú méltósággal a tenger hátán, fénynyel hintette be a nap, aranyíveknek látszottak a tenger homlokán. A nagy, a piszkos város felséges környékével mind messzebb ... messzebb maradt mögöttük; az Aja-Szófiának kupolája ragyogott még, mint egy bűbajos világító torony, a Jedikula sötét falai már csak ködoszlopként váltak ki a szürkéségből. A tenger tükre bohó játékát űzte, mintha vízi-tündérek szóttek volna hátára csodaszép palástot, mely a nap sugarainak özönétől a színek kápráztató vegyületét mutatta. Kerengett a hajó árbocza körül a bús sirály, lejebb-lejebb ereszkedett, mintha kíváncsiság hajtotta volna alább:

— Vajjon kik ezek a balgatag emberek a török hajón ...

Hahogy Magyarországból idetévedt vándorfecske lett volna, talán reá száll az árbocz csúcsára, együtt megy velők a két hazájú madár a hazátlan bujdosókkal.

Thököly belebámult a tengerbe hosszan ... hosszan ... Aztán révedezett tekintete a messzeségben.

Ilona hozzá járult, szólott hozzá, de Thököly csak keveset, komoran felelt.

Nagyon erőt vett rajta a múlt, nem vigasztalta semmivel a jelen, a jövőre pedig gondolni sem mert. Mintha érezte volna, hogy feje fölött összecsapnak a

hullámok, a megsemmisülésnek tehetetlensége ejtette rabul érzékeit.

Úgy fáj Ilonának e megtört férfiú látása.

— Oh ha elűzhetném homlokáról a borút! ...

Ha adna még annyi erőt a jóságos Isten! ...

Ő sem szólott hát, végig siklott merengő tekintete a tengernek lágyan ringadozó tükrén.

— Ilyen az ember élete, ... ilyen, — tűnődék magában — egy evezőcsapás íme megbontja a végtelen tengernek nyugalmát, szellő fölbodrozza, szél fölkorbácsolja, vihar toronymagasságra emeli föl a hullámokat ... de aztán eltördelőznek a vízhegyek, halmokká, igénytelen hullámbarázdákká zsugorodnak össze, míg len a Békességnek lágy keze végigsimítja és eltűnnek az utolsó gyűrűcskék is: derült a tenger arcza, fürdik benne arany koronájával a nap, csillag-koszorújával a hold ... Emberi életnek kicsiny a tengere, nagy vihar ha békéjét megbontja, az sem tarthat soká ... örökké sem tarthat. Miért szegődjék a szív örökös fölpanaszlójává a keserűségnek, holott a panasz sebet nem gyógyít, csak fölszakít ... Fáradtan merül a nap is alkonyatkor hús ölébe a tengernek ... Minden elmulandó, miért fájlalja hát a szív vesztett reményeit? ... Nem ... nem akarok magam körül halottat kísérő arczokat látni, hiszen élünk még mindnyájan, s fogunk addig élni, míg Isten bölcs végzése akarja — — —

Nem látott senki a fejedelemasszony lelkébe, csak csodálták mindazt, a mit tett, a mit mondott, midőn másnap este a nikomédiai parton kikötöttek, s a tenger mellékén számukra kijelölt rideg házakban elhelyezkedtek.

Sürgött-forgott Ilona, tisztítottatta a falakat, kite-

rítettette a szőnyegeket, mosatta az ablakokat, kiadta a parancsot, hogy a fejedelmi szállás előtt hevenyében lombsátort vonjanak, asztalokat és padokat rójjanak össze.

— A kulcsárnét küld hozzám, fiú, — szólott egyik ittashoz.

— Sajgóné asszonyom föl kell ütni a konyhát. Van lábas-jószág, van szárnyas, gyümölcsöt is elegendő kapunk, le kell a bort húzni a tizenötakós hordóból. Vacsorát, lakomát, mulatságot csapunk, mert illendő az új lakást áldomással foglalni el.

— Lakomát, nagyságos jó asszonyom? — kérde elszörnyülködve a jámbor kulcsárné — most, a mikor a férfiaknak a szája is inkább sírásra áll, mint nevetésre!?

— Ma, úgy akarom én, — szólta Zrínyi Ilona.

— Ha a fejedelemasszony mulat, mondja ezt az udvarbéli népségnek.

Nosza lett aztán élet a konyhává varázsolt pitvarban, künn az udvaron. Szabad tűzhelyt is készült nagy sietséggel, kövér birkák bégettek utózára, a szakács' a szárnyas jószággal bibelődött, Köcsögés uram a bor dolgát intézte. Drága kamuka-abrosszal betértették a hevenyében összetakolt hosszú asztalt. A fejedelmi tömérdek kincsből megmaradt ezüst evőeszközöket kiadta a fejedelemasszony, hogy terítsenek azzal, nehéz billikomok helyett kristály üvegek állottak párosával rakva az asztalon.

— El nem tudták gondolni az udvari tiszték, maga Thököly sem, hogy a fejedelemasszonynak miért támadt éppen most mulatni való kedve.

— Különös természete van az asszonynépnek — mormogá magában Thököly, beletemetkezve egy karos-

székbe, melyet még Konstantinápolyban csináltatott a maga kényelmére köszvényes nyomorúságának alkalmatosságából, — különös természete van, de hadd teljék kedve szegény jó léleknek,

Komáromy uram is ott gubbasztott, a szöglet-heverőn, tenyerébe hajtotta ősz fejét. Egész nap bizsergett a hátában forró-hideg láz, kissé vaczogott is a foga.

— Paradicsommá ha tehetné méltóságos uram az ő nagysága életét, úgy sem tenne sokat az ő magas személyéhez és mérhetetlen jóságához képest — mondá reszkető hangon.

— Tudom, öreg, tudom. Ne emlegesd; annyit a tartozásomat, eleget vádol miatta a lelkiösméret.

— Ne vádolja nagy jó uramat, mert bizony nem oka semminek. Isten ő felsége így rendelte, így van.

Megszakadt a beszéd fonala; jó sokáig hallgattak, ki-ki a maga gondolatába mélyedt.

— Készen volna minden — e szavakkal lépett be férje szobájába Ilona, — most; már csak az van hátra, hogy kegyelmedet, szívem-uram, meginvitáljam: egy kis magyaros ízű vacsorára, melyet emberséggel ad Thököly Imre fejedelem idegen országban, a morajló tenger partján az ő maradék híveinek.

— Miért Ilonám, miért éppen ma? — kérde a fejedelem.

— Azért, szívem, mert ma, éppen ma lepett meg egy kis mulatni való kedv ... kegyelmed is ott legyen asztalunknál öreg pennaforogató Komáromy.

— Alázattal kérem nagyságod engedelmét, megkövetem, de a nyavalya háborgat ...

— Majd kikergetjük kegyelmedből jóféle borral, ... csak jöjjön.

Ékesen terített asztal mellé telepedtek a száműzöttek, magyar kéz főzte párolgott a tálakban, kézről-kézre járt az ezüstkanál, ki-ki elővette tokba rejtett bicskáját, s hozzá láttak a lakomához. A fölszolgáló inasok töltögették a bort. Megeredt lassan-lassan a szó, előbb csak úgy kesernyésen, panaszszal-elegy, majd bátrabban, egy-egy tréfa mosolyt csalt az ajkakra.

A fejedelemasszony soha ilyen kegyes nem volt, biztatta az urakat, hogy igyanak; volt mindenki számára kedveskedő szava; legtöbbet pazarolt a férjére, a ki nem győzte őt csodálni.

— Hát édes híveink közül egyik sem iszik mi urunk, a fejedelem egészségére? — kérde kedvesen boszus arcczal.

— De bizony iszunk, ha az utolsó kerty lesz is, mi ez életben kijutott mi nekünk! — kiálták az urak és folyt a tószta tele jó kívánsággal, amúgy keneletesen fölczifrázva bőséges idézettel a szentírásból. Thököly uram hajtogatta hitetlenül a fejét:

— Elmúlt az már tőlünk, fiaim, bizony örökre elmúlt.

— Rosszul mondja, szívem uram, — szólott közbe Ilona, — nem múlt el a még eljövendő. Sírva-vigad a magyar ember, de vigad mégis.

— Éljen a mi nemes asszonyunk! — kiálta lelkesülten a vén Komáromy, — Isten adta őt nekünk, hogy kétségbe ne essünk jóságá fölött! ...

— No öreg, mit mond a nyavalya? — kérde jóságos kegygyel a fejedelemasszony.

— Azt mondja, hogy csak addig marad nálam, míg jobb gazdát nem kap, megkövetem.

— Igazítsa Bécsbe, akad ott gazdára, ki napestig dédelgetheti a sok tennivalójától. Hát kegyyel-

med Daczó Mihály uram, mint a fiatal házas, elfelejtette-e régi víg nótáit? Nem énekelné-e el a »Csínom Palkó« nótáját? Régen hallottuk már.

Daczó uram sem kérte magát, hanem reá gyűjtött arra a szilaj, németet, ráczot csúfoló, negédes kurucz nótára, s az urak azon vették észre magukat, hogy előbb csak lassan, majd fokonzint erősebben utána dúdolják:

»Százna sincsen közöttük
Egy pipa dohánya« ...

Kaczagtak rá szívükből, mintha a régi szép napok emléke, mint a nap sugara, leolvasztotta volna kebelükről a jeget.

— így szeretem én a magyart látni! ... így!

Hát egyszer csak megszólalt az udvari cigány hegedűje, olyan tűzzel, olyan fülbemászóan, hogy az urak felugráltak az asztal mellől, aztán meggondolták mégis, hogy a nemes fejedelemasszony még nem bontott asztalt, hát restelkedve akartak visszatelepedni.

— Nem addig van, urak, — monda Ilona aranyos jókedvvel. — Egy kis magyar tánczot miért ne látnánk ebben a másik világban. Nosza öreg Komáromy, ha úgy tetszik, kezdjük meg ketten!

— Alázatos, hálás szívvel köszönöm nagyságod gráciáját, de kifogyasztotta inaimból a forró hideg jártányi erőmet ... Hiszen tánczólnék én négy-kézláb is, ha tudnék ...

És a fejedelemasszony Kiss Péter urammal megkezdé a tánczot.

Az idegen országnak csillagos ege lemosolygott erre a meghatóan szép látványra.

Bujdosó magyarok a tengernek partján, hazájuktól olyan távol, mint vagyon a pokol a mennyországától, a Boldogság a boldogtalanságtól, élet a haláltól: tánczra kerekednek; ropják azt a méltósággal, kecsesei, tüzzel teljes magyar tánezot, mely úgy kifejezi a sírva-vigadó magyar jellemet.

Oh mosolyogj idegen ég, a te millió csillagszemmedel, küldj le csillagkoszorút a Zrínyi Ilona fejére! Az való oda, glóriafénye egy szentnek ...

Ha majd a bujdosó urak, szívökben ennek a feledhetetlen estének édes emlékével, nyugalomra hajtják fejüket, és reá száll szemökre a bujdosást, fájdalmat, ínséget, minden földi bajt feledtető álom: vánkosába temeti arczát a dicső asszony, és megerednek visszafojtott, megtagadott könnyei, sírni fog, mint egy angyal, ki jót tett, ki mulatott, ki nevetett — pedig a szíve színültig volt keserőséggel.

Oh, az erős férfiak néha olyan gyámoltalanok a gyöngye nő mellett ...

XV.

Két év telt el.

A virágmezei udvarházban szomorú volt az élet.

Beteg volt a fejedelem, de beteg volt Zrínyi Ilona is.

Ilona hervadt, fogyott. A nap tárnádat s pirosló alkonyat nem festé pirosra az ő arczát.

Tavaszzal, nyáron még csak megvolt, de az esős, hideg szeles ősz megkínozta beteg tüdejét. Nem lehetett ki a szobából, oda ült férje ágya mellé s vigasztalta.

— Még jó lehet minden, szívem uram! A török urak nem néznek immár ellenséges szemmel kegyelmedre. Valami azt súgja, hogy haza segítenek ... ott-hon mind a ketten egészségesek leszünk.

Thököly megfogta feleségének elsorvadott, fehér kezét, odavonta elébb a szívére, aztán megcsókolta, s rebegé:

— Te szent! ... te jó!

Egyszer aztán — már úgy el volt gyöngülve, hogy az ágyból sem tudott felkelni, — oda inté az öreg Komáromyt, s tollba monda neki végső akaratát.

— Bizonytalan a halálnak órája, a jó keresztény mindig készen várja, nem jön soha váratlanul, s nem panaszolja föl, ha későn talál jönni ... Fiamnak, ki most a magyar szabadságért harczol, mint szívem-uram hajdan, — az én jó fiamnak, adják tudtára, hogy végső gondolatom is reá tért vissza ... igen nagyon szerettem őt, de megérdemelte ... Elefántcsont-feszületem, aranykapcsos imádságos könyvem, s a gyűrű, melyet boldogult férjem húzott az ujjamra: jussanak az ő kezébe emlékül az édesanyjától ...

Tovább ... tovább beszélt, erőtelen hangon, de csendes megnyugvással ...

Az öreg Komáromy írt ... sűrűn permetezett két szeme ... Ilyen szomorú írást még nem bíztak reá jó urai.

Másnap keveset beszélt, suttogóra vált a hangja. Gyakorta nézett a szoba másik szögletébe, a hol férje feküdt. Nem mehetett hozzá szörnyű lábfájdalmi miatt.

Egyszer csak megfogta az öreg Komáromy fejét mind a két kezével, közelebb vont a szavakat izente férjének:

— Mondja meg neki, követein én édes uramat, ha mit én vétettem ő kegyelmének ... én ő kegyelméhez igaz voltam.

Komáromy uram csendesen imádkozott.

— Ne imádkozzék már kegyelmed, — szólott hozzá szelíd, megdicsőült tekintettel a fejedelemszszony, — hitem kezével már megfogtam az én Üdvözítőmet, Jézus Krisztust, hadd bocsásson el, hogy mentői hamarabb mehessek hozzája ...

... És a nemes lélek elhagyta porhüvelyét.

A galatai jezsuita templomban nyugszanak halmvai. A márványtáblán ezek a szavak hirdetik emlékét: »Itt nyugszik hősiess munkái után a férfias lelkű asszony, nemének és századának dicsősége, méltóságos Zrínyi Ilona! ... A sors szeszélyeit erős lélekkel túrve, nagy volt a jó-, még nagyobb a balszerencsében.

— Magyar nő, ha eszménykép fölleskesít szívedbe zárd a Zrínyi Ilona emlékét!

CSEREI FARKAS császári kamarás Bécsből levelet írt Kolozsvárra a feleségének. Azt írta a levélben, hogy siessen leányával együtt Szebenbe, az Orsolya apáczákhöz adja be a leányát, hadd tanuljon német szót és szelíd erkölcsben nevelődjék, mert az az úri társaság, melyben Kolozsvárt élnek ez idő szerint, nem végződik jól. Kiváltképen pedig ne adjon az anya alkalmat arra, hogy a zsi-bói báróval, Wesselényi Miklóssal, találkozzék: Ilona Szépen apróra megírta ennek a tilalomnak okát is az udvari tanácsos úr:

— Elsőbben is Wesselényi kalandos természetű, durva és erőszakos ember, a ki indulatának föllobbanásában sem Istennel, sem emberrel nem törődik;

— másodsorban nevezett Wesselényi Miklós már notórius személy a császár előtt, merthogy múlt esztendőben, mikor még Galicziában huszárkapitány volt, a főispán ő méltóságát vad erőszakkal kényszerítette arra, hogy őt méltóságos kezeivel megborotválja. E miatt akkora lón ellene a fölháborodás, hogy a katonaságot otthagya;

— végezetül pedig ugyancsak nevezett Wesselényi Miklós nem is katolikus, hanem — horrendum dietu — protestáns, a Calvin vallását követő.

Mindezek oly nyomós okok, hogy az udvari tanácsos apai lelke elborzadt attól a gondolattól, hogy Heléna esetleg ezt a vad tirannust szíve szerint megkedvelvén, közöttük szerelmi viszony fejlődjék ki, feleségévé legyen.

De már erről szó sem lehet.

Ha pedig Cserei Farkas udvari tanácsos ezt a levelet abból az ötletből, hogy a felesége a tél folyamán informálta őt a kolozsvári multságokról és gyakortébb emlegette a zsibói báró nevét, a ki Ilonával nagyszívesen találkozik.

Egyébként nagyon szemrevaló ember, ékes beszédű, s Erdély urai közül a legeslegkiválóbb. Az apai levél bizony elkésve jött.

Wesselényi Miklós első pillanatra megszerette Ilonát, megszerette ékes személyét, nemes szívét, csendes, nyugodt természetét. A milyen tűzlelkű férfiú volt, nem is titkolta el, a szemébe mondta:

— El nem választ tőlem emberi hatalom, mert téged az Isten Wesselényinek teremtett.

Ilona úgy nézett erre a herkulesi mellű, villogó szemű emberre, mintha félisten volna, sziklatörő ökle a milyen erős a szilaj mének megfékezésében, olyan

meleg, mikor megfogja a kezét ... gyöngye kúszónővényynyé változott a szíve, odafonódott az erős férfiú mellére, s oly jól érezte magát ott, nem félt a vihartól, nem törődött anyja, apja tilalmával.

Szerette.

Nem a gyöngye leány ábrándos vágyakozásával, mely álmok szövésében, titkos epekedésben nyilatkozik, hanem a nő jogával, melyet a természet oltott a szívébe.

Erezte, hogy Wesselényi nélkül nem tudna élni, s tudta, hogy Wesselényi sem lesz boldog soha nélküle.

Azzal váltak el egymástól, hogy találkoznak — Szébenben.

II.

Cserei Farkasné hirtelen elutazott Kolozsvárról. Az ismerőseinek azt adta okul, hogy egyik beteg rokonához siet Szébenbe, ott marad a télen, leányát az Orsolyákhoz adja be, tavasszal felköltöznek Bécsbe.

Nem is sejtette, hogy számításán időnap előtt nagy változás esik.

Az úri kisasszonyt váltig becézgették az apácák. Szép is volt, szelíd is volt, megszerették hamar. Elmélázását arra magyarázták, hogy a kolostornak csendje megihlette lelkét, s talán fölébred benne a vágy, hogy a zajos világot, mely telve van csalódással, fölcseréli, s itt marad közöttük.

A vadszőlővel befuttatott komor falakat nézegette gyakran, mely a kolostor kertjét három oldalról övezte; olyan vastag volt, mint holmi várfal, a külső árokban zuhogott a patak vize... csodálatos, őt e zúgás nem félelemmel, hanem édes vágygyal tölthette el:

— Vájjon melyik részén jelenik majd meg az új lovagja, hogy elvigye innen, s azután életök egygyé válják jobban és rosszban ...

Lesz-e elég ereje ahhoz, hogy apja, anyja átkát elviselje? ... Valami azt súgta neki, hogy erőt ad a szíve, s nem hagyhatja el őt Isten jósa sem, hiszen a világ előtt bűn, a mit elkövet, de a szív legtitkosabb redőit vizsgáló Isten előtt nem bűn az olyan szeretet, mely a szív végső dobbanásáig tart.

Néha nagy izgatottság fogta el, mert még mindig késett Wesselényi levele. Nem kételkedett benne, csak a várakozás vált kínossá.

Anyjának is föltűnt, a ki gyakran meglátogatta.

— Valami bajod van, gyermekeim? — kérdező aggódva.

— Semmi anyám, már hozzátörődöm ehhez a csendes élethez, ... jobban is fogom majd érezni. Nincs okom panaszsra.

— Majd Bécsben vígabb élet lesz. Az udvari bálokban —

— Nem vágyom oda, anyám.

— Erdély kicsiny és még az urak is nagyon parasztok, nyerseks, ott csupa finomság — — —

— Idegen maradna közöttük a lelkem.

— Jó ... jó ... Gyermekek vagy még, ha megismered, másképen fogsz gondolkozni. A császár szereti a magyarokat, apádnak nagy a tisztessége.

— Bűn volna gyermeknek szülőiről ítéletet hozni, és mégis néha azon gondolkodom, hogy Bécsben lakni nem magyar nemes úrnak való.

— Ezt nyilván a zsidói bárótól hallottad? — Ilona arcát élénk pirosság önté el, nem nézett anyjára, kis vártatva félénken kérdező:

— Miért gyűlöli a zsidói bárót, anyám? Bántotta valaha?

— Nem bántott. Csak — — — még nem verted ki a fejedből? ... Tudod, hogy apád sohasem egyeznék bele ...

— Tudom, — felelé nyugodtan Ilona. De azt is tudom, hogy Isten nem haragszik meg érte, ha reá gondolkodok.

— Isten nem haragszik meg... gyermekész beszéde...

Ilona komoly, szép szemeit anyjára emelte, valamit mondani akart neki, a mi már régen nyomta a szívét, meg akart nyilatkozni előtte, be akarta avatni titkába, de a rideg arc, a bosszús tekintet megfagyasztotta szívét, hallgatott.

Korán hozzá szokott a szép gyermek ahhoz, hogy rejtsse fájalmát, hogy erőt csak szerelméből merítsen.

Néhány nap múlt el.

Sokat időzött a kertben, nem tűnt föl az apáczáknak, szabadjára hagyták őt, néha késő este ment szobájába. Egy idő óta megjött a kedve, halvány arczát az élet pírja vonta be, virágokat szedett, dalolt. Csuda gyönyörűség vala reá nézni.

Nem tudták az okát hirtelen való megváltozásának. A zsidói báró akkor már Szebenben volt s hírt adott magáról.

Vasárnap éjjel tizenegy órakor a kert falán lesz a rózsá-lugas fölött, kötélhágcsót ereszt le, ő tartja a végét erős kezével, emberei távolabb a Só-utca sarkán várnak rájuk a hintóval, Szerdahelyén, Gyulafehérvárt, Kolozsvárt készen állanak a lovak — Zsidóig meg sem állanak.

Vasárnap délelőtt anyja újra meglátogatta. El-

csodálkozott leánya jókedvén, ölelte őt és drága gyermekének nevezte.

— Így vagy te szép, Heléna, így ...

Mikor elbúcsúztak, a szívére borult anyjának és hévvel csókolta ...

— Szeressen engem, édes anyám, ..., nagyon szeressen, mindig szeressen! Lássá, milyen bohó vagyok, még a könnyem is kicsordult ...

Búcsúkönyvek voltak.

Este a szobájában maradt, serényen írt valamit. Bocsánatkérő levelet az anyjának, apjának; elbúcsúzott a sororoktól, megköszönte jószágukat, kérte őket, hogy ne keressék, mert úgy is hiábavaló volna.

Másnap Cserei Ilona nem volt már Szebenben.

Anyjának, apjának megírta, hogy Wesselényinek lesz a felesége, nekik pedig marad hűségés, jó gyermekük. Ne háborgassák meg boldogságát, mert ha el akarnák szakítani Wesselényitől — meghal inkább, de őt el nem hagyja.

III.

Nagy volt az ijedtség a szebeni kolostorban. Valatóra fogott a fejedelemasszony mindenkit, de a leány titokzatos eltűnését kideríteni nem tudta. Jelentést akart tenni a városi tanácsnál, a hadtestparancsnokságnál, de Cserei Farkasné a levél elolvasása után kijelentette, hogy ő intézi él a dolgot, hivatalos hatalom beavatkozását nem kívánja.

Egyébként okos anya volt; a nyilvános botrányt nem akarta fölidézni, s átlátta bölcsen, hogy itt nem leányrablásról van szó, hanem közös megegyezésről.

Ha el is akarnák szakítani a szerető szíveket egymástól, célhoz nem jutnának, de meg Wesselényi, ha a dolgot jól megfontolja, vőnek nem megvetendő, s leányát nem sajnálni, hanem irigyelni fogják.

Belenyugodott tehát a változhatatlanba.

Ez alatt Wesselényi gyors lovai röpítették a hintót, a hintóban pedig Cserei Ilona ült, boldog mosolytól ragyogott az arca, nem félt senkitől és semmitől, hiszen a gyeplő az ő hőse kezében volt ... az ő erős vaskeze intézi a sorsát ...

Kárhozatba vigye vagy a mennyországba, mind-egy, csak őt láthassa, vele lehessen ...

A menyasszony-szöktető Wesselényi útját nem állottá senki. Zsibóra érkeztek.

A szamosmenti vár a vadregényes vidéken nap-sugárban úszott, éppen lehajlóban volt a nap, a barna várfalak, a kastély cserepei mintha égték volna, s az óriási park sok százados fái mint alázatos vazallusok terültek el a kastély lábában. A komor épület megifjult, szolgák sűrögtek-forogtak a belső udvari ünneplő ruhában, várták az új asszonyt, a félelmes várurat, kinek szeszélye néha rettegésbe ejtette az udvarbeli népet.

A mint a hintó bekanyarodott a kastély-útra s a fák sűrűjéből elővillant a széles homlokzat, megszólalt Wesselényi:

— Itt van az én elátkozott váram, úgy éltem eddig benne, mint egy rablólovag, kiről babonás ijedséggel beszéltek a jámbor oláh parasztok, rablólovag vagyok, most hoztam a legszebb zsákmányt, kinek meghódolok én is ...

— Oh be tündéri szép ez a vidék — mélézott Ilona, — de elhigye, Miklós, ha elhagyott, pusztá

sziklavárba kellene kísérem, ott is nagyon boldog volnék.

— Most már uszítsa rám Cserei Farkas uram Bécset, elvárom mind az én ellenségeimet, mert vágy-nak egynéhányan. Ki nem adlak téged a kezeim közül ...

A hatalmas várúr elé járultak az uradalom tisztjei, a jobbágyok, s kívántak neki a szépséges asszonyhoz tartós boldogságot, Istentől bőséges áldást.

Nagy jóakarattal hallgatta meg Wesselényi az ő alattvalóinak együgyű szavait, kegyesen nézett rájuk, mert ez a nap drága volt előtte.

A zsigózi zord egyedülválásnak immár vége szakad; a kalandos főúr nem bolyong ide-oda, nem jön csak akkor ősei kastélyába, mikor vadászatra kerekedik kedve, vagy legény-emberek dévaj mulatsága veri föl az ősi kastély csendjét. Otthonná kell változnia, holott Wesselényi jól erezi magát.

— Immár vedd úgy, a mint van, Ilonám. Komor, barátságatlan ez a fészek, de ide is ellátogat Isten napja, itt is van kert, s ebben a kertben megterem a virág; van árnyas lomb, ... enyhet ad, jobbat és kívánatosabbat, mint a kolostor kertje.

— Paradicsom kertje ez az én szívemnek ...

— Légy őrző angyalom, mert Wesselényinek nagy szüksége van őrző angyalra. Gonosz, háborgó a vérem, örököltém az apáimtól, s nem tanítottak meg reá, hogy miképpen kell megfékezni indulataimat. Neked van rá erőd, nem is a szavadban, hanem a szemedben ... ezekben a szép szemekben ... Vad az én lelkem, szelídítsd meg a szemeddel ...

— Nemes a lelke — az megtisztítja minden gondolatát.

— Légy ennek a nagy, vén kalitkának az éneklő madara, tenyeremre veszlek, úgy hallgatlak téged, s Isten úgy áldjon meg, a minthogy életedet soha szántszándékkal meg nem keserítem.

Ilona szemei megteltek könnyel, és félig sírva, félig mosolyogva odahajtá fejét a várúr hatalmas kebelére, s úgy rebegé szavait:

— Apámat, anyámat elhagytam kegyelmedért, senkim sincsen kegyelmeden kívül, s mégsem érezem árvának magamat. Ha el tudnám mondani, mit érez a szívem, bölcsebb volnék a legbölcsebb embernél is ... hadd sírjak ... ez a köny oly jól esik nekem.

IV.

Be megváltozott a zsbói élet, mióta asszony került a kastélyba.

A hatalmas termek formátlan bútorokkal, csupasz ablakaikkal, a komor folyosók, a fülepte belső udvar, a parlagon heverő kert elszégyelték magukat: arczultatot kellett csakhamar változtatniuk, mert sehogysen illettek az úrnő szép arczához, lenge alakjához, rózsákat fakasztó édes mosolyához.

Jöttek Kolozsvárról, Brassóból, Szebenből mesteremberek, újabb, formásabb szekrényeket, almáriumokat állítottak a régiek helyébe, virágos szőnyegek simultak a fölmosott, fösúrolt padlókhöz; ritkább fajta növények kerültek a kertbe, a belső udvart ügyes kertészkez megtisztogatta, palántákat ültetett az alkalmas helyekre.

Szemnek tetsző lett a kastély kívülről-belülről.

Ifjú feleségét tenyerén hordozta Wesselényi Miklós, mind a világnak dicsekedni szeretett volna vele:

— Íme ezt én szereztem, nem apai, anyai jusson maradt reám; csodáljátok szépségét, szeressétek jószágát, gyönyörködjetelem elméje kellemetességében!

Vendégek járták ezentúl Zsibót. A kastélyba vezető út porát lovasok, hintók robogása verte föl 5 az ólak, félszerek megteltek az úri vendégek lovaival, kocsijaival. Hatalmas asztalok roskadoztak a családi ezüst, arany tálaktól, az ódon falak visszahangoztatták a mulató urak, úri asszonyok vidám nevetését.

Majd vadászat járta, a házigazda vakmerő fogásait bámulták, napokig eltartó vadúzásban fáradoztak vele, s óriási erejét hírré tették az egész országban. Lovait megbámulták, s ahhoz az asszonyhoz, Zsibó úrnőjéhez, igaz szívok szerint szerencsét kívántak neki.

Wesselényi maga volt a megtestesült nyers erő, magamutogató, félelmet nem ismerő. Zsarnoknak született — és mégis felesége szellemi fensőbbsege, női méltósága előtt meghajlott.

Mert ez az asszony tudott vele bánni.

Türelmes és szelíd volt; ha mi aggodalommal tölté el, sem szava, sem arca el nem árulta, mikor szemben állott a várúrral.

Egyszer az egyik jobbágy hibáján kívül megsértette az egyik agarat. A kutya nyüszögve húzódott meg az udvar szögletében, s mellette állott kalappal az öreg jobbágy.

Wesselényi az istállókból jött, a kertbe nézett elébb, a hol felesége foglalatoskodék. Vele együtt a kastély felé tartott, midőn meghallotta az agár siralmas-keserves ugatását.

Hirtelen való düh szállottá meg a heves férfiút, a jobbágy felé közeledett, vasöklét fölemelte, hogy le-sújtson reá.

Ilona reá tette szelíden a kezét a vállára s így szólott:

— Édes uram, nézze, milyen fehér haja van szegénynek, s hogy reszket a jámbor ... hogy üthetné őt meg egy rossz kutya miatt! ...

Wesselényi elszégyelte magát ... Tovább ment.
Többé szóba sem hozta a dolgot.

Az úrnő lett a jobbagyság, az udvari tiszték és Wesselényi között a kibékítő szellem.

— Miattad még ezek az emberek megszeretnek engem — monda egy alkalommal a feleségének. Te légy a gyalu, én a nyers, bogos tölgy, csak gyalulj, Ilonám, s ha mi bolondságra adom a fejemet, bocsásd meg. Lásd, néha terhemre van ez a mértéktelen indulatosság, de mit tegyek, lerázni nem tudom; hiába öntök jéghideg vizet a fejemre, a belső forráság uralkodik rajtam.

— Indulatos vagy, de igazságtalan nem, Miklós, mert még mindig megbántad, ha kin sérelmet követtél el. A világ talán elitéi, én el nem Ítélek, mert jobban ismerlek, mint mások.

— Hallottad, mit cselekvék a szomszéd, a görbői gróf?

— Haller uram?

— Ó, nem lehetett más. Minap элем járul az angliusz lovász, kit drága pénzen hozattam idegenből, s fölmondja kurtán-furcsán a szolgálatot. Kérdem, mi panasza volna reám, feleli, hogy jó volna, a mi van, de másnál próbál szerencsét. Ki másnál — kérdem tőle?...

— Hallernél! ...

— Azt mondta. Vallatom tovább, őt is meg a társait is, hát kisül, hogy a sima ábrázatú, aulikus

Haller elcsalta tőlem kecsgetető Ígéretekkel. De megkeserüli ... megkeserüli, ha addig élek is.

— Mit akarsz tenni, férjem? Eszedbe vedd, hogy Hallerné Bécsben nagy erőket mozgathat meg ellened, mert német a vére, oda való ... El ne siesd! ...

— Ha reám uszítja a császár haragját, még akkor sem állok el a megtorlástól.

— Miklós, ... Miklós, jól meggondold előbb!

— Ártani nem ártok neki, csak az ország előtt megcsúfolom.

— Egy angol lovász miatt zúdítanál veszedelmet magadra? Érdemes-e vájjon? ...

— Eh, őt magát ki nem állhatom, mert képmutató ember, nem igazi magyar ...Ilyen »náj módí«-s magyar, fölfelé pislog Bécsbe, oda menjen lakni ... Kifüstölöm Gorbóból ...

— Wesselényi-vér, megint buzogsz ... félek! ...

— Ne félj, csak tréfa lesz, kacszagni fogja a világ, ha meghallja ...

— Csak mi aztán, kik téged szeretünk, meg ne sirassuk ...

Fejébe vette, s onnan ki nem verte semmi hatalom a gorbói tréfát.

Hogy esett, mint esett ez a hírhedt tréfa? ...

Kapta magát egy szép napon Wesselényi Miklós, hadat üzent annak rendje s módja szerint a gorbói kastély urának. Készüljön ostromra, mert a zsbói vár ura haddal támadja meg.

Ember ilyet hallott-e a tizenkilencedik századelején?

Nosza kapja magát Haller uram, siet panaszra Szebenbe a hadtestparancsnokhoz, a felesége pedig egyenesen Bécs felé vette az útját.

Ez alatt Wesselényi elővontatta a vár ágyúit, ostromra főszerelte az udvarbeli népet, s néhány század magával megtámadta Gorbót.

A várban mulatott az idétt egy császári kapitány, arra bízta volt Haller uram a kastélyt, ha a zsigóbi báró csakugyan első szándéka mellett maradna.

Védte a míg védhette, de végül mégis csak megnyitatta a kapukat, hogy nagyobb kár ne essék a kastély népében. Wesselényi még tovább üzte a hallatlan tréfát. Hadi foglyul vitte az őrséget Zsigóra, ott hatalmasan megvendégelte őket, vitéz mivoltáért szemben megdicsérte a kapitányt, s békességgel haza bocsátotta.

Ezt a tréfát sokan megkaczták, de a zsigóbi báró keserűen meglakolt érte.

Haller uram katonai segítséget kért, Bécsben pedig a császár előtt bepanaszolta őt a Haller felesége.

József császár nem vette tréfára a dolgot, és merthogy a zsigóbi Wesselényinek már egynémely cselekedete úgy is volt már rováson még kapitány korából, sürgősen jött a parancs, hogy el kell őt fogni haladéktalanul, s példás büntetéssel kell elriasztani ilyen lovag-támadásoktól.

Wesselényi semmi rosszat nem sejtve éldegélt Zsigón, felesége szívét azonban félelem töltötte el, mert tudta, hogy Hallerné nem hagyja annyiban a dolgot.

Egyéb nagy baja is volt a szegény asszonynak. Két kis gyermekét ragadós, hideg-forró lázas betegség szállotta meg ezekben a napokban.

Nem volt sem éjszakája, sem nappala; ott virasztott ágyaik mellett, doktorért küldött Kolozsvárra, remegve leste, hogy a lovas-legény érkezik-e már, de viszont ezer aggodalommal telt el férje miatt.

Hajnal felé érkezett egy lovas-legény, nem Kolozsvárról jött, hanem Dátosról, a hír megrendítő volt:

— A császár kiadta a parancsot, hogy el kell fogni Wesselényit!

A felesége összekulcsolt kézzel kérte, hogy meneküljön, mentse meg életét. A zord báró eleinte arra gondolt, hogy becsukatja a zsidói vár kapuját s lelő-dözteti azokat, kiket elfogatására rendelt ki a császár.

Pedig nem egy-két ember volt, hanem egy egész század vasas német.

— Mentsd meg életedet, rejtőzz el, Miklós, majd ha idő telik, feledésbe mégyen a dolog, s kiengesztelődik a császár haragja ... Ha szerettél valaha ... tedd meg érettem és ... és ezekért az ártatlan szenvedő gyermekekért ...

Wesselényi szíve ellágyult ...

— Engedelmeskedem neked ... Botor, gonosz tréfámmal megint téged keserítelek meg én őrző angyalom ...

— Védjen meg az Isten téged és mindnyájunkat! ...

Mire a császári katonák Zsibóra érkeztek, a kastély urát már nem találták ott, a parkon keresztül a mértföldekre terjedő rengeteg erdőben bujkált.

A felesége pedig hintóba fektette két beteg gyermekét s vitte Kolozsvárra, hogy ott gyógyítsák meg a doktorok ...

Minő lélek kellett, hogy ilyen nagy csapást kiálljon egy asszony!

V.

Wesselényi ellen hajtóvadászatot rendeztek. Dátoson meglepték a rokonánál és — elfogták. Mint valami közönséges gonosztévőt, megkötözték, s a szomszéd községig gyalog kellett mennie a lovas katonák között.

Ott egy rozoga forspontos szekérre ültették s megkötözve vitték Kolozsvárra.

Börtönbe zárták, de anyai emberségük mégis csak volt, hogy megengedték neki: hadd látogassa meg a feleségét és — két kicsi halottját.

Az anyai szeretet, a doktorok tudománya, a természet irtalmassága nem menthették meg a két ártatlan kisededet.

Ott feküdtek egymás mellett szépen kiterítve ... s a boldogtalan anya zokogva ölelte hült tetemeiket ... megtörtén várta szerencsétlen férjét ... Hogy sirjanak együtt ... és azután ne lássák egymást négy hosszú évig.

Azt mondják, hogy az emberi szív sok fájdalmat elbír, ... el, mert élteti a reménység. Ezt törüljétek ki a szívből s a kétségbeesés martalékává lesz a leg-erősebb is ...

Ilona várta a férjét ...

Újra szerelméből, e kiapadhatatlan forrásból kellett erőt merítenie ... s ő tudott erőt meríteni.

Nem fogadta szemrehányással.

A hatalmas Wesselényi, a mint belépett a halottas-házba, megrendült ... felesége kezét a szívéhez sorítá, s csak megáradt két szeme forrása ...

— Isten adta, isten elvette ... — monda mély-

séges mély érzelemmel az asszony. — Sokat szenvedtek szegénykék, úgy kért a nagyobbik, hogy mentsem őt meg! ... Jött a halál angyala és megmentette mind a kettőt a szenvedéstől ...

— Én öltem meg őket ... — szólalt meg sötét arcczal Wesselényi — én ... én ...

— Ne mondd ezt, Istent káromolni nem szabad a nyomorúságban... Eltemettem őket egymás mellé ... és imádkozom érted is ... Kimentelek onnan ... gondját viselem mindennek, szerencsétlen jó uram ... édes ura-m! Lesz még jó emberünk, nem vehetik olyan nagy bűnnek, megengesztelődik a császár, csak te tûrd békességgel, hogy az ellened való haragot és gyűlölséget ne tetézd! ...

— Erősebb vagy mint én, hitvestársam ...

— Szeretlek tégedet és minél szerencsétlenebb vagy, annál nagyobb ez az én irántad való szeretetem.

Wesselényit vitték Kufsteinba, felesége pedig ott maradt Kolozsvárt, hogy eltemesse a két halottat.

Keserű gúnyjára az emberi gyarlóságnak: íme a halottak fölött szóvitába keveredtek a papok. Katholikus és református papok egyforma hévvel vitatták, hogy a kálvinista Wesselényi és a római katolikus Cserei Ilona magzatja az ő vallásukhoz tartozik, azért ki-ki magának követelte az eltemetés jogát.

Szegény anya! ...

A kettős csapás alatt meggörnyedt s ez áldatlan vita még növelte szenvedését. Napokig temetetlenül feküdt a két kisdéd, s ő emésztette magát veszteségének tudatában.

A zsidói vár, midőn visszatért oda, olyan ridegnek, üresnek tetszett.

Bement férje szobájába. A falon a vadászfegyverek vajjon mikor fogják gazdájukat meglátni? ... Ezt a baloldalt kedvelte a legjobban, ezzel lőtte legutóbb is a nagy medvét, mely a nyáját pusztította ... Az ott a drágaköves markolatú vadászkesz ... Nagypapjától örökölte, a híres-nevezetes szolnokmegyei főispántól, ki a kuruczokkal harcolt, s a rovní oláh papot, mikor eldicsekedett, hogy a labanczoknak ő árulta el a hegyen át vezető utat — fölakasztatá ... Ez itt a fogason a házi köntöse ...

Ilona megsimogatta, jól esett, hogy látta ...

Az asztalon nyitva áll még a könyv, melyből utoljára olvasgatott, mert a szenvedélyes várúr szerette a könyveket, a tollat is hatalmasan forgatta.

Leült a lóczára, mely előtt farkasbőr volt kitérítve ... itt szokott néha ebéd után szundikálni; a hímzett vánkosra hajtotta fejét ...

Ilona megcsókolta ...

Úgy tetszett szegény asszonynak, mintha meleg volna még ...

— Minden ... minden így maradjon, míg o visszatér ... hadd tessék a kuffsteini rabság csak gonosz álomnak ... Jaj, csak hosszú ideig ne tartson ... Nem fog tartani! Segíts meg engem édes jó Istenem, hogy sokáig ne tartson a rabság ...

Majd gyermekei emléke szállottá meg.

Olyan szépek voltak és olyan kedvesek. Most is hallja, sokáig fogja még hallani gyügyögéseiket ... Mintha csak itt volnának mellette. Az erős apa ringatta a térdén, játszott velők, mert jó apa ő, a világ zordnak és zsarnoknak tartja, pedig nem az ... nem ...

A múlton merengve a jelen keservei közepett, nem is látta olyan rémítőnek a jövőndöt. Valami szent,

erős elhatározás született meg agyában, mely az első öröme tette fogékonnyá.

Eddig te viselted a gondot, te voltál megvédelmezőm, te voltál Zsibó ura, most hadd legyen méltó hozzád ... Éneklő madarad gyöngé szárnya nőjjön meg, változzék sassá ... Dolgozni akarok és dolgozni fogok te éretted, Zsibó ne érezze meg, hogy gyámoltalan asszony-kéz intézi dolgát ...

Az est alászállott, a távoli hegy orma piroslott még, a távolból hallatszott az oláh jobbágyok siralmas, epedő nótája ... Most tértek haza a mezőről, az égen pedig úsztak a rózsapiros szegélyű felhők lassan-lassan, nyugat felé vették az útjokat ...

A kuffsteini rab nem fogja meglátni ... a börtön napja csak egy sugár, az is hamar leáldozik ... a rabság kenyere fekete, kemény és sós ...

— Zsibó úrnője leborult a lóczára és sírt ... keservesen sírt ...

VI.

A gazdatisztek az uradalomban végezték ember-séggel a dolgaikat a várúr távollétében, a jobbágyok ledolgozták a robotot; a lovászoknak gondja volt a híres Wesselényi-féle ménésre.

Egyik-másik megkönnyebbülten sóhajtott föl, mikor megtudta, hogy néhány esztendeig nem látja a szigorú urat, legalább kevesebb lesz a szidás, ha dolgát nem végezi el úgy, a mint Wesselényi kívánta.

— Áldott jó lélek a méltóságos báróné, meg lesz ő mindennel elégedve, hiszen nem ért úgysem a lovak dolgához ...

Egy nap aztán fölhívatta az úrnó a tiszteket, a jószágigazgatóját s így szólott hozzájuk:

— Kegyelmetek tudják, hogy milyen nagy csapás ért. Nem azért teszem szóvá, hogy rajtam szánakozzának, inkább hathatós támogatásukat kérem. Tudom, hogy gyarló az én erőm, édes uram, a méltóságos báró helyettesítésére, de bízom Isten jóvoltában, ő megadja az erőt, hogy átvegyem a jószág vezetését. Hűséges, becsületes szolgálók voltak eddig kegyelmetek, ha miben kellett, mi is javukra valánk, azért kérjük továbbra is buzgó szolgálatukat. Minden úgy történjék, a mint a méltóságos báró, az én szívem jó uram rendelte el. Egyebekben vegyék szívesen az én rendeleteimet, és hűsége tisztes jutalmát mindenki meglátja.

A gazdatiszteknek tetszett ez az okos beszéd, amúgy is nagyon szerették az úrnót, s mindenik szentül megfogadta, hogy még buzgóbban lát a munkához.

— Egynémely adósság terhe van a nyakunkon — folytatá a báróné, — Isten segítségével azt meg fogjuk apasztani.

Aztán elment az istállókba. Beszért a lóidomító mesterrel, a lovászoknak lelkére kötötte, hogy az úr megelégedését majdan kiérdemeljék, ha a rabságból nemsokára visszatér.

— Kiváltképen pedig legyen gondotok a »Philosoph «-ra.

Ez volt Wesselényi legkedvesebb nemes vérű paripája.

— Senki rá ne üljön!

— Dejszen méltóságos asszonyom, — monda a főlovász — nem is tűr meg az a nemes állat más embert a hátán, ha csak nem a méltóságos báró urat magát. Ügyelni fogunk rá, mint a szemünk fényére.

Aztán sorba járta a gazdasági épületeket, beszédbe ereszkedett a béres-gazdákkal, a munka felől tudakozódott, a mire mostanság kerül a sor. Mivel eddig sohasem törődött, most kiterjedt a figyelme ezer apróságra ...

Minő rengeteg munka vár reá, csak most tudta fölfogni.

De nem riadt vissza semmi nehézségtől.

A nagy uradalom minden ügyét ő intézte el. Vezette a számadásokat, leszámoltatott a gazdatisztekkel, gyapjút adott el, gabonát méretett, magtárakba rakatta, fát vágatott, zálogleveleket fogalmaztatott, tárgyalt napokig a prókátorokkal, bonyodalmas pereket magyaráztatott meg, hogy tovább folytassa.

A munka édes volt neki, és ha olykor-olykor érezte a magára vállalt föladat nagy ös nehéz voltát ... csüggeteg szívében új erővel ébredt föl szerelme ... a rab Wesselényit látta lelki szemeivel, a viszontlátás reménye szállottá meg, s mintha ereje megszázorozódott volna, folytatta a munkát.

A zsbói várat nem látogatták zajos vendégek, kik éjfélíg eliddogálnak, de azért sürgés-forgás volt minduntalan az alsó udvarban.

Föl-föltetszett az úrnő alakja, csengő szava osztotta a parancsokat, nem volt fukar a dicséretben sem, ha jobbjai reá szolgáltak.

Elővette a könyveket, melyek férje könyvtárában voltak s a lótenyésztésről szólottak. Olvasta buzgóan, igyekezett megérteni, s bármily szokatlan vala is eleinte, lassankint megértette.

A hivalkodásból dolgozók buzgósága megcsappan hamar, de a kit a szerelem lelkesít: az nem veszíti el bizodalját.

Az első esztendő volt a legnehezebb. Gyermekes öröm fogta el szívét, midőn a rideg számok tanúsága szerint az uradalom jövedelme nem csökkent, sőt a tetemes adósságokból is valamicskét törlesztettek.

Nem veszett tehát kárba az ő nagy fáradozása ...

Csak még jobban fölbuzdult. Szerette volna rab urának valamelyesmód tudtára adni, de a kuffsteini börtönbe nem juthatott el az ő levele.

Nem nyugodott addig, míg hírt nem hallott róla, mert aggódott érte. A szabadsághoz, örökös erőmegfeszítéshez szokott Wesselényit vájjon nem töri-e meg a rabélet sanyarúsága, tétlensége.

Az első hír nem volt örvendetes.

— Wesselényi Miklós egy földszinti sötét börtöncellában van, egyedül akart lenni; megengedték neki, hogy naponta egy órára menjen ki az udvarra, de ő ridegen visszautasította. Nem fogad el semmi kedvezményt, makacs és megátalkodott, még azt sem engedi meg, hogy börtönét kiséperjék. Nem beszél senkivel. Sőt a minap olyan gonoszat cselekedett, a miért szigorúbb büntetést vonhat a fejére. Valamelyes okból a börtönőrt a vaspántos ablakon keresztül melten ragadva, ledobta a lépcsőn ...

Így szólott a száraz tudósítás, a mit a kuffsteini kapitánytól kapott a szerető hitves.

Az a valamelyes ok pedig nem volt egyéb, mint az, hogy a goromba börtönőr becsmérelte az ő füle hallatára a magyart.

— Nem tagadja meg szenvedélyes vérért soha ... még a rabságban sem — sóhajtá szomorúan az úrhölgy ... Ha őt ellenségei úgy ismernék, mint én, s olyan szemmel nézhetnék! ...

Gyakran látta őt álmában, mert imetten is sokat foglalkozott vele ... arcza halavány volt, eltűnt róla az élet pirossága, szemei azonban a régiek voltak, ajka dacos. mint mindig. Nem panaszkodott ... a mint hogy életében sohasem cselekedte ... Ült a börtönczella lóczáján, s nézett azzal a napsugárral szembe, mely őt naponta meglátogatta egy-két órára ...

A hú feleség vállára borult:

— Zsibón minden perczen várunk téged, uram; ezzel az óhajással fekszünk le, ezzel ébredünk föl ... A császárhoz megyek, trónja zsámolya elé borulok, s úgy esdek számodra kegyelmet ...

Felelé a rab úr:

— József császár ne lássa megalázkodva trónja zsámolyánál a Wesselényi feleségét ... Megbüntetett, mert övé a hatalom, leülöm a rabság éveit, de kegyelmét nem kérem ...

Komor volt az arcza ... szeme azonban szelíden, szeretettel nézett reá ...

Mindig szerette, most is nagyon, óh most talán még jobban fogja szeretni, mert a boldogtalanság még a közönyös szíveket is közelebb szokta hozni egymáshoz, hát még a szerető szíveket ...

Szomorú volt az álom, s Ilonának mégis olyan jól esett ... Legalább az álom kétes fátyolán át látta, beszélt vele.

VII.

A második év is eltelt.

Egynémely elemi csapás pusztította az uradalmat, de az okszerű, takarékos gazdálkodásnak mégis

kielégítő volt az eredménye. A jövedelem valamicskével gyarapodott, a terhén is újra könnyített.

Most már egyéb célzt is tűzött ki magának Zsibó úrnője.

Meg akarta őt minél előbb szabadítani.

Fölment Bécsbe, fölhasználta befolyásos rokonainak a segítségét, s a császárhoz nyújtotta be kegyelemkérő folyamodását.

Sok reménnyel nem biztatták.

— Nehéz lesz, — monda az egyik udvari tanácsos, kihez ajánló levéllel kopogtatott be — mert Wesselényi a császárnál nagy disgrátiában van. A Haller ellen intézett támadás komoly vétség, és a császár példásan akarja megbüntetni, hogy okuljanak a többi magyar urak is, a kik lépten-nyomon ellenkeznek, s a császár ő felsége atyai jóakarátát nem tudják kellően méltányolni. Wesselényi a középkorba való indulatos lovag, a ki magánsérelem miatt, a törvényes rendet lábbal taposta ...

— Legalább azt kérném, hogy bánjanak vele szelíden a börtönben ... enyhítsenek a nagy szigorúságon — esdett a nő, s szemei könybe lábadtak ... elhigyjék, nemes az ő szive.

Ezt a hatalmas úr megígérte a magyar bárónénak.

Ígérétét is megtartotta, mert a kuffsteini várkapitány rövid idő múlva parancsot kapott Bécsből, hogy Wesselényi Miklósra legyen különös gondja.

Világos, tágas szobába került a sötét czellából, jobb ételt vittek be neki, s könyveket tettek az asztalára, hogy a rabság unalmát izzasza el.

Wesselényi csak később tudta meg, hogy kinek köszönheti, s hogy annak a titokban működő őrzőangyalnak még milyen sokat köszönhet ...

Ilona instáncziás leveleivel mind gyakrabban zaklatta bécsi ismerőseit. Lefestette az ő nehéz állapotát, mentegette urának heves természetét, melyet örökölt ... magyarázta, hogy a mit olyan nagy bűnül tudtak be neki, az csak tréfa volt, kissé nyers talán, de semmi kárát nem vallotta a gorbói gróf, mert teljes kártérítést adott Wesselényi Miklós.

Így készítette elő a szabadulás órájának közeledtét. Néha babonás félelem szállottá meg, hogy soha ő azt a nagy örömet nem érheti meg: ... újra Zsibón látni megszokott, kedves foglalkozásának közepette az ő édes férjét! ... Oh milyen kimondhatatlan nagy boldogság lesz is az? ... Ne tudjon semmit meg előre a Zsibón történekről! Hadd gondolja, hogy minden dolog hátrafelé ment, a gazdaság pusztult, az adósság szörnyen megsaporodott, ... higgye a legrosszabbat, s lássa annak ellenkezőjét ...

Nemes, tiszta öröme az emberi szívnek, ha a más örömének okozója; könnyet kifakasztani a szemből szívtelenség; könnyet letörülni, emberszeretet munkája.

Ezért volt boldog Wesselényi felesége ...

VIII.

A rabság negyedik éve is vége felé járt.

Ilona mindennap várta a megváltó hírt, hogy megnyitják a börtön ajtaját.

Kendben volt mindennel. Négy év pontos számadása, egész nagy halom írás, megsemmisített adósságlevelek; a jövedelmek és kiadások pontos jegyzéke készen várta Zsibó urát.

Dolgozó-szobájába csak felesége járt be, hogy

a port letörölje; az ablakokon beáradt az őszi nap bágyadt fénye, kellemes melege; a dolgozó asztalon porcellán-vázában a kastélykertnek késő őszi virágai.

— Úgy találjon mindent, a hogy elhagyott ...
— mondogatá Zsibó asszonya — de vajjon őt hogy találok én, ... lelkét nem tette-e a hosszú rabélet komorrá ... nem hűlt-e ki szívéből a szeretet? ... Nem lehet az ... Wesselényi nem változhatott meg...

A kastély is ünnepi díszet öltött, vasárnapi köntösben a gazdatisztek, csatlósok, az udvarbeli népség mind ... a falu népe összegyűlt, hogy fogadják rég nem látott félelmes urokat, s meglátván őt, leemeljék báránybőr kucsmáikat előtte jobbágy-alázattal.

Megérkezett. Felesége elébe ment volt, hintójába ült és fogta, simogatta a kezét... szólani sem tudott. . úgy tele volt a szeme könnyel, a szíve boldogsággal.

Az ismerős tájék, a tarlók tengere, amott a Szamos, túlhan a sötét erdő, a kastély barnult tetője, a szürke falak ... óh milyen szépek most, sohasem voltak ilyen szépek, ilyen hívogatok.

Hát még a mit később fog látni, később fog megtudni ...

Csak tovább... tovább ...

Most kanyarodnak a kastély útra, virágok vannak széthintve az út mentén, a kastély udvarában várja a cselédség, a gazdatisztek, kasznárok, kulcsárok, lovászok ...

— Éljen a mi urunk! Isten hozta őt vissza! ...

A hintó begördül a belső udvarra ... Megáll a tornác előtt, Wesselényi egy ugrással lenn van, kiemeli feleségét, s az istállók felé siet.

Néhány perez múlva »Philosoph« hátán jelenik

meg, int a feleségének, s aztán megsarkantyúzza a nemes állatot ...

Mint a villám röpíti az urát ... Talán a világ végéig meg sem áll vele ...

Három óráig tart a vad, fêkevesztett lovaglás ... a kastély udvarán megáll a habrongyokat izzadó mén, Wesselényi megöleli a hû állatot és — sír ...

Fôlme gy a kastélyba, szobájában várja a felesége ... A várúr körül néz ...

— Mikor láttam utoljára ezt a hajlékot? ...

— Néhány órával ezelôtt, mikor lovagolni mentél, Miklós ... csak néhány órával ezelôtt ...

A vas-ember kebelére vonja feleségét ... csókokkal borítja el arczát, ... kezét ...

— Ôrzô angyalom vagy! ...

— Nem, ... nem, szófogadó, hûséges feleséged csupán ... Felejts el négy esztendôt az életedbôl ... s légy megint az én jó uram!

— Áldott légy! ...

IX.

Estebédnél szóba hozta Wesselényi a gazdaság ügyét:

— Ki fogjuk heverni ezt a négy esztendôt. Pazarló és könnyen költekező voltam, a hosszú fejtelenség nagyot árthatott Zsibónak ...

— Holnap reggel beszámolok mindennel, lelkem, addig ne is beszéljünk róla.

— Sokat zaklattak?

— Nem zaklatott senki ... Jól ízlik-e az ôz pecsenye? A mi vadaskertünk bôl való ...

- Van még benne?
- Azt hiszem, akad még.
- Nem lőtték le az orvvadászok?

— Majd holnap megtudod, most örvendjünk annak, hogy Isten jósága visszahozott téged.

Édes beszéd között telt el az este. Vendéget nem hívtak, az udvarbeli tisztok ez alkalommal külön vacsoráltak, csupán ők ketten ülének az asszony szobájában ... hiszen olyan sok mondani valójuk volt . .

Másnap komoly arczczal hívta édes urát a báróné a nagy számadásra.

— Sáfárnak nézz engem — monda kedves mosolylyal — a mi számot mondok, azt mind igaznak tartsd ... Itt vannak az írások. Ismered ezt az írást ...

— Mintha láttam volna már ... igen, igen láttam ... ez a te írásod ... De lehetséges-e?

— Négy év hosszú idő, lelkem, s míg ezeket írtam, a lelkem titkon, némán beszélgetett veled ... Sáfárod akartam lenni, te ítéld el, hogy jó voltam-e vagy gyarló?

Szépen sorjában vett mindent. A gazdaság minden ágát bemutatta. Mit mikor műveltek, mennyi magot vetettek évről-évre, milyen volt az aratás; mennyi ment kommcenzióba, mennyi került raktárba, mi került eladásra. A marha-állomány létszámának pontos adatait sorolta aztán föl; a szaporodás, a fölösleg eladásának az eredménye; a juhnyájokról is beszámolt a legutolsó bárányig ...

Áttért a ménesre. Ennyi volt, mikor átvette a gazdaságot; most több van, jó vásárt is csapott, még Német- és Angolországból is jöttek vásárlók ...

Végül előszedte az adósságleveleket. Jó rakás volt együtt: ki ötszáz, ki ezer tallérről ...

— Ezeket Isten segítségével mind kifizettem.

— Mít tettél asszony? — kérde ámulva a várúr
— mit tudtál te cselekedni? ...

— Hitvesi szent kötelességemet... semmi
egyebet!

— Hol vetted hozzá az eszed?

— A jó Isten adta ...

— S mit adjak én neked mindezért?

— Egy kicsiny szeretetet, édes uram! ...

— Ha a csillagos eget raknám a fejedre, még
mindig adósod maradnék.

— A csillagos ég helyett öleljen meg két erős
karjával és csókoljon meg engemet!

... Zsibó asszonya a legboldogabb asszony volt
az egész világon.

X.

Lassankint visszatért az élet a régi kerékvágásba.
A vasembert nem törte meg a négy évi rabság, meg-
maradt heves vére, mely hajlandó vala a föllobbanásra,
megmaradtak régi kedvtelései. Zajos lőn megint a
zsibói vár, a négy év alatt elszokott vendégek gyü-
lekeztek megint, hogy bámulják a vár urának athléta
erejét, lófékező ügyességét, s hallgassák négy évi rab-
ságának szomorú történetét. No meg, hogy dicsérik
előtte a derék hitvestársat, ki megszégyeníté távolléte
alatt a férfiakat is.

Wesselényi tréfásan megjegyzé:

— Ha József császár igazán javamat akarta
volna, még ott fog bizonyára néhány évig Kuffsteinban;
legalább ma— egy poltura adósságom sem volna ...

Felelt rá a felesége:

— Inkább ütötték volna dobra Zsibót, csak minél előbb itthon lássam az uramat.

Wesselényi nem titkolta mások előtt sem, hogy mennyire tiszteli feleségét, de azért heves vérén uralkodni nem tudott; ismétlődött nem egyszer, hogy Zsibó úrnőjének egész női tapintatára szüksége volt, hogy őt egy-egy végzetes lépéstől még jó idején visszatartsa.

A szenvedélyek hányták-vetették Zsibó urát, maradt továbbra is az a zordon ember, kitől inkább féltek, mint szerették ... hanem a Gondviselés megáldotta őt családjában.

Ilona egy szép, egészséges fiúval ajándékozta meg férjét, kit apja után Miklósnak kereszteltek.

Ez a gyermek lőn mind a kettőjöknek szemefénye. Az apa úgy tekintett rá, mint családjá nevének továbbplántálójára, az anya, mint szíve édes magzatára, kiből derék, nemes érzésű, finom műveltségű embert kell nevelnie.

E szép remények idővel mind ... de mind megvalósultak.

A kis gyermeknek valósággal csodájára jártak, olyan okos beszédű, korán érett eszű volt. Anyjának szelídsége és apjának ereje; mind a kettőnek kiváló szellemi tulajdonságai egyesültek benne.

Mondta is az apja:

— Szerencsésebb időben születél, fiam, mint apád. Az én gyermekkoromban aczél kar kellett, s az elmenek elparlagiasodását szégyennek még a főemberek sem tartották, ... hanem neked tanulnod kell. Légy okosabb apádnál! ...

A kis fiú sokszor nézte a pompás lovakat, az istállók körül sokat elácsorgott, hanem a tüzes állatokhoz közeledni nem mert.

Félt tőlük.

Egy alkalommal a kastély kapujában állott apjával. A báró éppen a lovászt várta, a kinek megparancsolta volt, hogy nyergelje meg a derest, mert meg akarja próbálni, hogy jó hátas lesz-e belőle.

A lovász hozta a ficzánkoló mént.

— Jaj be szép ló, apuskám, éppen ilyent fogok én is viaszból csinálni ... Be jó azon lovagolni ...

Nem próbálnád meg, kisebb Wesselényi? ...
A gyermek arca lángvörös lett.

— Nem hallottad, mit mondtam ...

— Hallottam, de ...

— Nos? Ülj föl a hátára!

— Nem ülök föl — dadogá a gyermek, s hátra húzódott.

— Miért? — mennydörgé az apa.

— Mert ... mert félek ...

— Egy Wesselényinek nem szabad félnie ... fölkapta a gyermeket félkezével, mintha pehely lett volna, s reá ültette a mén hátára ...

— Miklós ... Miklós! — sikoltott a tornáczról Ilona — ne kísérsd az Istent! ...

A szilaj báró lovagostorával rácsapott az állatra ... s az elvágtatott örült gyorsasággal ...

Az asszony berohant szobájába, fuldokló zokogással veté magát a kerevetre ... s kétségbeesetten kiáltozta fiacskája nevét ...

— Meghalt ... meghalt ... Oh Istenem, védő keziddel te örködjél fölötte ...

Sírt és imádkozott ...

Minden neszre összerezent... nem mert az ajtóra tekinteni, ... véres, összetaposott hullát láttatott vele az iszonyat ... szíve majd megszakadt a fájdalomtól...

Minden Perez mintha egy esztendő lett volna ...

Másfél óra múlva lódobogást hallott ...

Eltemette arcát a kerevet váncosai közé ... Nem akarta látni ... Inkább meghal, de nem nézi meg ...

S íme nyílik az ajtó, megcsendül édes gyermekhang, büszke gyermekhang:

— Anyám, én nem vagyok gyáva! ...

Ilona zokogva ölelte, csókolta, félő, nem is hívó szeretettel végigtapogatta ... aztán újra megtetézte csókját, s a lelke imádkozott ... Hálát adott a jószágos Istennek, a ki csodát cselekvék ezzel a gyermekkel ...

— Ne sírjon, anyám, nem volt ám rossz a ló hátán. Ezentúl mindennap lovagolni akarok.

— Nem ... nem! ...

— Belekapaszkodtam a sörényébe, nyakához szoritottam a fejemet, s aztán mintha mind a ketten repültünk volna. Az emberek kiáltoztak:

— Fogd meg! ... Fogd meg! — de bizony egyik sem tudta megfogni a derest ... Mikor aztán visszaérkeztünk az udvarra, apa egyet kiáltott, aztán erőset füttyentett, úgy a mint csak ő tud, s a deres rögtön megállott, még térdre is esett ... akkor én leszöktem a hátáról, s apához szaladtam.

— És apád?

— Megveregette vállamat, s azt mondta: derék fiú vagy! ...

Wesselényi az ilyen apróságot föl sem vette; őt is így nevelték, ő is így akarta nevelni a fiát, hogy férfit legyen belőle ... haj, de fölmérhető-e szóval az édes anyának kinszenvedése a bizonytalanság órái alatt? ...

Ilyen megpróbáltatáson még gyakrabban ment keresztül, úgy, hogy élete a boldogság és lelki gyötrem, a fölmagasztaltság és kétségbeesés között hányódék.

A gyermek imádattal csüngött édes anyján, szentnek tartotta őt, beszédes ajkára tapadtak szemei, s ha valamely szép cselekedettel megörvendezteté édes anyját: vidám volt és meglegedett.

XI.

Zsibó úrnőjének további szerepe a csendes türelem s az anyai jóság. Mikoron Wesselényit az országos dolgok a kolozsvári gyűlésre hívták, feleségével beszélte meg szándékát; a fenkölt lelkű nő éppen úgy gondolkodék, mint férje. Boldoggá tették férjének szónoki diadalai, s még boldogabbá fiának örvendetes fejlődése.

Pataki Mózes uram: a fiú nevelője, derekabb úri háznál nem szolgálhatott, mint Wesselényiéknél.

Nagyúri gög helyett tiszteletben és szeretetben részesíték őt; a család tagjává fogadták, s a báróné nem mint alárendelt szegény literátussal, hanem mint fiának szellemi vezetőjével, második apjával beszélgetett.

A nemes úri hölgy teljes hévvel osztozott abban is férjével, hogy a magyar irodalom kiválóbb munkáit megbecsülte. Jó Kazinczy Ferencz vala egy időben Zsibó vendége, s nem győzi eléggé magasztalni Zsibó urainak szép lelkét, ritka műveltségét ...

S lám még a szegény vándor komédiások is oltalmazóikra, nagy jóakaróikra találtak abban a hírhedt, zordon várban, melynek uráról félelmes hírek szállingóztak szerte a hazában.

Adassék mindenha tisztelet az ilyen lelkeknek, a szépért, nemesért lelkesedni és áldozni tudó fajszeregetnek!

A zsbói családi sírboltban pihennek mind: a vas-ember és őrző anyala, a vas-ember fia és derék nevelője ... A világ azóta megváltozott. A várkastélyok kiskirályairól krónikák beszélnek, de az anyai szív, a hitvesi önfeláldozó hűség ma is erénye a női szíveknek.

Maradjon az mindig!